T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ULUSLARARASI GÜVENLİK SİSTEMİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Rasime Kırış

Ankara-2018

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ULUSLARARASI GÜVENLİK SİSTEMİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Rasime KIRIŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL

Ankara-2018

KABUL VE ONAY

Rasime KIRIŞ tarafından hazırlanan "Uluslararası Güvenlik Sisteminde Değişen Güvenlik Algısı ve Türk Dış Politikası" başlıklı bu çalışma, 26.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ (Başkan)

Prof. Dr. Hasan ÜNAL (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Gözde YILMAZ (Üye)

ETİK BEYANI

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

26.06.2018

_____

Rasime KIRIŞ

ÖZ

Rasime Kırış, Uluslararası Güvenlik Sisteminde Değişen Güvenlik Algısı ve Türk Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası güvenlik sisteminde değişen güvenlik algısının Türk dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde çalışma üç bölümde hazırlanmıştır. Birinci bölümde güvenlik kavramı ve uluslararası güvenlik sistemi ele alınmıştır. Burada güvenliğin tanımı, tarihsel gelişimi, temel boyutları açıklandıktan sonra uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında güvenlik ele alınmıştır. Ardından ulusal güvenlik kavramı açıklanmış ve uluslararası sistemde güvenlik ele alınmıştır. Uluslararası kuruluşlar da açıklandıktan sonra, Türk dış politikasına genel bakışı içeren ikinci bölüme geçilmiştir. Burada öncelikle politika ve dış politika kavramları açıklanmış; ardından dış politikayı belirleyen unsurlar ile dış politikayı belirleyen stratejiler ele alınmıştır. Türk dış politikasında temel ilkeler ve Türk dış politikasının tarihsel gelişimi de burada sunulmuştur. Üçüncü bölüm, güvenlik algısı ve Türk dış politikasına etkilerine ayrılmıştır. Burada Türkiye'nin uluslararası güvenlik kapsamında genel durumu, Türk dış politikasında güvenlik unsuru, tarihsel süreçte Türkiye'nin güvenlik algısının etkileri ve Türkiye'nin uluslararası örgütlerle ilişkisi ele alınarak, çalışma tamamlanmıştır. Araştırmada çeşitli veri tabanları taranarak elde edilen kaynaklar kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Güvenlik Algısı, Türk Dış Politikası, Uluslararası Güvenlik Sistemi

ABSTRACT

Rasime Kırış, The Changing Security Perception in International Security System and Turkish Foreign Policy, Master's Thesis, Ankara, 2018.

The purpose of this study is, to present Influence of the change in the perception of security in International Security Systems, on Turkish Foreign Policy. Within this purpose, the study is laid out in three chapters. In the first chapter, the concept of security and international security system is argued. In this chapter After the concept of security, its historical process, its basic standards are explained, security in the scope of international relations theories is handled. Subsequently, national security concept is explained and international security is handled. After explaining international institutions are explained, the second chapter which includes an overview on Turkish foreign policy, is presented. In this chapter, primarily concept of politics and foreign politics are explained; subsequently elements and strategies that determine foreign politics are handled. Main principles in Turkish foreign policy and the historical development of Turkish foreign policy is presented in this chapter. Third chapter is dedicated to perception of security and its influence on Turkish foreign policy. In this chapter, the study is finalized after handling, general status of Turkey in the scope of international security, security factor in Turkish foreign policy, effects of Turkey's perception of security in historical process and Turkey's relations with international institutions. Sources gathered by scanning various databases, are used within this study.

Keywords

Perception of security, Turkish Foreign Policy, International Security System

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

İÇİNDEKİLER DİZİNİ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **vii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÜVENLİK SİSTEMİ

1.1. Güvenliğin Tanımı **3**

1.2. Güvenliğin Tarihi Süreçteki Yeri **5**

1.2.1. Güç Odaklı Anlayış 5

1.2.2. Uluslararası Hukuk Sistemi 6

1.2.3. Uluslararası Örgütlenme 9

1.2.4. Soğuk Savaş Dönemi 10

1.3. Güvenliğin Temel Boyutları **12**

1.4. Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde Güvenlik **13**

1.4.1. Realizm 13

1.4.2. İdealizm 15

1.4.3. Liberalizm 16

1.4.4. Neorealizm 17

1.4.5. Marksizm 18

1.4.6. Eleştirel Teori 19

1.4.7. Yapısalcı Marksizm 20

1.4.8. İnşacılık 21

1.4.9. Feminizm 22

1.5. Ulusal Güvenlik Kavramı 24

1.6. Uluslararası Sistemde Güvenlik 25

1.7. Küreselleşme ve Güvenlik 26

1.8. Uluslararası Kuruluşlar 29

1.8.1. Birleşmiş Milletler 29
1.8.2. NATO 31
1.8.3. AGİT 33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ

2.1. Politika ve Dış Politika Kavramları 35

2.2. Dış Politikayı Belirleyen Unsurlar 36

2.2.1. Coğrafi Unsurlar 36
2.2.2. Ekonomik Unsurlar 37
2.2.3. Beşeri Unsurlar 38
2.2.4. Kültürel Unsurlar 39

2.3. Dış Politikayı Belirleyen Stratejiler 40

2.3.1. Tarafsızlık 40
2.3.2. İzolasyonizm 41
2.3.3. Bağlantısızlık 42
2.3.4. İttifak 43

2.4. Türk Dış Politikasında Temel İlkeler 45

2.4.1. Statükoculuk 45
2.4.2. Batıcılık 48
2.4.3. Sevr Sendromu 50

2.5. Tarihsel Süreçte Genel Olarak Türk Dış Politikası 51

2.5.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi 51

2.5.2. Soğuk Savaş Dönemi 55
2.5.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem 58
2.5.4. AKP Dönemi 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK ALGISI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

3.1. Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Bağlamında Genel Durumu 63

3.1.1. Jeopolitik ve Jeostratejik Konum 63
3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Küreselleşme 66
3.1.3. Stratejik Bağlantılar 68
3.1.4. Güvenlik Sistemi Kapsamında Temel Sorunlar 71
3.1.5. Güvenlik, Stratejik ve Savunma Yapılanması 74

3.2. Türk Dış Politikasında Güvenlik Unsuru 75

3.2.1. Devlet Merkezli Anlayış 75
3.2.2. Tehdit Algılamaları 76
3.2.3. Batıcılık ve Uluslararası Denge 77
3.2.4. Silahlı Kuvvetler 77

3.3. Türkiye'nin Uluslararası Örgütlerle İlişkisi 79

3.3.1. NATO 79
3.3.2. Avrupa Birliği 81
3.3.3. Birleşmiş Milletler 83
3.3.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı 85

3.4. Tarihsel Süreçte Türkiye'nin Güvenlik Algısının Etkileri 86

3.4.1. 1923-1939 Dönemi 86
3.4.2. Soğuk Savaş Dönemi 87
3.4.3. Soğuk Savaş Sonrası 89
3.4.4. AKP Dönemi (2002-2017) 94

SONUÇ 99

KAYNAKÇA 105

ÖZGEÇMİŞ 119

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
ECO	: Economic Cooperation Organisation
İİTÖ	: İslam İşbirliği Teşkilatı Örgütü
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
M.Ö.	: Milattan Önce
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OEEC	: Organisation for European Economic Cooperation
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

Vb. : Ve Benzeri

YDD : Yeni Dünya Düzeni

GİRİŞ

Başlangıç noktası olarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonrası kabul edilse bile, güvenlik kavramıyla ilgili çalışmaların kökeni çok daha eskiye dayandırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından güvenlik, başlı başına bir disiplin dalı şeklinde araştırılmaya başlanmıştır. Güvenlik kavramı, küresel aktörler üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasına rağmen, genelgeçer bir tanıma sahip değildir. Yapılan araştırmalar, global anlamda kabul gören bir tanım olmamasını birçok nedene bağlarken, bunlardan en önemli olanı, güvenlik olgusu tanımının kişiden kişiye değişiklik göstermesi durumudur. Bu sebeple yapılan çalışmaların daha anlaşılır olabilmesi amacıyla; iç ve dış güvenlik, birey ve devlet güvenliği, objektif ve sübjektif güvenlik gibi sınıflandırmaya tabi tutulan güvenlik olgusunun, ileriki dönemlerde uluslararası alanda yer alan problemler çerçevesinde bu kategoriler ile irdelenemez duruma geldiği söylenebilir. Bu sayede güvenlikle alakalı yapılan araştırmaların alanı genişletilerek, güvenlik anlayışı içerisine başka etkenlerin de katıldığını analiz eden yaklaşımlar yer almıştır.

Türkiye'nin, jeopolitik - jeostratejik konumu ve toprak kaybetme kaygısı etrafında şekillenen güvenlik anlayışının, uluslararası sistemde bir ulus devlet olarak sahne aldığından beri yönetimdeki siyasi elitler tarafından tayin edildiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, Cumhuriyet'in ilk zamanlarında topraklarını kaybetme ve devleti oluşturan öğelerin ortadan kaldırılması kaygısı etrafında oluşturuluyorken, İkinci Cihan Harbi'nin ardından "Soğuk Savaş" olgusunun yaratmış olduğu riskler üzerinden şekillenen ve geleneksel güvenlik anlayışımız çevresinde şekillenmiş bir güvenlik anlayışı oluşmuştur.

Soğuk Savaş zamanı geleneksel güvenlik anlayışının hakim olmasına karşın, güvenlik kapsamının yelpazesinin genişletilmesi yoluyla güvenlikleştirme kapsamının etkenlerini arttıran Türkiye'nin, Soğuk Savaşı'nın geride kalmasıyla birlikte, belirsizleşen güvenlik riskleri çerçevesinde güvenlik politikalarını belirlediği söylenebilir. 11 Eylül 2001 saldırısının ardından, özellikle küresel terör kavramının ön sıralara konulduğu güvenlik riskinin yanı sıra, insan kaçakçılığı, siber suçlar,

uyuşturucu ticareti, illegal göçler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi birtakım yeni tehdit unsurları çerçevesinde güvenlik algısını şekillendiren Türkiye'nin, 2002'de hükümete gelen AKP ile birlikte, Soğuk Savaş'ın çatışma esasına dayanan güvenlik anlayışından; işbirliğine dayalı, çözüm odaklı bir güvenlik anlayışına geçiş yaptığı söylenebilir.

Ak Parti hükümetiyle birlikte, yenilen dış politika vizyonu ışığında geliştirilen yeni güvenlik politikası, komşu ülkeler ile sıfır sorun anlayışıyla geliştirilmiştir demek mümkündür. Dış politikalarını, çok aktörlü ve çok boyutlu bir anlayış çerçevesinde şekillendiren Ak Parti yöneticilerinin, proaktif bir politikayla uluslararası arenada yer alarak, Türkiye'nin güvenlik anlayışını biçimlendiren kavramlara karşı, çözüm odaklı bir güvenlik anlayışı benimsediği söylenebilir. Bu bağlamda, ülkenin güvenlik anlayışını yumuşak güç etkenleri etrafında şekillendiren Ak Parti'nin, küresel sistemdeki aktörlerle ilişkilerini yalnızca güvenlik konusunda değil; aynı zamanda iktisadi, çevresel, sosyal alanlarda da ilerleterek, iş birliğine dayalı kolektif bir güven anlayışı üzerinden güvenlik algısını belirlediği analizi yapılabilir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası güvenlik sisteminde değişen güvenlik algısı ve Türk dış politikasını ortaya koymaktır. Bu bağlamda kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmış, Türk dış politikasının ve güvenlik algısının tarihsel süreci incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÜVENLİK SİSTEMİ

1.1. Güvenliğin Tanımı

Güvenlik, kavramsal olarak bir kişinin yaşamı boyunca geçirdiği hem bireysel hem de toplumsal deneyimler açısından önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, güvenlik olgusunu hayati bir zorunluluk veya bir ihtiyaç olarak değerlendirmek mümkündür. Güvenlik kavramının aile güvenliği, çocuk güvenliği, bina güvenliği, işletme güvenliği veya devlet güvenliği gibi çeşitli alt başlıklar altında incelendiği göz önünde bulundurulduğunda toplumun her alanında bir güvenlik arayışı olduğu görülmektedir. Bireysel olarak ele alındığında güvenlik, bireyin çeşitli kaygı aşamalarının tamamını kapsamaktadır. Bu aşamalar bireylerin tanıdıklarının ve kendisinin can güvenliği, bireyin sahip olduğu malların güvenliği ve bu güvenli durumun sağlam bir şekilde devam ettirilebilmesi olarak örneklendirilebilir. Söz konusu bu kaygı aşamaları açısından bireyler çeşitli önlemler geliştirerek kendi hayatlarını da genellikle bu önlemlere göre devam ettirmektedirler. Öyle ki, tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda, insanoğlunun kendine korunaklı bir barınak inşa etme, söz konusu bu barınağı hem doğal afetlerden hem de yabancılardan koruma ve barınak içinde sürdürülen hayatın devamlılığı için gerekli malzeme ve ekipmanları sağlama ve yaşam standardını artırmak maksadıyla bu malzeme ve ekipmanların sürekli geliştirilmesine yönelik çabaları tamamen güvenlik arayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bir diğer ifade ile her ne kadar yırtıcı hayvanları barınağından uzak tutmak amacıyla ateş yakan ilkel insan ile villasını çok uluslu bir şirketin sigorta planlarından birine göre koruma altına alan çağdaş insan arasında bu eylemlerin gerçekleşmesine yol açan dinamiklere dayalı farklar olmasına rağmen bu eylemlerin temelinde bir güvenlik arayışının yattığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Dedeoğlu, 2003, s. 9).

Güvenlik, en geniş anlamda devletlerin veya toplulukların kendi bağımsızlıklarını ve birliğini koruma becerisi olarak tanımlanmaktadır (Mütercimler, Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler, 2001, s. 18). Güvenliği küresel bağlamda ele alan yaklaşımlar ise ulusal yerine uluslararası güvenlik sorumluluklarının var olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, güvenlik bir devletin kendi

mevcudiyetini koruması ve sürdürmesiyle doğrudan ilişkilidir. Öyle ki; güvenlik, devleti oluşturan temel unsurlar olarak değerlendirilen insanlar, kurumlar ve değerlerin ile eşit bir önem derecesine sahiptir (Altıntaş, 1998, s. 6).

Güvenlik, sosyal yaşamda hukuki düzenin sorunsuz bir şekilde sürdürülebilmesi, bireylerin korku altında yaşamalarının önüne geçilmesi ve güven içinde hayatlarına devam ettirmeleri ile doğrudan ilişkilidir (Püsküllüoğlu, 1995, s. 497). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de ifade edildiği şekilde, her bireyin hem kendisi hem de ailesi için besin, giyecek, barınak, sağlık açısından ve sosyal hizmetler de dâhil olacak şekilde kendi sağlık ve esenliğine uygun bir yaşam standardına ve işsizlik, hastalık, sakatlık, boşanma, yaşlılık veya hayatını sürdürme imkânlarından kendi inisiyatifi dışında mahrum kalması diğer durumlarda güvenliğe hakkı vardır (Birleşmiş Milletler, 2018).

Genel güvenlik kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet güvenliğine yönelik tehditler arka plana itilerek bireysel hak ve özgürlükler vurgulanmış, dolayısıyla birey merkezli bir güvenlik anlayışı gelişmiştir. Tarihsel sürecin ilk dönemlerinde devlet, hiyerarşik olarak bireyin üstünde konumlanmış ve otokratik olarak birey hakkında söz söyleme yetkisine sahip bir varlık olarak değerlendirilirken artık bireylerin refahlarını artırmakla görevli bir kuruluş olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durum ise, Fransız Devrimi sırasında daha da sağlamlaşmış olan geleneksel bir güçlü devlet yaklaşımı ile çelişen bir anlayışı getirmiştir (Altıntaş, 1998, s. 7).

Güvenlik olgusunun yeniden kavramsallaştırılmasına yönelik girişimler özellikle çağdaş dönemde bir endüstri şekline dönüşmüştür. Buna ek olarak, bu tarz girişimlerin büyük çoğunluğu ise güvenlik olgusunun kendisiyle değil de ulus devletlerin siyasi gündemlerinin yeniden kavramsallaştırılıp tanımlanması ile ilişkilidir (Baldwin, 2004, s. 5).

Güvenliği, devletlerin izlediği genel politikaları ve küresel stratejileri arasında standart bir devletin kendi ülke sınırları içinde işleyişi için gerekli enerjiyi sağlayan elektrik santraline benzetmek mümkündür. Bu açıdan, güvenliğin yalnızca askeri

dinamiklerle ele alınması yeterli olmayacaktır. Bir diğer deyişle, güvenliği oluşturan boyutlar ekonomi ve siyaset ile birlikte toplumu oluşturan her bir bireyin psikolojik durumu ve toplumun bir bütün olarak işleyişinde belirleyici olan sosyolojik dinamiklerdir. Ulusal güvenlik ise, iç ve dış güvenlik olarak iki başlıkta değerlendirilmektedir. İç güvenlik ülke sınırları içinde yaşayan bireyleri kapsarken dış güvenlik ise devlete dışarıdan gelebilecek çeşitli tehdit ve tehlikeleri içermektedir. Ancak her ne kadar böyle bir ayrıma gidilse dahi ulusal güvenlik olgusunun bir bütün olduğu vurgulanmalı, söz konusu bu ayrımın yalnızca güvenliğe karşı tehditlerin kaynağını belirtmek maksadıyla kullanıldığı belirtilmelidir (Çaşın, 1993, s. 14).

1.2. Güvenliğin Tarihi Süreçteki Yeri

1.2.1. Güç Odaklı Anlayış

Muhtemelen bir kavramı tanımlarken kullanılabilecek en etkili yöntem söz konusu kavramın zıttı ile ifade edilmesidir. Dolayısıyla, güvenlik kavramı tanımlanırken Antik Yunanda ve Roma İmparatorluğunda böyle bir yöntemden faydalanılmış ve birbirinin tamamlayıcısı olan sözcüklerin bireyde oluşturduğu hissiyatın söz konusu kelimeyle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Hatta zaman içinde söz konusu bu hissiyata din olgusunun da eklendiği görülmektedir. Örneğin Antik Yunan'da din olgusu, ölüm korkusundan faydalanarak güvenlik kavramının bu korkuyla birlikte değerlendirilmesine yol açmıştır. Ayrıca Antik Yunanda, güvenlik kavramının istikrar, tutarlılık ve uyum kavramlarıyla da denk tutulduğu görülmektedir. Söz konusu bu tutarlılık ve uyum durumu M. Ö. 5. yüzyılda şehir devletlerinin varlığını devam ettirmesi açısından önemli bir durumdur. Dolayısıyla, antik çağda güvenliğin kavramsallaştırılması temel olarak devletin çeşitli kademeler halinde deneyimlediği hem devlet içerisinde hem de devletin dışarısında meydana gelen olaylara karşı tutumlara dayandırılmıştır. Örneğin, ilk dönemlerde güvenlik yalnızca devletin mevcudiyetini sürdürme maksadını taşırken zaman içerisinde söz konusu bu şehir devletlerinin müttefiklerinin birbirlerine karşı tehlike arz etmeye başlamasıyla birlikte güvenlik kavramı savunma kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla, şehir devletlerinin güvenlik ile amaçladıkları devletin devrilmesini engellemektedir. Güvenlik kavramının tanımlanmasında karşıt kavramların kullanılması güvenlik

sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Güvenlik kelimesinin Latincesi olan "securitas" kelimesi incelendiğinde kelimenin "se" (olumsuzlama öneki) ile "cura" (kaygı veya endişe kelime kökü) olarak kurgulandığı görülecektir. Dolayısıyla, "securitas" kelimesi uygun bir tercüme ile "kaygısızlık durumu veya dinginlik" olarak ifade edilebilir (Arenas, 2008, s. 264).

Tarihsel süreç içerisinde, ilk dönemlerde güvenlik ile güç kavramlarının yoğunlukla birlikte ele alınıp birbirinin bütünleyicisi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Temelinde güç bulunan bu güvenlik yaklaşımı değerlendirilirken uluslararası bir sistemin varlığından söz etme olanağı bulunmamakla birlikte çağdaş anlamda politik bir yapılanmanın da olmadığı belirtilmelidir. İlk çağların en popüler politik kurumları, Antik Yunanı oluşturan şehir devletleridir. Bu durum da güvenlik kavramının güç odaklı gelişimini açıklayıcı olarak düşünülebilir. Atinalı meşhur tarihçi ve general olan Thukididis, Peleponez Savaşını incelediği araştırmasında gelişip güç kazanmaya başlayan Atina şehir devletinin Spartalılar tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasından bahsetmektedir. Atina'nın güç kazanmasına karşılık saldırıya geçen Spartalılar örneğinden güç kazanan bir devletin diğerleri için bir tehlike arz ettiği ve savaşa dahi yol açabileceği sonucuna varılabilmektedir (Dönmez, 2010, s. 7).

Güç odaklı güvenlik anlayışına bir diğer örnek ise Niccolo Machiavelli'nin "Prens" adlı eseri gösterilebilir. 16. yüzyılın realist yaklaşımına uygun bir şekilde güvenlik kavramı üzerine görüşlerini belirten Machiavelli için merkezde devlet bulunmaktadır. Devlet yöneticileri ise devlet merkezli bu yaklaşımda güvenliği sağlamak açısından etik kuralları dahi çiğneyerek güç elde etmelilerdir. Bu açıdan, Machivelli için gücün lider odaklı bir güç olduğu belirtilmelidir. Bir diğer ifadeyle, liderin gücü ile devletin güvenliği arasında önemli paralellik olduğu ifade edilmektedir (Arı T. , 2012, s. 174).

1.2.2. Uluslararası Hukuk Sistemi

Felsefesini Yunan ve Romalı düşünürlerin önemli ölçüde etkisi altında oluşturan Thomas Hobbes, 17. yüzyılda kendi politik teorisini de "doğa durumu"

prensibinden yola çıkarak geliştirmiş ve güvenlik kavramını da söz konusu bu prensip çerçevesinde ele almıştır. Hobbes, Latince "securitas" kavramını Yunan felsefesinde bulunan ve ölüm korkusundan da öte bir korkuyu ifade eden "meus" kavramıyla bir arada değerlendirmiştir. Hobbes'a göre, insanlar doğa durumuna bağlı olarak özünde kötü olarak doğarlar ve buna bağlı olarak da belirli hukuk kurallarına dayalı olarak yaşamlarını sürdürerek toplumu oluştururlar. Söz konusu bu kurallara uymama durumunda ise cezalandırılırlar. Çünkü cezalandırma sayesinde çatışma veya anlaşmazlık ve hatta savaş durumlarının önüne geçilebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, güvenliğin de yalnızca bu şekilde sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu durum da yine düşünceyi "doğa durumuna" uygun hale getirmektedir. Dünyada barış durumunun sürdürülebilir olması da söz konusu bu doğa yasasına uygun davranış gösterme ve toplumu bu temelde inşa etmeyle mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Hobbes'un güvenliğin yalnızca devletlerin ittifakı sonucunda ortaya çıkabileceğini iddia ettiği görülmektedir. Söz konusu bu ittifak ve ittifakın temellendirileceği strateji ise "doğa yasası" prensibine uygun olarak seçilmelidir (Arenas, 2008, s. 256).

Hobbes'a göre insanlar doğası gereği salt mutluluğun peşinde olduklarından dolayı birbirlerine düşmandır. Dolayısıyla, böyle bir ortamda anlaşmaya varabilmek için toplum ve birey arasında bir sözleşme yapılmalı ve her bireyin hukuk kurallarına uygun bir şekilde yaşaması sağlanmalıdır. Bireyin peşinde olduğu salt mutluluk ise tehlike ve endişeden uzak bir şekilde güvende olma durumudur. Bu durumda, güvenlik için belirli kurallar koyulmalı ve endişenin ve korkunun ortadan kaldırılması için herkesin bu kurallara uymasının zorunlu kılınması gereklidir (Springborg, 2007, s. 110).

Toplumu oluşturan bireylerin her birinin diğeriyle çatışma içinde olması toplumda korku, şüphe ve şiddet duygularının ortaya çıkmasına yol açacağından dolayı söz konusu bu olumsuz duyguların ortadan kaldırılması için hiyerarşik olarak üstte konumlanan bir otorite gerekliliği bulunmaktadır. Bu noktada, söz konusu otoritenin seçilmesi halkın kararına bağlı olmalıdır. Halkın egemenliğini merkeze alan böylesi bir sistem ise demokrasi düşüncesini canlandıracaktır. Demokratik düşüncenin

hüküm sürdüğü bir sistemin oluşumunun ölçüsü ise herkes tarafından kabul edilecek hukuk kurallarıdır denebilir (Arı T. , 2012, s. 175).

Uluslararası hukuk sistemini ortaya atan ilk kişi olarak değerlendirilen Hugo Grotius, Thomas Hobbes'un belirttiği sürekli çatışma ortamının önlenmesinin ötesinde, devletlerin birbiriyle mücadelelerinin belirli ve ortak kural ve kurumlarla şekillendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü Grotius'a göre, uluslararası ilişkilerde devletlerin bireylere nazaran daha çok söz sahibi olmaları söz konusudur. Savaş ve çatışma insan doğasının bir sonucu olarak görüldüğünden dolayı devletlerin de birbirleriyle çatışma içinde olmaları kaçınılmazdır. Buna rağmen, söz konusu bu hakkın belirli kurallara dayalı olarak eşitlik içerisinde kullanılması önem arz etmektedir. Söz konusu bu kuralların yok sayılması durumunda ise çatışmalar veya savaşlar meşruiyetini yitirmektedir. Ayrıca, savaş ortamının ortaya çıkması da istenen bir durum olmadığından dolayı Grotius devletlerarası çatışmaların meydana gelmesinin önlenmesi için şu üç yolun izlenmesini önermektedir (Brauch G. , 2018, s. 4):

- Uzlaşma,
- Üçüncü Tarafların Arabuluculuğu
- Düello.

Söz konusu bu öneriler, uluslararası hukuk kuralları bağlamında uygulanabilir ve ahlaki olarak kabul edilebilir uygulamalardır. Güvenliğin uluslararası hukuk açısından değerlendirildiği bu yaklaşımın temelinde, devletlerin işbirliği içinde varlıklarını sürdürmelerinin zorunlu olduğu düşüncesi yatmaktadır. Grotius, hukuk kurallarının insanlar için önemini vurgularken insanın ayırt edici özelliği olarak akla sahip olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, insanlar rasyonel biçimde sosyalleşme sürecine katılmalı ve toplumsal yaşamın tesisinde adalet temelli bir yol izlenmelidir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, hukuk kurallarının temelinde ise sağduyu bulunduğu belirtilebilir. Devletlerarası hukuk ise, bireyler arasında meydana gelen ihtilafların çözümünde başvurulan hukuk kurallarının aynı şekilde uluslararası

ihtilafların da çözümünde veya çatışmaların ortaya çıkmasını engellenmesinde kullanılabileceği düşüncesi ile geliştirilmiştir (Erkiner, 2012, s. 41-42)

1.2.3. Uluslararası Örgütlenme

Tarihsel süreç içerisinde, 18. yüzyılın insanların yaşamını ve genel olarak düşünce biçimini köklü bir şekilde değiştiren gelişmelere yol açtığı görülmektedir. Bu gelişmelerden belki de en önemlisinin 1789 yılında meydana gelen Fransız Devrimi olarak değerlendirmek mümkündür. Fransız Devrimi sonucunda millet, ulus devlet, kapitalizm, sömürgecilik, özgürlük, eşitlik ve demokrasi gibi olgular yaygın olarak Batı düşüncesinde belirleyici kavramlar haline gelmiştir. Fransız Devrimi'ni takiben İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ise ekonomide tarımın yerini endüstrinin almasına ve dolayısıyla toplumsal alanda da kırsaldan kente doğru bir kaymaya yol açmıştır. İnsanlık tarihi açısından büyük önem arz eden söz konusu bu iki devrim özellikle Batı dünyasında hem ekonomik hem de politik sistemler üzerinde önemli bir etki göstermiştir. Dolayısıyla, yavaş yavaş küreselleşmeye başlayan bu dünyada, devletler yüzyıllardır kullandıkları güvenlik stratejilerinde değişimlere giderek bu stratejileri diğer devletlerle işbirliği içerisinde geliştirmenin önemini fark etmeye başlamışlardır (Erkan, 2010, s. 94).

Tüm bu gelişmeler toplumu şekillendirirken, 18. yüzyılın ve Alman felsefesinin en önemli düşünürlerinden olan Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış Üzerine" adlı eseri de güvenliğe uluslararası örgütlenme yaklaşımına katkı sağlamıştır. Immanuel Kant, bu eserinde, devletler arası ihtilaflar, askeri veya finansal problemler gibi uluslararası barışın önünde engel teşkil edebilecek durumları önlemek açısından tedbirler alınmasını ve bunun için en iyi tedbirin ise uluslararası örgütlenme olduğunu önermektedir. Buna bağlı olarak da devletlerarası hukuk kurallarını belirleyici unsurun bağımsız devletlerden kurulu bir federasyon olması gerektiğini öne sürmüştür (Erkan, 2010, s. 94-96; Bozkurt E. , 2007, s. 513).

18. yüzyıl açısından bahsedilmesi gereken bir diğer önemli olay ise Fransız Devrim Orduları ile Avrupa koalisyon devletleri arasında yaşanan Napolyon Savaşlarıdır. Bu savaşların sonucunda, Avrupa devletleri arasında değişen güç

dengelerinin yeniden ele alınması gerekliliği görülmüş ve 1814 yılında Paris Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile planlanan ve daha sonra toplanan Viyana Kongresi de güvenlik için uluslararası örgütlenme yaklaşımı açısından önem arz etmektedir. Viyana Kongresi, döneminde Avrupa'da uluslararası örgütlenme yaklaşımının pratikte uygulanması açısından önemlidir. Ayrıca Viyana Kongresi ile değişen güç dengelerinin korunması amaçlanarak güvenlik açısından barış ortamının üretilmesi değil barış ortamının korunması hedeflenmiştir (Erkan, 2010, s. 97).

18. yüzyılın son dönemlerinde ise, güvenliğin askeri bağlamda ele alınması fikri arka plana atılmış ve güvenliğin diplomatik veya toplumsal ögelerle ilişkilendirilmeye başlandığı görülmüştür. Bunun belki de en önemli nedeni, Jean Jacques Rousseau, John Locke ve Montesquieu gibi idealist ve sözleşmeci olarak değerlendirilebilecek düşünürlerin fikirlerinin yaygın olarak Batı düşüncesine ciddi bir etkide bulunması olmuştur. Öyle ki, Hobbes'la kıyaslandığında John Locke insanların sürekli bir çatışma içinde olma gibi bir zorunluluğu olmadığını öne sürerek insanların kendi aralarında işbirliği oluşturarak güvenliklerini sağlayabileceklerini iddia etmiştir. Rousseau ise, toplumsal sözleşme düşüncesinde, Avrupa'da kurulacak sağlam bir federasyonun hem devletlerin hem de bireylerin özgür ve güvenli bir şekilde varlığını sürdüreceğini belirtmiştir. Bu şekilde, uluslararası örgütlenmeye bağlı uluslararası güvenlik düşüncesini ortaya çıktıktan sonra 19. yüzyılda bu yaklaşımın gerekliliğinin altı çizilmiş ve özellikle 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti ile tüm bu teorilerin bir pratiğinin gerçekleştiği görülmüştür (Dönmez, 2010, s. 13).

1.2.4. Soğuk Savaş Dönemi

Tarihsel süreç içinde güvenlik kavramının ele alınış biçimindeki değişim göz önünde bulundurulduğunda, özellikle 18. yüzyılda aydınlanma düşüncesinin de etkisiyle birlikte birey odaklı bir güvenlik anlayışının ortaya çıktığı görülse dahi 20. yüzyılda değişen dinamiklerle birlikte güvenliğin yeniden askeri bağlamda ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu yaklaşımın en net yansıması ise Soğuk Savaş döneminde göze çarpmaktadır. Soğuk Savaş dönemi, iki kutuplu bir dünya düzenini ifade etmekteydi. Dolayısıyla elinde gücü bulunduran iki büyük devlet olarak Amerika

Birleşik Devletleri de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bulunmaktaydı. Bu durumda, diğer devletler ise kendi güvenliklerini güvence altına alabilmek için bu iki devletten birini seçerek bir çeşit himaye altında yaşamayı tercih etmek veya tarafsız kalmaya çalışmak durumunda kalmıştır. Her ne kadar söz konusu bu iki devlet birbiriyle geleneksel anlamda bir savaş yaşamamış olsalar dahi uluslararası barışın korunması açısından Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı gibi uluslararası örgütler kurulmuş ve güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır (Gökbaş, 2018, s. 2-3)

Soğuk Savaş döneminde, güvenliğin askeri bağlamda ele alınmasının yanı sıra ayrıca güvenliğe ilişkin jeopolitik çalışmaların da yürütüldüğü görülmüştür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin ortaya çıkması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'a müdahale etmesi ve 1947 yılında Amerikan Foreign Policy George F. Kennan'ın anonim olarak yayınladığı makale sonrası ABD'nin SSCB'ye karşı benimsemiş olduğu Çevreleme Politikası jeopolitik açıdan atılan adımlar arasında gösterilebilir. Öte yandan, Soğuk Savaş aktörlerinin birbirlerine karşı aldıkları bu önlemlerin yanı sıra ulusal güvenliğin de ön plana çıktığı ifade edilmelidir. Bu dönemde, devletler içeride güvenliği sağlamaya yönelik de bir takım tedbirler almıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş döneminde devletler ulusal çıkarları ve devletin refahını ön plana almıştır (Kıyıcı, 2012, s. 28).

Soğuk Savaş dönemi güvenlik anlayışına dair söz edilmesi gereken bir diğer nokta ise bu dönemde yükselen silahlanmadır. Her ne kadar silahlanma olgusu Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde bir yarış haline gelmiş olsa da, özellikle Soğuk Savaş döneminde bu yarış zirve noktasına ulaşmıştır. Ayrıca, nükleer silahların doğurabileceği sonuçlar özellikle ABD'nin Japonya üzerinde kullandığı atom bombalarının etkisi sonucunda anlaşılmıştır. Öyle ki, nükleer silahlarla gerçekleşecek bir savaş dünyayı çok kısa sürede yok edebilecektir. Bundan dolayı ise bu döneme Soğuk Savaş adı verilmesinin en net göstergesi olarak taraflar silahlı bir savaştan kaçınmayı tercih etmişlerdir. Bu noktada, caydırma olgusunun ortaya çıkması söz konusu olmuştur. İdeolojik bağlamda ilerleyen bu savaşta, hem ABD hem de SSCB geliştirdikleri silahlar ile kendi ideolojilerinin dünyanın diğer bölgelerine yayılmasını sağlarken aynı zamanda birbirlerine karşı caydırıcı kuvvetlerini göstermişlerdir (Kıyıcı, 2012, s. 32).

1.3. Güvenliğin Temel Boyutları

Güvenliğin tarihi süreçteki yerinin dönemin dinamiklerine göre değiştiği dikkate alındığında, güvenlik kavramının farklı dönemlerde farklı anlamlar taşıdığı ve döneme göre bu kavramın belirli yönlerinin ön plana çıkarılarak vurgulandığı sonucuna varılabilmektedir. Ancak kavramsallaştırma boyutunda meydana gelen bu farklılıklara rağmen güvenlik olgusunun salt olarak tarihin hiçbir döneminde geri plana atılmadığının da vurgulanması gereklidir. Öyle ki, güvenlik temelli davranışlar genellikle "öteki" çevresinde şekillenmiş ve söz konusu "öteki"den (bireyin veya devletin kendi dışında olarak algıladığı her varlık) korunmak, onunla rekabete girmek ve bu rekabet içerisinde üstünlük sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda güvenliğin yeniden anlamlandırılması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, uluslararası bağlamda sınırları net hatlarla çizili global bir güvenlik mekanizmasının varlığından söz etmek sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Bir diğer ifadeyle, söz gelimi herkesçe kabul edilen küresel güvenlik mekanizması, yalnızca çeşitli güvenlik anlayışlarına sahip olan güç ve dolayısıyla söz sahibi küresel aktörlerin çıkarlarının ortak noktalarını buluşturan genel kuralları ifade etmeye yetecektir. Sürekli olarak değişken dış politika ve güvenlik stratejilerinin yeniden ortaya atılmasının da muhtemel nedeni bu belirsizlik olarak ifade edilebilir (Dedeoğlu, 2003, s. 55).

Bu bağlamda, güvenlik olgusunun tartışmalı tanımlamaları ve kavramsallaştırmalarıyla birlikte ideolojiye ve konjonktüre bağlı yeniden ele alınması da göz önünde bulundurularak bir sınıflandırmaya gidildiğinde, çağdaş dönemde temel olarak dört boyuttan bahsetmek mümkündür (Yıldız, 2001, s. 49-55):

- Ulusal ekonomiler ile uluslararası finansal hareketlerin denetimi: Bunun en önemli yansıması olarak Soğuk Savaş'ın ABD tarafından askeri güç yerine ekonomik güç ile kazanılması gösterilebilir.

- Psikolojik savaş: Napolyon'un daha 1802 yılında savaş sırasında dört düşman gazetenin binlerce askerden daha etkili olduğunu ifade etmesi dahi bu psikolojik harbi açıklama konusunda yeterli olacaktır. Öyle ki, çağdaş dönemde Napolyon'un

dönemine göre medyanın küresel bir hal alması kitle iletişim araçları ile psikolojik baskı uygulamalarını daha ulaşılabilir ve değerli kılmıştır.

- Askeri boyut: Özellikle çağdaş dönemde dünya devletlerinin politikalarında meydana gelen sürekli ve hızlı değişimler, denetleme mekanizmalarının belirsizliği, küçük topluluk veya örgütlerin devletler üzerinde baskı oluşturabilmesi ve yerel anlamda sürekli çatışma durumu 21. yüzyılda güvenliğin askeri bağlamda da değerlendirilmesini şart koşmaktadır. Dolayısıyla, güç sahibi devletler böyle bir ortamda güvenlik kavramına yeni anlamlar atfederek güvenliğin askeri boyutunun içine politik, finansal, sosyal ve teknolojik gelişmelere ayak uydurma gerekliliğini de katmaya başlamışlardır.

- Birlikler, ortak çıkarlara ve ittifaklara dayalı örgütler ve koalisyonlar: Devletler, sürekli çatışma ortamı ile nitelenebilecek çağdaş dönemde güç sahibi olmak isteyen aktörlerin sayısının da artmasıyla birlikte kendi güvenliklerini güvence altına alma açısından ortak çıkarlar doğrultusunda belirli ittifaklara ihtiyaç duymaya başlamıştır. Öyle ki, 21. yüzyılda ittifaklar ve koalisyonlar Soğuk Savaş dönemi gibi ideolojik birliktelikler yerine ortak çıkarlar temelinde gerçekleştirilmektedir.

1.4. Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde Güvenlik

1.4.1. Realizm

Brauch (2008), güvenlik kavramının konjonktüre ve değişen tarihsel koşullara göre sürekli olarak uyarlanarak tanımlandığını belirtmektedir. Uluslararası ilişkiler tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan güvenlik probleminin başarısız bir Milletler Cemiyeti ittifakıyla çözüme kavuşturulamamasının İkinci Dünya Savaşı'na yol açtığı düşüncesiyle güvenliğin realizm çerçevesinde ele alınması gerekliliği önem kazanmıştır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde güvenliğin realist açıdan ele alındığı görülmüştür; ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren bu yaklaşıma epey eleştiri getirilmesi de söz konusu olmuştur (Brown & Ainley, 2007, s. 28).

Güvenliğe realist yaklaşımda, devletin birincil aktör olarak değerlendirildiği görülmektedir. Realizme göre, devletin temel amacı bekasını sürdürmek ve kendi çıkarlarına yönelik adımlar atmaktır. Devlet, bunları gerçekleştirirken ise gücü kullanır. Dolayısıyla, güvenliğe realist yaklaşımın temelinde, devletlerin sahip oldukları gücün vurgulandığı ve uluslararası ilişkiler literatüründe de güvenliğin devletlerarası güç mücadelesi çerçevesinde şekillendiği düşüncesi bulunmaktadır. Devletlerin söz konusu bu gücü elde tutmalarını sağlayan temel unsurlar ise jeopolitik konum, nüfus ve en önemlisi askeri kapasite olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada güç ilişkileri açısından değerlendirildiğinde ise devletlerin gücünü göreli olarak sınırlayan unsurun diğer devletlerin güç kapasiteleri olduğu ifade edilebilir (Vasquez, 1998).

Realist kuramın vurguladığı bir diğer nokta ise devletin bekası konusudur. Buna bağlı olarak realizmin önerisi ise devletlerin askeri kapasitelerini en üst seviyeye ulaştırmalarıdır. Öyle ki, güvenliğe ilişkin devletlerarası ortak kuralların veya uluslararası prensiplerin bulunmadığı bir dünyada devletler kendi ulusal güvenliklerini sağlamak için kendi güçlerini maksimum boyuta taşımalılardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, realist kuramın uluslararası sistemi çatışmacı ve rekabetçi bir ortam olarak ele aldığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu çatışmacı ve rekabetçi ortama adapte olamayan devletlerin uluslararası sistemde barınamayacağı düşünülmektedir. Realist kuramın bu rekabetçi ve çatışmacı yaklaşımı, insan doğasının kötü olduğu ön kabulüne dayanmaktadır (Wendt, 1992, s. 392-394).

Buna bağlı olarak ise uluslararası ilişkilerde anarşi metaforundan faydalanılması söz konusudur. 60'lı yıllarda, realist kuram önemli eleştirilere maruz kalmış ve Waltz'ın Uluslararası Siyaset Teorisi adlı kitabı ise neo-realist kuramın ortaya çıkmasında öncü görevi üstlenmiştir. Waltz, bu eserinde uluslararası ilişkileri bir sistem olarak ele almış ve bu sistemde anarşik ve hiyerarşik olarak iki sistemin bulunduğunu iddia etmiştir. Hiyerarşik sistemde, devlet otoritesine bağlı örgütler ve kurumlar devletten aldıkları kanuna dayalı otoriteyi kullanarak bireylerin güvenliğini temin ederken küresel ortamda ortaya çıkan güç boşluğu ise çatışma ve rekabet temelli bir güvenlik yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu bu yaklaşımda devletler birer "kara kutu" olarak ele alınırken devletlerin gerçekleştirdiği uygulamalardaki

benzerlik ise sisteme dayalı unsurların yansıması olarak değerlendirilmektedir (Brown & Ainley, 2007, s. 30-37). Öte yandan, devletlerin gerçekleştirdiği uygulamaların karmaşık bir biçimde ele alınmasından dolayı devletlerin kendi iç dinamiklerinin siyasi dinamikleri açıklamada yetersiz kalması nedeniyle de eleştirilmesi söz konusudur. Bir diğer ifadeyle, sistemde değişikliklere yol açan bir takım unsurların bulunduğu ve bu unsurların ise devletler arasındaki gücün paylaşımından ortaya çıktığı belirtilmektedir (Arı T. , 2012, s. 167).

Özetle, güvenliğe realist yaklaşım, güvenlik kavramını tanımlarken askeri güç ve ulusal güvenlik unsurlarından faydalanmıştır. Söz konusu bu yaklaşım, özellikle Soğuk Savaş yıllarını kapsayan 1945 ile 1990 yılları arasında güvenliğe ilişkin literatürü biçimleyen teori olmuştur. Realist yaklaşımın ve bu yaklaşımı benimseyen literatürün ana konularını askeri yeterlilik, devletlerin kapasiteleri ve güce dayalı stratejiler oluşturmuştur. Realist yaklaşıma göre devletler söz konusu bu unsurları sağladıkları müddetçe kendi güvenliklerini sağlayabilecek ve varlıklarını sürdürmeye devam edebileceklerdir (Baylis, 2008, s. 73).

1.4.2. İdealizm

Tarihte siyaset veya politika kavramına dair görüş belirten ilk düşünürler İdealizmin temsilcileri olarak Plato ve Aristo'dur (Topakkaya, 2008). Güvenliğe idealist kuram çerçevesinde yaklaşım ise çevre koşullarının iyileştirilmesi sayesinde insan davranışlarının değiştirilebileceği düşüncesini barındırır. Çünkü idealizme göre, insanların davranışlarında düşmanlık veya tehdit bulunmadığı, bu davranışların çevrede bulunan problemlerden dolayı ortaya çıktığı görüşü hâkimdir.

İdealist filozoflar genellikle fikirleri, çıkarları, beklentileri ve bireylerin taşıdığı kimlikleri ön plana almaktadır. Örneğin Aristo, iyi bir yönetim biçiminin meydana gelmesinin öncülü olarak iyi davranış ve iyi yaşam biçimlerinin bulunması gerekliliğini ifade eder. Bunun sonucu olarak da, iyi yönetim biçiminin topluluğu daha iyi davranışlara yönelteceği de beklenebilir. Buna bağlı olarak, iyi yaşamın ve iyi yönetimin bulunduğu bir ülkede tehdit ve tehlikelere oluşumuna da olanak sağlanmamış olacaktır (Bagby, 2002, s. 33).

İdealizm, bireylerin kişisel çıkarlarının artırılması amacıyla bireylerin yaşayacağı ortam koşullarının en iyi düzeye getirilmesi gerektiğini ifade eder. Ancak bireyler tek başlarına böyle bir ortamı oluşturamayacaklarından dolayı toplumsal veya kolektif bir hareket ile koşulların iyileştirilmesi gereklidir. İdealizm, bu noktada toplumda çoğunluğun seçimlerinde belirleyici olan kolektif güçten kavramından bahseder. Kolektif güç ile, bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasında bir çatışma durumu oluşmayacağı hatta çoğunluğun görüşünün herkes tarafından kabul görmesi durumunda bunun bireyin yararına olacağı iddia edilmektedir. Bu durum da çıkarların uyumu olarak adlandırılmaktadır (Carr, 1946, s. 42).

1.4.3. Liberalizm

Liberalizm düşüncesi, Fransız Devrimi ve dolayısıyla Aydınlanma döneminde literatüre girmiştir. Liberalizm, genellikle realist yaklaşımın güç odaklı bakışından ziyade özgürlük temelli bir bakış açısı sunmaktadır. Aydınlanma döneminin muhtemelen en belirleyici özelliğinin dogmatik inanç sistemlerinin akıl ve mantık temelli düşüncelerle değiştirmeye yönelik tutum olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, insanın akıllı bir varlık olduğu ve aklını kullanarak özgür bir şekilde kendi davranışlarını yönetebilecek kapasiteye sahip olduğu düşüncesi ön plana çıkmıştır. Aklını kullanan insan ise karşılığında kendine fayda sağlayacağını düşüneceğinden dolayı topluma faydalı davranışlar sergileyecektir. Özetle, liberalist düşünce modası geçmiş dogma temelli yönetim biçimlerini geride bırakarak hukuk ve adalet üzerine inşa edilen politik tutumları benimseme düşüncesi ile doğrudan ilişkilidir (Cevizci, 2000, s. 9).

Liberalist düşünce, bireyi yüceltir ve bireyin haklarını koruyacak en iyi politik sistemin demokrasi olduğunu iddia eder. Demokrasinin hüküm sürdüğü toplumlarda, bireyler kendi tercihlerini başkalarının buyruğu altına girmeden özgür bir şekilde yapabileceklerdir. Realizmin tam tersi olarak, liberalistler uluslararası ihtilafların çözümünde güce dayalı savaşlar yerine örgütlenmenin, işbirliğinin ve diplomasinin önemini vurgularlar. Çünkü savaş durumu ihtilafların çözümünden ziyade bu problemlerin daha çok artmasına yol açarak bireyin özgürlüğünü kısıtlayacak ve güvenlikten söz edilemeyecek bir ortam oluşacaktır.

Uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde, liberalizmin devletlerarası ticaret ilişkilerini de aynı şekilde bir işbirliği olarak ele aldığı görülmektedir. Öyle ki, devletler küresel düzende yaşamlarını sürdürebilmek için birbirlerine bağımlı bir ilişki sürdürmek durumundadırlar. Dolayısıyla, söz konusu bu bağımlılığın en uygun ve olumlu çözüm yolu bir işbirliğine gidilmesi olarak değerlendirilir. Bu açıdan kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve işbirliğine dayalı muhtelif ekonomik ortaklıklar hem toplumsal yaşamın hem de ekonominin elinde gücü bulunduran devletin yönetimine bırakılmasını hem de bireyin özgürlüğünün kısıtlanmasını engelleyecektir (Çetinkaya, 2013, s. 253).

1.4.4. Neorealizm

Neorealizm, adından da anlaşılacağı şekilde realizm fikrinin eksik yönlerinin eleştirisi ile ortaya çıkmış; ancak realizmi temel alan bir kuramdır. Neorealizmin ile realizm arasındaki en temel fark, realist yaklaşımda merkezde bulunan ve bir amaç olarak değerlendirilen "güç" kavramının, neorealist düşüncede bir araç olarak değerlendirilmesidir. Yani, neorealistler gücün yalnızca güvenliğin sağlanması amacıyla kullanılabilecek bir araç olarak sınırlandırılması gerekliliğini ifade ederler. Öte yandan, bir diğer fark ise realizmin milli çıkarları vurgulamasına karşılık neorealizmin uluslararası ilişkilerde bulunan çeşitli yapıların incelenmesi gerekliliği görüşüdür. Dolayısıyla, neorealist yaklaşım güvenliği ulusal ve sınırlı bir çerçeveden ele almak yerine uluslararası bir şekilde daha geniş bir perspektiften değerlendirmektedirler (Elman, 2008, s. 15).

Neo-realist kuram, savunmacı realizm ve saldırgan realizm olarak ikiye ayrılır. Bunlar arasında, savunmacı realizmin öncüsü Kenneth Waltz olarak kabul edilmektedir. Waltz, her ne kadar devletlerin sistem içerisinde birbirinden farklı politikalar izleseler dahi belirli bir noktadan sonra bu politikaların aynılaştığını ve bunun tekrarlayan bir döngü olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, değişim üzerine kurulu bu düzende, uluslararası yapılar da beklenmedik sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca Waltz, "göreli kazançlar sorunu" olarak da ifade edilen ve uluslararası sistemde rol alan aktörlerin kapasitelerinde meydana gelebilecek değişikliklerin yeni ortaklıklara veya kutuplaşmalara yol açtığını ifade ederken uluslararası sistemin

değişim temelinde sürekli olarak yeniden yapılandığı belirtilmektedir. Bir diğer deyişle, özellikle sürekli ve hızlı değişim sıfatlarıyla nitelendirilen küresel dünyada bu yeni yapılanmaların yansımaları daha çok karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. Bundan dolayı da devletlerin esas gayelerinin ilk etapta öngörülemeyeceği ve uluslararası toplum için faydalı gibi değerlendirilen ortaklıkların ihtilaflara yol açabileceği de belirtilebilir (Müller, 2005, s. 371).

Saldırgan realistler ise, savunmacı realizmin aksine hegemonya olgusu çerçevesinde John Measheimer öncülüğünde fikirlerini geliştirmişlerdir. Bu yaklaşıma, uluslararası sistem içinde güce en çok sahip olan aktörün meydana gelen çeşitli olayların sonucunda en kârlı olarak sahneden çıkacağı görüşü hâkimdir. Ayrıca, saldırgan realizm görüşü uluslararası yapıda her bir aktörün diğer aktörlere karşı çeşitli önlemler geliştirmesi gerektiğini de iddia eder. Çünkü devletlerarası mücadele sürekli olarak en güçlü olmaya yönelik atılan adımlardan oluşmaktadır (Elman, 2008, s. 24).

1.4.5. Marksizm

Güvenlik bağlamında söz edilmesi gereken bir diğer yaklaşım ise Marksist yaklaşımdır. Ancak bu noktada öncelikle Marksist düşüncenin güvenliğin inşasına ilişkin bir tutum yerine güvenliğe bir eleştiri boyutunda yaklaşım sergilediği belirtilmelidir. Marksizm, tarihsel olarak Sanayi Devrimi sonrası ağır kapitalizmin hüküm sürdüğü bir dönemde emekçilerin çok ağır şartlar altında çalıştırıldığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Karl Marx, kapitalizmin bu tutumunun toplumda hem eşitsizlik hem de adaletsizliği doğurduğun iddia ederek insanların temel hak ve özgürlüklerini sınırladığını belirterek durumu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Dolayısıyla, Marksist düşüncede temel alınan kavramların toplumsal eşitlik ve adalet kavramları olduğunu ifade etmek mümkündür. Çözüm önerisi olarak ise toplumda bireyler arası bir sınıf bilincinin gelişmesi sunulmuştur (Bagby, 2002, s. 172).

Marx, bireylerin yaşamlarının her alanında edindikleri davranış biçimleri ve kendilerinin dışında bulunan her şeyi algılayışlarının maddi hayatın bir sonucu olduğunu iddia eder. Dolayısıyla, üretim biçimi insanların yaşam biçimlerinde ve

birbirleriyle ilişkilerinde belirleyici rol almaktadır. Çünkü bireylerin bütün davranışları söz konusu üretim biçimleri ve üretim ilişkilerine dayalı olarak şekillenmektedir. İnsanın kendi ürettiği nesneye kendinden bir şeyler katması dolayısıyla insan ile üretilen mal veya meta arasında sağlam bir ilişki bulunduğu düşünüldüğünde, endüstriyel kapitalizmin bireyleri üretilen nesneye yabancılaştırması söz konusudur (Topakkaya, 2008, s. 382).

Güvenlik açısından değerlendirildiğinde ise, Marx üretim araçlarına ve finansal güce sahip olan sınıfın kendi çıkarlarını sanki toplumun çıkarlarıymış gibi yansıttığını belirtir. Buna bağlı olarak, yükselen sınıfın kendi çıkarlarına yönelik algıladığı tehditleri topluma karşı bir tehdit ve güvenlik sorunu olarak yansıtması söz konusu olmaktadır 25. Bu hususta, devlete önemli görev ve sorumluluklar yüklenmesi gerekmektedir. Öyle ki, devlet bağımsız bir merci olarak toplumsal sınıfların üstünde ve hatta ötesinde tanımlandığında ekonomik ilişkiler de ortadan kalkmış olacaktır. Böylesi tarafsız olarak konumlandırılan devlet, güvenliğe karşı tehdit olarak algıladığı durumları yaygın bir güvenlik tehdidi olarak yansıtacak ve devletin koyduğu güvenlik politikaları korumacı olarak değerlendirilecektir. Ancak Marx, devletin yalnızca güce sahip olan ve hakimiyeti elinde bulunduran sınıfın koruyucusu ve bu sınıfın egemenliğinin devamını sağlayan bir araç olduğunu belirtir (Birdişli, 2011, s. 164).

1.4.6. Eleştirel Teori

Güvenliğe eleştirel kuram açısından yaklaşım, güvenliği bireyden topluma dek her türlü alanda hem kuramsal hem de pratik olarak ele almaktadır. Bu kuramda "eleştirel" ifadesi, nesnel bir gerçekliğin elde edilmesinden ziyade dominant yapı, ideoloji, ön kabuller ve süreçlerin dışından dinamiklerin ele alınarak daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmeyi kapsamaktadır. Söz konusu bu kuram, "özgürleştirme" yaklaşımını temel almaktadır (Kardaş, 2007).

Eleştirel kuramın temsilcileri, kapitalizmi yoğun bir şekilde eleştirmektedirler. Buna bağlı olarak, uluslararası güvenliğin tesis edilmesi açısından kapitalizmin finansal tutumunun dönüştürülmesi ve yeniden yapılandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü eleştirel teoriye göre, güvenliğin önündeki en önemli tehdidin

kapitalizmin sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlık, gelir eşitsizliği ve doğal kaynakların ticari kaygılar için sömürülmesidir (Steans, Pettiford, & Diez, 2005, s. 124).

Eleştirel kuram, geleneksel güvenlik yaklaşımının en önemli eksikliğinin yalnızca devletler ve vatandaşları ele alması olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla, geleneksel güvenlik yaklaşımları evrensel güvenliğin tesis edilmesi açısından yetersiz kalmakta ve hatta bunu göz ardı etmektedir (Mabee, 2003, s. 136). Bu açıdan, eleştirel kuram, realizmin devleti merkeze alan tutumuna karşı çıkarak bireylerin güvenliğinin önemsenmediğini belirtmektedir. Bir diğer ifadeyle, güvenlik tehditleri devletten bağımsız olarak da gelişebilecek finansal, toplumsal ve kültürel ilişkilerden ortaya çıkması mümkündür. Böyle bir ortamda, bireyin geniş ölçekli bir sistem içinde sıkışıp kalmasından dolayı güvenlik yaşama imkânının da ortadan kalkması söz konusu olacaktır (Wheeler & Dunne, 2004, s. 10).

Eleştirel kuram, güvenliğin önündeki en önemli engelin normlar, kurallar ve kurumlar olduğunu iddia eder. Bu kuramın ön plana çıkardığı kavram; adalet, birey ve değişim çerçevesinde kurtuluştur. Yani, güvenliğe eleştirel yaklaşım bireyin mevcut kısıtlayıcı ekonomik ve toplumsal koşullardan kurtarılması veya özgürleştirilmesini önermektedir (Mark, 2004, s. 109).

1.4.7. Yapısalcı Marksizm

Yapısalcı Marksizm; temel olarak toplum, siyaset ve ekonomi ekseninde kendini konumlandırıp toplumda var olan sosyolojik dinamiklerin birbirleriyle olan ilişkileri incelemektedir. Dünya, küresel bir hal almaya başladıkça yapısal bir biçime bürünmüştür ve söz konusu bu yapının oluşumunda ekonomik unsurların belirleyici rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Öyle ki, söz konusu bu ekonomik unsurlar uluslararası sistemin yapısının belirlenmesinde öncül bir konuma sahip olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde dünya düzenini şekillendiren askeri unsurlar özellikle bu savaşın sona ermesinin ardından yerini tamamen finansal konulara bırakmıştır. Bu açıdan, güvenli bir toplumu ifade eden refah toplumunun oluşması için ekonomilerin doğru yönetilmesi gereklidir (Arıboğan, 2007, s. 222).

1.4.8. İnşacılık

Uluslararası ilişkiler literatürüne 1980 sonrası Aleksandr Wendt öncülüğünde giren ve Sosyal İnşacı kuram olarak da adlandırılan inşacılık yaklaşımının temel amacı Realizm ve Liberalizmi ortak noktada buluşturmaktır. Bu sırada, liberal görüşe daha yakın bir pratik izlenerek güvenlik kavramına orijinal bir bakış açısı geliştirilmiştir. Bu teoriye ilişkin, "inşa" olgusu devletlerin ortaya çıkmalarından itibaren geçirdikleri deneyimler, toplumun meydana gelen tarihi ve politik gelişmeler sonucunda meydana gelen kültürel kimliğin inşa edilmesini ifade etmektedir. Kültürel kimliğin önemi ise, her biri farklı kültürel kimliğe sahip olan devletlerin "öteki" devletler ile ilişkilerinde söz konusu bu kültürel kimliğe bağlı olarak tepki vermesi olarak açıklanabilir (Güner, 2008, s. 12).

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren, geleneksel güvenlik kuramlarının yetersiz kalması, yeni kuramların ortaya çıkarılmasını gerektirmiştir. Öyle ki, Soğuk Savaş dönemi güvenlik anlayışını temellendiren güç odaklı bakış açısının Afganistan, Bosna veya Ruanda gibi devletlerin çoğulculuk temelli problemlerini çözmede yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak, güvenliğin yalnızca güç eksenli ele alınmasının çeşitli toplumsal ve kültürel dinamikleri yok saydığı anlaşılmıştır. İnşacı görüşün ortaya çıkmasıyla birlikte, güvenliğin maddi kavramlar olan askeri kapasite veya ekonomik yeterlilik gibi ölçütlerin ötesinde daha soyut kavramlar olan düşünce, kimlik veya norm gibi değerlerin ekseninde de ele alınması gerekliliği fark edilmiştir. Dolayısıyla, güvenliğe ilişkin olaylar ve durumlar toplumsal belleği meydana getiren unsurlar da göz önünde bulundurularak ele alınmaya başlanmıştır.

İnşacı kuramın temsilcileri, devleti toplumdan bağımsız olarak analiz etmenin yetersiz kalacağını iddia etmektedirler. Bu kuramın bakış açısı, realist kuramın militer gücünün aksine kimliğe dayalı olarak gelişmektedir. Uluslararası ilişkiler çerçevesinde de yine kimlik olgusu merkeze konmaktadır. Öyle ki, bir devletin diğer devleti kendi güvenliğine tehdit olarak algılamasının temelinde güven veya güvensizlik durumu bulunmaktadır. Güven ise, toplumsal bellekte bulunan çeşitli kodlamalar ile şekillenmekte ve devletlerin diğer devletleri kendi kimliklerine göre

konumlandırarak "kendinden veya öteki" olarak değerlendirmesi sonucunu doğurmaktadır (Sandıklı, 2012, s. 32).

İnşacılık, devletlerin davranış biçimlerinin de tekil olarak bireylerin davranış biçimlerinin şekillenmesine yol açan benzer etmenler yoluyla meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu etmenler arasında normlar, gelenekler ve çeşitli deneyimler bulunmaktadır. Bu doğrultuda, inşacı yaklaşım için en önemli unsur iletişim ve haberleşme olarak değerlendirilmektedir. İletişim sayesine, devletlerin kimliklerini oluşturan sosyopolitik unsurların analiz edilmesi mümkün hale gelecektir. Bu yanıyla değerlendirildiğinde, inşacı teorinin disiplinlerarası bir yapıya sahip olduğunu da ifade etmek mümkündür. Öyle ki, inşacı kuramın faydalandığı bazı alanlar içinde sosyoloji, tarih, psikoloji ve siyaset bilimi gibi alanları saymak mümkündür. Bu durum da inşacı kurama çok yönlü bir bakış açısı sağlamaktadır.

İnşacı kuramın temelini oluşturan kavramlar, demokratik barış, güven topluluğu, stratejik güvenlik ve kolektif güvenliktir. Bu yönüyle, inşacı kuramın temsilcileri birbiriyle iletişim halinde bulunan devletlerin oluşması muhtemel ihtilafların çözümünde savaş yerine demokratik ve barışçıl yollardan faydalanacağını ve bunun da en uygun yöntem olduğunu iddia etmektedirler. Bunu gerçekleştirirken ise gittikçe daha da küreselleşen dünyada güvenliği sağlayacak kolektif bir işbirliğine dayalı bir dünya toplumu yaratmaya yönelik stratejilerin uygulanması gereklidir (Kıyıcı, 2012, s. 54).

1.4.9. Feminizm

Feminist yaklaşım, uluslararası ilişkiler literatüründe güvenliği cinsiyet bağlamında ele alır ve temellerini kadın üzerine kurmaktadır. Feminist bakış açısı, anarşiyle nitelendirilen ve özünde tehdit ve korku bulunan uluslararası bir ortam bulunduğunu vurgulayarak merkeze devlet ve gücü yerleştiren Realist kuramı eleştirmektedir. Feminist görüşün temsilcileri, realist yaklaşımın vurguladığı güç, otorite, rasyonellik ve devlet gibi olguların erkekle doğrudan ilişkili olduğunu ve bu yaklaşımın yalnızca erkek egemen ve erkek eksenli bir güvenlik anlayışını açıklamayla yetindiğini ifade etmektedirler. Öte yandan, feminist yaklaşım şiddet

olgusunu da vurgulayarak şiddetin doğrudan ve yapısal olarak iki boyutu bulunduğunu belirtmektedir. Buna bağlı olarak ise, devletlerarası çatışma ve ihtilaf durumlarını açıklayan doğrudan şiddetin özellikle birey ve topluluklar kapsamında yapısal şiddetin bir öncülü olduğu öne sürülmektedir. Dolayısıyla, feminist kuram güvenliği birçok açıdan ele alarak her türlü alanda şiddetin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (Sandıklı, 2012, s. 36).

Feminizm, uluslararası ilişkiler literatüründe diğer yaklaşımlara nazaran daha geç yer bulabilmiştir. Her ne kadar 17. ve 18. yüzyıllarda Marry Wollstonecraft, Hedwig Dohm, Olympe de Gourges ve Christine de Pizan gibi yazarların eserlerinde Feminizmle ilişkilendirilebilecek ifadelere yer verilmiş olsa da bu düşünceler genellikle devletin iç dinamiklerine ilişkin kadın sorunlarıyla ilgilenmiştir. Bu durumda, feminist düşüncenin uluslararası ilişkiler literatüründe devletlerarası anlamda kendine yer bulması 1980 sonrasında gerçekleşebilmiştir. Feminizmin özellikle bu dönemde kendine yer bulmasının muhtemel nedeni ise dönemin dinamikleri ve konjonktür ile doğrudan ilişkilidir (Çetinkaya, 2011).

Soğuk Savaş'ın sona erdiği bu dönemde güvenliğin askeri açıdan ele alınması geride bırakılmış ve çevre, ekonomi, birey ve toplum güvenliği gibi çeşitli boyutlar ele alınmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak, kadın hakları da bireysel güvenlik kapsamında değerlendirilerek kadının toplumsal güvenlikteki yeri vurgulanmıştır. Erkeklerin kadın ve çocukları korumak için mücadele verdiğine dair yanlış bilinç eleştirilerek aslında savaş gibi felaket durumlarında genellikle kadın ve çocukların buna daha çok maruz kaldıkları vurgulanmış ve kadının "korunan birey" sınıfında değerlendirilmesinin yanlışlığının altı çizilmiştir. Kadınların savaş gibi durumlarda sistematik olarak tecavüze uğradıkları ve psikolojik baskılara maruz kaldıkları belirtilirken bu gibi durumlarda kalan kadının konumu "ezilen birey" olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, feminist kuramın temsilcileri kadının barışçıl birey olarak görülüp güvenliği erkeğin tesis etmesi gerektiğine dair yanlış tutumu yeniden ele alarak kadının felaket durumunda birinci derecede etkilendiklerini ifade etmişlerdir (Tickner, 1992).

1.5. Ulusal Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkiler disiplininde, uluslararası sistemin dinamiklerini belirlemede önemli rol oynayan güvenlik kavramı, devletlerarası ilişkileri belirleyici bir kavram olarak ele alınmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi, uluslararası ilişkiler kuramlarından realizm güvenliği gücün yansıması olarak değerlendirirken idealizm ise güvenliği barış durumuyla ilişkilendirmiştir. Güvenliğe ilişkin tanımlar veya prensipler değerlendirildiğinde, güvenlik olgusunun devletlerin politikalarında rehber görevi gördüğü, toplum düşüncesini yönlendirdiği ve güç ile paranın paylaşımını dahi doğrudan etkileyebildiği görülmektedir. Dolayısıyla, güvenlik kavramı özellikle Soğuk Savaş döneminde devlet güvenliği veya ulusal güvenlik ile bağdaştırılmıştır (Öke, 2001, s. 53).

Ulusal güvenlik kavramına ilişkin Türkiye'de yasal belgelerde "milli güvenlik" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Buna ilişkin, milli güvenlik kavramı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği içinde "Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını" ifade edecek şekilde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2004).

Ulusal güvenlik politikası, temel olarak üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlar (Denk, 2000, s. 2):

- Ulusal Güvenliğin Tesis Edilmesi
- Ulusal Hedeflere Ulaşılması,
- İç, dış ve savunma hareketlerine yönelik prensiplerin belirlenmesidir.

Ulusal güvenlik kavramı, devletin çıkarlarını savunmayla birlikte aynı zamanda diğer devletlerin tehdit oluşturmasını önleyici bir takım tedbirler gerektirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı, ulusal güvenliği

hem ülke savunması hem de dış ilişkileri içerecek şekilde ortak anlamda kullanmaktadır. Ulusal güvenliği sağlayacak koşullar ise şu şekilde sıralanabilir (Denk, 2000, s. 2):

- Diğer devlet veya işbirliği içinde ortak bir örgüt içerisinde hareket eden devletlere karşı oluşturulan askeri üstünlük.

- Uluslararası ilişkiler bağlamında avantajlı bir konumun tesis edilmesi.

- Ülke sınırları içinde veya dışarıda gizli veya aleni düşmanca müdahalelere karşı yeterli bir savunma gücü.

Devletler, "öteki" devletlerden gelebilecek tehditleri önleyici uluslararası bir organizasyon eksikliğinden dolayı kendi güvenliklerini kendi olanak ve kapasitelerine göre sağlamak durumundadırlar. Realist düşünce bu durumu güvenlik paradoksu olarak ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle, herhangi bir devletin kendi güvenliğini temin etmeye yönelik atacağı adımlar diğer devletlerin güvenliklerine karşı bir tehdit teşkil edebilmektedir. Buna karşı, idealist görüşün temsilcileri ise güvenliği barış ortamının bir yansıması olarak değerlendirip güvenliğin hukuki normlara göre tesis edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (İzci, 1998, s. 404-405).

Her ne kadar çağdaş dönemde ulusal güvenlik kavramı çevre, nüfus, doğal kaynaklar gibi unsurları da kapsayıcı şekilde çok boyutlu hale gelmiş olsa da, askeri güvenlik hâlâ ulusal güvenlik için temel kriterlerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası devletlerin güvenlik kapsamında ele aldığı bir diğer önemli husus ise daha önceleri çok önem verilmeyen iç güvenlik kavramıdır.

1.6. Uluslararası Sistemde Güvenlik

Yukarıda da ifade edildiği üzere, uluslararası sistem içinde güvenlik kavramına çeşitli dönemlerde dönemin dinamikleri de göz önünde bulundurularak çeşitli anlamlar yüklendiği görülmüştür. Bunun nedeni, sürekli olarak değişen konjonktürün

hiçbir zaman her devlet için aynı şekilde, aynı dönemde ve aynı şiddette tehdit edecek bir güvenlik tehlikesi oluşmasına mahal vermemesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca, her ne kadar güvenliğe yüklenen anlamlar çeşitlenmiş olsa dahi güvenlik konusunun tarihin her döneminde önemli bir unsur olarak değerlendirildiği de görülmüştür (Dedeoğlu, 2003, s. 55).

Uluslararası güvenlik, genel olarak değerlendirildiğinde her zaman ulusal güvenlikten daha öncelikli olarak ele alınmalıdır. Bunun nedeni ise uluslararası bir güvenlik tesis edildiğinde tekil olarak devletlerin de dolaylı olarak güvenliği sağlayacağı gerçeğidir. Çağdaş dönemde dünyanın küresel hale dönüşmesiyle birlikte devletlerin birbirlerine bağımlılığı artmış ve uluslararası sistemde silahlanma ve savaş ihtimallerinin dengesizliklere neden olacağı görülmüştür. Bunun sonucunda, devletler bu dengesizliklerden kaçınmak amacıyla işbirliği içine girme eğilimlerini artmıştır. Bu da güvenliğin tekil olarak tesis edilme ihtimalinin çok düşük olduğunun anlaşılmasıyla birlikte devletlerin güvenlik politikalarında ortak hareket ederek diğer devletlerin çıkarlarını da göz önünde bulundurdukları ortak sistemlerin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle terörizmin yaygınlaşması ile güvenliğin yerel alanlara kısıtlanamayacağı gerçeğini göstermiştir (Taşdemir, 2006).

1.7. Küreselleşme ve Güvenlik

Küreselleşme, Batı'nın kapitalizm ve rasyonalizmden oluşan altyapısı ile demokrasi ve insan haklarından oluşan üst yapısının dünyanın her yerine nüfuz etmesini ifade etmektedir. Küreselleşmeye yönelik asıl bahsedilmesi gereken ise küreselleşmenin büyük devletlerin kendi sınırlarını genişletmeye yönelik stratejilerinden ziyade sermayenin kârını maksimuma çıkarmaya yönelik uygulamalarının bir sonucu olduğudur. Dolayısıyla, kârın maksimuma çıkarılması da ucuz iş gücü ve üretilen malların daha geniş bir pazarda satılmasıyla mümkün olacaktır.

Tarihsel olarak ele alındığında, küreselleşmenin Batı tarihinde temelde üç aşamada gerçekleştiği görülmektedir (Oran, Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi, 2001, s. 41):

- Birinci aşama, 1400'lü yılların sonunu ifade etmektedir. Bu dönemde merkantilizmin ortaya çıktığı ve sonucunda sömürgeciliğin yaygınlaştığı görülmektedir.

- İkinci aşama, 1800'lü yılların sonunu ifade etmektedir. Bu dönemde Sanayi Devrimi'nin sunduğu imkanlar sayesinde küreselleşmenin yaygınlaştırıldığı ve sonucunda emperyalizmin ortaya çıktığı görülmektedir.

- Üçüncü aşama ise, 1970'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllara kadar geçen sürede meydana gelen gelişmeleri ifade etmektedir. Kronolojik olarak sıralandığında, öncelikle çok uluslu şirketler ortaya çıkmış, ardından iletişim devrimi gerçekleşmiş ve sonunda da SSCB'nin yıkılması görülmüştür.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra kapitalizm merkezli dünya görüşünün bir rakibi kalmadığından dolayı çağdaş dönemde kâr odaklı bir küreselleşmenin meydana geldiğini iddia etmek mümkündür.

Devletlerin ulusal güvenlik anlayışını belirleyen unsurların başında ülkenin bulunduğu coğrafya, komşu devletler ve toplumların söz konusu coğrafyada yaşadıkları deneyimlerden gelmektedir. Dolayısıyla, ulusal güvenliğin belirli bir ortam da ve ortamın yarattığı koşullar çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Aynı zamanda, yine devletlerin bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak sahip olunan doğal kaynakları koruma ve yokluğunu giderme açısından ulusal güvenliği belirleyen şartlar arasında sayılabilir (Topur, 2005, s. 25).

Bilgi devrimiyle birlikte, söz konusu bu coğrafi konumların stratejik anlamlarında sürekli bir değişim yaşandığı gözlenebilmektedir. Bunun sonucu olarak, güvenliğe ilişkin sorunlara yönelik ittifaklara dayalı hareket etmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durumda da devletler bu sorunların çözümü için diyalog ve müzakere yoluna gitmektedirler. Söz konusu bu yeni paradigmayla birlikte, küresel tehditler karşısında güvenliği sağlamak için küresel bir güvenlik politikasının da gelişmesi söz konusudur. Bu politika temel olarak üç stratejiye dayalı olarak geliştirilmektedir:

- Küresel istikrarın korunması,

- Küresel caydırıcılığın artırılması,

- Küresel demokratik değerlerin güvence altına alınıp yaygın hale getirilmesi.

Küresel güvenliğin tesis edilmesine yönelik stratejiler geliştirilirken izlenen yollar ise şu şekilde sıralanabilir (Dedeoğlu, 2003, s. 111-112):

- Yerel veya küresel ittifaklara katılarak işbirliği oluşturma veya söz konusu bu ortaklıkları reddederek karşı çıkan pozisyonunda bulunma.

- Çok uluslu bir eylemde katılımcı olma ve kendi çıkarlarını ilgilendiren bir eylemde bu eylemin lider devletlerinden biri olabilme veya söz konusu bu çok uluslu ittifaklara karşı çıkan toplulukların lideri konumunu tercih etme.

- Küresel kriz durumlarında çözüm önerisi getirebilme ve ihtilafların çözüme kavuşturulması açısından diplomatik, politik ve askeri adımlar atabilme.

- Askeri kapasiteyi geliştirerek gerekirse nükleer silahlanma ile caydırıcı bir konuma erişme veya nükleer silahlanma düşüncesinin karşısında konumlanma.

- Uzay araştırmaları konusunda gelişim göstererek teknoloji yeterliliğini ispatlama.

- İletişim sistemlerini ve diğer devletleri gözetleme kapasitesini artırma.

- Sosyoloji ve psikoloji alanında gelişim göstererek bu disiplinlere ait caydırıcı yöntemleri kullanabilme becerileri geliştirme.

1.8. Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası sistem içinde güvenliğe dayalı bir istikrar ortamının sağlanması maksadıyla savunma ve güvenlik çerçevesinde gerçekleştirilen girişimlerin tarihin eski dönemlerinden bu yana var olduğunu ifade etmek mümkündür. Öyle ki, güvenlik ve barış ortamının tesisi için yapılan askeri anlaşmalar da söz konusu istikrarın sağlanması amacıyla yapılmıştır. Bu girişimler tarihsel olarak değerlendirildiğinde ilk olarak Antik Yunan'da ve Antik dönemin Mezopotamya uygarlıklarında başlamıştır. Hatta Ortaçağ'da dahi istikrarın tesis edilmesine yönelik adımların atıldığı görülmektedir. Bunlar arasında 1259 yılında İngiltere ile Fransa arasında imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşması, 1295 yılında Fransa kralı ile İskoç kralı arasındaki ittifak anlaşmasını göstermek mümkündür. Ayrıca, söz konusu bu girişimlerin yalnızca Avrupa'da değil aynı zamanda Amerika kıtasında da Azteklerin Tacuba ve Texcoco gibi devletler ile askeri paktlar kurması örneğiyle dünyanın her yerinde görüldüğü söylenebilir. Dolayısıyla, güvenliğin tesisine ilişkin uluslararası kuruluşların coğrafyadan bağımsız bir şekilde tarihin ve dünyanın her yerinde görüldüğünün altı çizilmelidir (Dedeoğlu, 2003, s. 226).

1.8.1. Birleşmiş Milletler

20. yüzyılda özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte güvenlik açısından uluslararası örgütlenmenin önemi fark edilmiş ve buna yönelik girişimler de yaygınlaştırılmıştır. 19. ve 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler tarihi göz önünde bulundurulduğunda, parlamenter demokrasi uygulamalarının yaygınlaşarak köklü bir hâl aldığı görülebilmektedir. Bunun yansımalarının özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleştirilen uygulamalarda göze çarpmaktadır. Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan önce geçen süreçte öncelikle 19. yüzyıla ait düşünce olan Avrupa Uyumu'nun Birinci Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti altında bir örgütlenmeye doğru değişim gösterdiği belirtilmelidir. Ancak Milletler Cemiyeti'nin güvenliği tesis etmedeki yetersizliğinin İkinci Dünya Savaşı'na neden olması dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletlerin daha etkili olma hedefiyle kurulması söz konusu olmuştur (Sander O. , Siyasi Tarih: 1918-1994, 2005, s. 204).

Birleşmiş Milletler, başarısız kalan Milletler Cemiyeti'nden sonra 20. yüzyılın ikinci uluslararası örgütlenme girişimi olarak kapsamlı bir anayasal yapı, büyük bütçe, kapsayıcı bir yönetim kadrosu ve en önemlisi Milletler Cemiyeti'nin başarısız kalmasına yol açan nedenler göz önünde bulundurularak kurulmuştur. Birleşmiş Milletlerin üye sayısı, bir önceki başarısız örgütlenme girişiminin iki katından daha fazla ve bu yeni yapılanmanın uzmanlık alanları ve organları daha sağlam temellere dayanmaktaydı. Her ne kadar kurulduğu dönemde Afrika ve Asya devletlerinin temsilinin sınırlı olduğu görülse de Milletler Cemiyeti gibi yalnızca Avrupa'yı kapsayan bir örgüt olmanın ötesinde hedeflere sahipti. Teoride bu örgüt kurulurken katılımcı bütün devletlerin eşit olduğu varsayımına dayansa dahi pratikte devletler arasında benzerlikler veya eşitliklerden daha çok farklar olduğu görülebilmekteydi. Öyle ki, kurulduğu dönemden bu yana bu örgüte katılan üye devletler arasında sosyal, politik ve finansal güç farklılıkları süregelmiş ve örgüt içinde ister istemez bir aşama sırası oluşmuştur (Sander O. , Siyasi Tarih: 1918-1994, 2005, s. 204).

Birleşmiş Milletler, temel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada düzenin korunması ve devletler arasında çıkabilecek problemlerin çözüme kavuşturulması için belirli yasal dayanaklar oluşturulması amacıyla kurulmuştur. Örgüt yapısının kapsamlılığı sayesinde, Birleşmiş Milletler insanı, toplumsal, finansal ve askeri her türlü problemle ilgilenebilecek organlara sahiptir. Ayrıca, BM'nin doğrudan uluslararası güvenlik konusunda faaliyet gösteren birimi ise Güvenlik Konseyidir (Dedeoğlu, 2003, s. 227).

Birleşmiş Milletler'in amaçları, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında şu şekilde sıralanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2018):

- Uluslararası barış ve güvenliği güvence altına almak,

- Ulusların, halk eşitliği ve kendi geleceklerini tayin etme hakkına dayalı olarak dostane ilişkiler geliştirmek,

- Uluslararası ihtilafların çözümü amacıyla ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin işbirliği ortamı oluşturarak insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı teşvik etmek,

- Ulusların giriştiği eylemlerin uyumlulaştırıldığı bir ortam sağlamak.

Yine Birleşmiş Milletler Antlaşmasında örgütün ilkeleri ise şu şekilde sıralanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2018):

- Örgüt üyelerinin her biri egemendir ve eşittir.

- Üyeler, antlaşmanın doğurduğu yükümlülükleri iyi niyet çerçevesinde uygulayacaktırlar.

- Üyeler arasında meydana gelebilecek olası ihtilaflar barışçı yöntemlerle çözüme kavuşturulacaktır.

- Üye devletler, diğer devletlerin ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına yönelik tehdit oluşturacak hareketlerden kaçınacaklardır.

- Üyeler, örgütün gelişimi açısından destekleyici bir tavır sergileyeceklerdir.

- Örgüte üye olmayan devletler de barış ve güvenlik açısından söz konusu bu antlaşmanın ilkelerine uymaya teşvik edilecektir.

- Örgüt, herhangi bir devletin kendi yetki alanına giren olaylara müdahil olmayacaktır.

1.8.2. NATO

NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Hollanda, İtalya, İngiltere, Fransa, Danimarka, Norveç, Portekiz, İzlanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan Kuzey Atlantik Anlaşması ile kurulmuştur. Bu örgüt,

1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Federal Almaya, 1981 yılında İspanya ve 1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin de dahil olmasıyla dört kez genişleme aşaması geçirmiştir. İlk etapta SSCB'nin stratejilerine karşı ortak bir savunma maksadıyla ortaya çıkan NATO, SSCB'nin çöküşünden itibaren uluslararası bir güvenlik kuruluşu olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Tarihsel olarak bakıldığında, Fransa'nın 1967 yılında ve Yunanistan'ın ise 1974 yılında örgütün askeri kanadından ayrıldığı görülmektedir. Yunanistan 1980 yılında yeniden eski konumuna geri dönmüştür (Dedeoğlu, 2003, s. 232).

NATO, Kuzey Amerika ile Avrupa'nın güvenliğini birbirine paralel olarak değerlendiren bir yaklaşımı benimsemektedir. Buna bağlı olarak, örgütün en önemli varsayımı bu bölgelerde bulunan devletlerin benzer güvenlik stratejilerine sahip olması gerekliliğidir. Ayrıca bu bölgelerde bulunmasına rağmen çıkarları farklı olan devletlerin de NATO bünyesinde çıkarlarını diğer devletlerle uyumlulaştırması gerektiği beklenmektedir (Dedeoğlu, 2003, s. 232).

NATO'nun kurulduğu dönemden itibaren son döneme dek çeşitli stratejiler benimsediği görülmektedir. Bunlar (Dedeoğlu, 2003, s. 232-238):

- *Kitlesel Karşılık Stratejisi*: Bu stratejiye göre herhangi bir çatışma durumunda, karşı tarafın kullandığı silah türüne bakılmaksızın nükleer silahlarla kitlesel karşılık verileceği öngörülmüştür. Kitlesel karşılıkta kullanılan nükleer silahlar merkezi olarak addedilen limanlar, sanayi merkezleri gibi bölgeleri hedef alırken geleneksel silahlarla ise karşı tarafın ordularına karşı bir mücadele yürütülecektir. Bu strateji, temel olarak karşı tarafı neredeyse tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemektedir; ancak SSCB'nin uzun menzilli silahlar üretmesiyle birlikte stratejinin esnetildiği de görülmüştür.

- Esnek Karşılık Stratejisi: Bu stratejiyle birlikte nükleer silah kullanımı ihtimalinin düşürülmesi gündeme gelmiştir. Dolayısıyla, konvansiyonel silahların yaygınlaştırılması gerekliliği vurgulanmıştır.

- Esnek Karşılık ve İleri Savunma Stratejisi: Bu stratejinin amacı; sanayi merkezlerini, elektrik santrallerini veya barajları vurarak ekonominin harap edilmesi

yerine düşman devletin stratejik savaş kapasitesini zayıflatmak ve ikinci vuruş ihtimalini düşürmektir.

- Yeni Stratejik Konsept (Kapsamlı Güvenlik): Bu strateji temelinde "kapsamlı güvenlik kavramı" stratejik olarak benimsenmiş ve söz konusu bu strateji NATO'nun güncel olarak takip ettiği strateji haline gelmiştir. Özellikle SSCB'nin yıkılmasının ardından NATO'nun varlığı ve amaçlarının sorgulanmasından dolayı benimsenen bu yeni strateji ile NATO'nun askeri gücünün azaltılması gündeme gelmiş ve hızlı ve acil müdahale edebilen birliklerin oluşturulmasının önemi vurgulanmıştır.

NATO, üye devletlerin bulunduğu coğrafi bölgeyi savunmanın ötesinde uluslararası güvenliği sağlama ve kriz yönetimi konusunda yeni görevler üstlenmiştir. Dolayısıyla, SSCB'nin çöküşünün ardından NATO'nun meşruiyetinin sorgulanması ve "alan dışı" müdahaleler gündeme gelmiş ve bu tartışmalar NATO'nun genişleme süreci açısından önem kazanmıştır. Bu dönemde, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin temsil ettiği Doğu Blok'unu korumaya yönelik kurulan Varşova Paktı'nın ortadan kalktığı görülmektedir. Buna rağmen, Batı Blok'unu savunma hedefiyle ortaya çıkan NATO ise mevcudiyetini sürdürürken konjonktürel ihtiyaçlara göre yeni misyonlar üstlenmiştir. Bu açıdan, Varşova Paktı'nın temel olarak NATO'ya karşı örgütlenen bir ortaklık olduğu görülürken NATO'nun görevinin basitçe Sovyet önderliğindeki Doğu Blok'una karşı bir savunmanın ötesine geçtiğini ifade etmek mümkündür. Öyle ki, NATO basit bir savunma ve güvenlik örgütü olmanın ötesinde aynı zamanda topluluğa üye olan ülkeler arasında askeri ve politik ilişkileri geliştirme, düzenleme ve koruma fonksiyonlarını da yerine getirmeyi kendine amaç edinmiştir ve bunu uygulamaya koymaktadır (Gökçe, 2002; Türkeş, 2000, s. 194).

1.8.3. AGİT

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) yapısında kurumsal bir değişime gidilerek uluslararası bir kuruluş haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. AGİK'e katılan üye devletlerce 21 Kasım 1990 tarihinde imzalanan ve Paris Bildirgesi olarak adlandırılan belgede, AGİK'in kurumsal çerçevesi belirlenmiş, AGİK'e bağlı olan birimlere yeni birimler

ve alt birimler eklenmiş ve AGİK'e üye devletlerin dışişleri bakanlarının Berlin'de 1991 yılında toplanmalarını takiben 1994'te Budapeşte'de yapılan bir diğer toplantının sonucunda var olan Konferans'ın bir Teşkilata dönüştürülmesi gerekliliği vurgulanarak AGİT'in temelleri atılmıştır. AGİK gibi yalnızca Avrupa devletlerinin katılımıyla değil Avrupa dışında devletlerin de katılımıyla kurulan bu yeni teşkilat 4 Aralık 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AGİT'i oluşturan birimler;

- Zirve Konferansı,
- Parlamenterler Kurulu,
- Daimi Sekreterlik,
- Dışişleri Bakanları Konseyi,
- Seçimler Bürosu,
- Güvenlik için İşbirliği Forumu
- ve Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliğidir.

AGİT'in gelişim sürecinde özellikle Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği ve dolayısıyla Doğu Blok'unun dağılması gibi sebeplerden dolayı Avrupa'da güç dengesinin değişimiyle birlikte ortak dış politika boyutu da AGİT'in kapsamına dâhil edilmiştir. Buna bağlı olarak, 10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Birliği'ne de güvenlik politikası konularında yeni sorumluluklar yüklenmiştir (Yıldız, 2001, s. 58).

AGİT'in amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Dedeoğlu, 2003, s. 252):

- Devletlerarası ve uluslararası örgütlerle çok taraflı diplomasının tesis edilmesi,
- Muhtemel çatışma ortamlarının önceden saptanması,

- Silahlanmaya getirilecek denetim,
- Diplomatik uygulamaların teşvik edilmesi,
- Güvenlik mekanizmalarının korunması,
- Demokrasiye ve insan haklarına bağlılık,
- Hem finansal hem de çevresel güvenliğin temin edilmesi.

AGİT ile NATO arasında bir ayrıma gidilecek olursa, AGİT'in temelinde "birey ve toplum" bulunurken NATO'nun temelinde ise devlet ve askeri donanım bulunduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, AGİT daha dönüşümcü bir yapıya sahipken NATO'nun tutumu statükonun korunmasına yönelik gerekli adımların atılmasını içermektedir (Dedeoğlu, 2003, s. 254).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ

2.1. Politika ve Dış Politika Kavramları

Politika kavramı kimilerine göre bir çatışma kimilerine göre de toplumsal denge sağlayan bir sistem olarak ifade edilmektedir (Çam, 1975) . Bu açıdan bakıldığında "Dış Politika" kavramının da birbirinden farklı tanımlara sahip olacağını öngörmek mümkündür.

Dış politika Tayyar Arı'ya göre bir ülkenin siyasal sorunlar karşısında kendi çıkarları doğrultusunda göstermiş olduğu tutumlardır (Arı T. , 2009, s. 37)

Faruk Sönmezoğlu'nun dış politika hakkındaki görüşleri ise şöyledir: "Dış politikayı ister bir yönelimler kümesi, ister bir yükümlülükler seti ve eylem planları,

isterse de bir davranış biçimi olarak anlayalım, sonuçta devletlerin dış politika çıktılarından, bir başka deyişle uygulamalarından söz etmek gerekecektir" (Sönmezoğlu, Baklacıoğlu, & Terzi, 2012, s. 69)

Fatih Tayfur'un dış politika yorumu ise "….devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla, esas itibariyle diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü" şeklindedir (Tayfur, 2010, s. 42).

Söz konusu tanımlardan da görüldüğü üzere dış politikanın birden fazla tanımı vardır. Hatta bu tanımlar da bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. Kimi devletin uluslararası alana karşı tavırlarına dikkat çekerek kimi de diğer devletelere karşı tutumlarını ele almaktadır. Plano ve Olton'ın dış politika tanımına bakıldığında ise "devletlerin dış ortama ilişkin olarak ürettikleri karar, davranış ve hedeflerin tamamı ve 'bir devletin karar alıcılarının, diğer devletler veya diğer uluslararası birimlere doğru geliştirdiği bir strateji veya planlı hareketler yöntemi" ifadelerini görmek mümkündür (Ak, 2012, s. 22).

Bütün tanımlar ele alındığında devletin dış ortamlara ilişkin tutumlarından bahsedildiği görülmektedir. Buradan bir devletin sadece bir diğer devlete karşı yürüttüğü değil dış etmenleri de dikkate aldığı politikaların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu bu dış etmenler arasında gayri resmi kurumlar, uluslararası şirketler terörist gruplar vb. yer almaktadır.

2.2. Dış Politikayı Belirleyen Unsurlar

2.2.1. Coğrafi Unsurlar

Ülkelerin sahip oldukları güç unsurları arasında coğrafi faktörler de yer almaktadır. Ülkelerin yolları, akarsuları, denizleri, jeopolitik konumu, ormanları ve yer altı kaynakları gibi coğrafi ögeleri güçlerini ve kapasitelerini ortaya koyan ciddi göstergelerdir (Frankel, 1979, s. 67). Büyük topraklara, etrafını saran dağlara, büyük ormanlara sahip olmak ülkeler açısından avantaj yaratmaktadır.

Günümüzde iletişim, ulaşım ve savaş teknolojisinin gelişmesi coğrafi unsurların yarattığı avantajın geçmişe kıyasla azalmasına neden olmaktadır (Arı T. , 2011, s. 71). Fakat bütün bu gelişmelere rağmen ülkelerin jeopolitik konumu hala ülkelerin kapasitesinin belirlenmesinde etkindir (Gilpin, 1972, s. 133). Bundan dolayı coğrafik unsurlar dendiği zaman sadece ülkelerin sahip olduğu toprakların büyüklüğü algılanmamalıdır. Burada önemli olan büyüklükten ziyade ülkenin dünya haritasında bulunduğu konumdur.

Ülkelerin dış politikalarının belirlenmesinde coğrafi konumun etkisini en belirgin hisseden ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır. Geçmişten günümüze birçok önemli siyasal konuda Türkiye'nin jeopolitik konumu ön olana çıkmıştır. Bu duruma örnek olarak II. Dünya Savaşı'nın ardından Soğuk Savaş'ın en çok hissedildiği bölge olması ve bu konumundan dolayı NATO'ya girerek Batı Bloku içinde yer alması gösterilebilmektedir.

Ülkemiz Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerine olan kritik yakınlığıyla her daim dikkat çeken bir yer olmuştur. Türkiye'nin Afrika'nın ortasında bir ülke olması halinde izleyeceği dış politikanın da günümüzden farklı olacağını söylemek mümkündür.

2.2.2. Ekonomik Unsurlar

Yer altı ve yer üstü kaynaklar ülkelerin ekonomik güçlerini meydana getiren unsurların başında yer almaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri endüstriyel kapasiteleriyle ölçüldüğünden endüstriyel güce yatırım yapmak ülkeler açısından oldukça önemlidir. Yalnızca doğal zenginliklere, madenlere, petrole sahip olmak bir ülke için yeterli değildir. Önemli olan bir ülkenin bu kaynakları işleyebilmesi, teknolojik gelişme ve endüstriyel yatırımlarda kullanabilmesidir (Arı T. , 2011, s. 141).

Büyük devlet olarak tanımlanan ülkelere bakıldığında bu ülkelerin sanayileşmeye önem verdiklerini ve sanayisi iyi olan ülkelerin güçlü konumda bulunduğunu görmek mümkündür. Hem doğal kaynak açısından zengin hem de bu

kaynakları işleyebilecek teknolojiye sahip ülkeler oldukça avantajlı durumdadırlar. Bu duruma örnek olarak petrol zengini Arap ülkelerine bakıldığında siyasi veya kültürel yapılarına bakılmaksızın uluslararası alanda söz sahibi oldukları görülmektedir

Endüstriyel ve teknolojik kapasiteye sahip olmak büyük devlet olmanın önemli koşullarındandır (Bal, 2006, s. 132). Ülkelerin ekonomik kapasiteleri kapsamına doğal kaynakları, üretim ve ihracat kapasiteleri, verimliliği ve kişi başına düşen milli gelir girmektedir. Zengin doğal kaynaklar ve verimli toraklar da ülkenin kapasitesini büyük ölçüde artırmaktadır.

Morgenthau (1985, s. 130-194), doğal kaynakları devletlerin birbirlerine üstünlük kurdukları ve güçlerini belirleyen istikrarlı bir unsur olarak ifade etmektedir. Söz konusu bu kaynakların en başında gıda ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olmak gelmektedir. Bir ülke gıda açısından kendine yetebiliyorsa gıda gereksinimlerini ithalat yoluyla karşılayan diğer ülkelere göre oldukça büyük avantaj sağlamış olmaktadır. Gıda açısından her daim sorunlar yaşayan bir ülkenin uluslararası alanda güçlü olması beklenmemelidir. Bu duruma örnek olarak artan nüfusa yetecek gıdayı kendi imkânlarıyla temin edemeyen ve bu gıdaların ithalatından doğan dış ticaret açığını örtebilecek ihracat kapasitesine sahip olamayan Hindistan'ın durumu gösterilebilmektedir (Ginsburg, 1957, s. 97).

Değerli hammadde kaynaklarına sahip olmak ciddi bir güç ögesidir. Endüstriyel üretim ve savaş gücü açısından hammaddenin önemi oldukça büyüktür. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar gelen süreçte petrol ve doğal gazın değeri her geçen gün artmaktadır. Bundan dolayı bu ham maddelere sahip bölgeler de uluslararası politika açısından önemli hale gelmektedir. Orta Doğu'da yaşanan küresel rekabetin nedeni de bu hammaddelerden faydalanma arzusudur (Arı T. , 2011, s. 140)

2.2.3. Beşeri Unsurlar

Bir ülkenin ulusal gücünü sahip olduğu nüfusuyla ölçmek doğru değildir. Nüfusun fazla olması ülkeleri tek başına güçlü yapmaya yetmemektedir. Milyarlarca nüfusa sahip olan Çin ve Hindistan'ın dünyanın en güçlü devletleri olmaması bu

duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Önemli olan nüfusun niteliğidir. Endüstriyel kapasiteyi artırmak ve güçlü bir ordu kurmak devletler açısından önemli konulardır. Bu hedeflere ulaşabilmek için insan kaynağına da elbette gereksinim duyulmaktadır. Ancak bu insan kaynağı niteliksizse ve hammaddesi az olan bir ülkede bulunuyorlarsa bu o ülke için avantajdan çok zarar yaratmaktadır (Arı T. , 2011, s. 143-144).

İçinde bulunduğumuz dönemde devletler nüfusun sayısından çok niteliği ile ilgilenmektedirler. Teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek, kalkınma sağlamak ve kaliteli eğitim vermek ülkeler açısından üzerine düşülmesi gereken konular olduğundan dolayı Çin gibi fazla nüfusa sahip devletler çocuk sayısına sınırlama getirmektedir.

2.2.4. Kültürel Unsurlar

Kültür dış politika konuları arasında yer alan önemli bir unsurdur. Bir ülkede yaşamın bütün alanlarında sahip olunan kültürün izleri görülmektedir. Siyasi, sosyal, ticari ve eğitim hayatında kültür insan davranışlarını etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Bir ulusu diğer uluslardan ayıran en önemli özelliklerin başında kültür gelmektedir. Ülkelerin dış politikaları oluşturulurken, savaşta ya da barışta, millet adına faaliyetlerde bulunanlar, strateji geliştirenler içinde bulundukları kültürün etkisinde kalarak hareket ettiklerinden dolayı ve o kültürün entelektüel ve ahlaki izlerini taşıdıklarından dolayı ulusal güç üzerinde de etki sahibidirler.

Soğuk savaş sonrası gerçekleştirilen çalışmalar ulusal kültürün dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Kültür ve dış politika konularında günümüzde de çok çalışmaya rastlanmaktadır. Güvenlik ve tehdit tanımlarının devletler arasında farklılık göstermesinde kültürün belirleyici faktör olduğu ifade edilmektedir.

2.3. Dış Politikayı Belirleyen Stratejiler

2.3.1. Tarafsızlık

Hukuki bir nitelik de taşıyan tarafsızlık kavramı "bir devletin, iki veya daha çok devleti hukuki bakımdan savaş hali dışında tutması ve muharip devletlerin de onu böyle saymaları" şeklinde belirtilmektedir (Meray, 1965, s. 69). Bu anlamıyla tarafsızlıktan (neutralism) farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tarafsızlık, savaş hukuku içerisinde yer alan ve gerek savaşan gerekse tarafsız devletler açısından çeşitli hak ve yükümlülükler getiren tarafsızlık hukukunu oluşturmaktadır. Savaş sırasında devletlerin bu hukuk kuralını uygulamaları çeşitli siyasal endişelerden kaynaklanabileceği gibi çeşitli siyasal sonuçlar da doğurabilmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye uzun bir süre, hukuki açıdan olmasa da savaş dışı kalmak adına tarafsız bir tutum izlemesi çeşitli sonuçlar doğurmuş ve bu nedenle konu uluslararası platformlarda önemli bir yer işgal etmiştir (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 72).

Devletlerin dış politika stratejilerinden birisi olarak tarafsızlık bazı durumlarda savaş dışı dönemleri de kapsayabilmektedir. Bu anlamda tarafsızlık askeri ittifaklara katılmama eğilimidir. Bu eğilim, bir ülkenin dış politikasının ana öğesi olduğunda bir daimi tarafsızlık politikasından söz edilmektedir. Bazen ülkeler bu türden bir konumu kendi egemen iradeleri ile seçebilirler. Örnek olarak; İsviçre'nin XX. Yüzyıl başlarından itibaren bu stratejiyi uzun yıllar kendi arzusu ile izlemesidir. İsveç'in yine kendi arzusu ile benzer sayılabilecek bir dış politikaya yönelmesi değerlendirilebilir (Andren, 1984, s. 39-58). Bazen de "bir devletin, diğer devletlerce siyasal bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünün teminat altına alınmasına karşılık, meşru savunma hali hariç, savaş harp hakkından ve askeri ittifaklara girme hakkından vazgeçmesi, bu devletin daimi tarafsızlık statüsü altına konulması anlamına gelmektedir (Meray, 1965, s. 71). Bilindiği gibi, Avrupa'da daimi tarafsızlık stratejisini uzun yıllar izlemiş olan dört devlet vardır. Bu devletler; İsviçre, İsveç, Avusturya ve Finlandiya'dır. Bu devletlerden İsviçre ve İsveç, bu stratejiyi esas olarak egemen iradeleriyle seçmiş olmalarına karşılık Avusturya ve Finlandiya ise belirli ölçülerde dışsal bazı faktörlerin etkisiyle bu statüyü kabul etmek durumunda kalmışlardır (Bissel & Gasteyger, 1990, s. 124). Bunların yanı sıra Osmanlı Devleti I.

Dünya Savaşı'nın ilk başlarında çok kısa bir süre olsa dahi bu strateji doğrultusunda hareket etmiştir.

2.3.2. İzolasyonizm

İzolasyonizm hem askeri hem de siyasal bir stratejidir. Bu strateji uluslararası problemlere en düşük seviyede katılım göstermeyi, diğer siyasi birimlerle ya da toplumlarla oldukça az ticari ve diplomatik ilişki kurmayı ifade etmektedir (Holsti, 1974, s. 72).

Uluslararası ilişkilere bakıldığında karşılıklı etkileşimin oldukça fazla olduğunu görmek mümkündür. Gün geçtikçe yayılan küreselleşme kavramıyla birlikte özellikle ekonomi alanında ilkeler birbirine bağımlı hale gelmekte veya birbirlerinin attıkları adımlardan etkilenmektedirler. İzolasyonizm ile alakalı birçok siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel örnekler vermek mümkündür. Amerika Birleşik Devletleri Tarzı İzolasyonuz; İlk olarak 1782'de John Adams'ın ifade ettiği söz konusu bu stratejiye göre (Ergin, 2008, s. 47) Avrupa ülkeleri, ABD'yi kendi güç dengeleri doğrultusunda hareket ettirmek üzere türlü faaliyetlerde bulunacaktır. Adams bu teorisine çözüm olarak da Avrupa işlerine karışmamayı getirmiştir. 1796'da veda mesajında ise George Washington şu sözleri dile getirmiştir: "Gerçek politikamız hiç bir yabancı devletle bağlaşma yapmamaktır. Avrupa'nın birinci derecede önem taşıyan sorunları bizi hiç ilgilendirmemekte veya çok uzaktan ilgilendirmektedir. Avrupalıların ihtirasları, çıkarları ve rekabet mücadeleleri bizim davalarımız değildir. Suni bağlarla Avrupa politikasına girmek, dostluk kombinezonlarına karışmak veya düşmanlıklara hedef olmak isabetli bir davranış teşkil etmeyecektir" (Bal, 2006, s. 158).

ABD'nin bu yanıcılık politikasını detaylı bir biçimde hayata geçirmesi Başkan Monreo'nun 8 Aralık 1823'te Kongre'ye mesaj göndermesinin ardından gerçekleşmiştir. Söz konusu bu politikaya ise daha sonra Monroe Doktrini denmiştir. Başkanın iletmiş olduğu mesajında ABD dış politikasının temel ilkelerine yer verilmiştir. Söz konusu bu ilkeler şu şekildedir:

1) Amerika'nın Avrupa ile alakalı hiçbir politik ilgisi bulunmamaktadır. Avrupa'nın da ABD'nin işlerine karışmaması ve Amerika kıtalarından uzak durması gerekmektedir.

2) Uyarılara rağmen herhangi bir Avrupa ülkesi Amerika'ya ayak basar ve sömürgecilik faaliyetlerinde bulunursa Amerika bunu düşmanca bir hareket olarak algılayacaktır (Arı T. , 2011, s. 224-225).

Bu izolasyon politikası sadece askeri ve siyasi alanları içermekte ekonomik açıdan herhangi bir sınırlama bulunmamaktaydı.

Sovyet Rusya Tarzı İzolasyonizm; Kuruluşunun ilk yıllarında Sovyet Devleti bu politikayı uygulayarak uluslararası sistemden bir siren uzak kalmıştır. Fakat 1920'lerde uluslararası ilişkilerini geliştirerek diplomatik temaslarını artırmış ve Milletler Cemiyetine girerek uluslararası alanda var olmak istemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise dünya politikasının gözlerini diktiği iki temel odak noktasından biri haline gelmiştir.

Japonya yalnızlık politikasını izleyen bir diğer ülkedir. 1854'te takip edilen bu politika 50 yıl boyunca uygulanmıştır. Etiyopya da 1866'dan Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu politikayı izlemiştir.

2.3.3. Bağlantısızlık

İkinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan bu politika temelde iki kutuplu bir düzende Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerince benimsenmiştir. Savaş sonrasında ise siyasal açıdan anlamı zayıflayarak genellikle benzer sos yo-ekonomik tercihlere sahip ülkeler bazı dönemlerde bu politikayı hatırlamışlardır (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 102). Bağlantısızlık kavramı soğuk savaşın ve Asya-Afrika devletlerinin bağımsızlık mücadelelerinin başladığı dönemde ortaya çıkmıştır. Doğu ve batı bloklarının dışında kalmış ve bir denge unsuru olma niteliği de kazanmıştır. Bağlantısızlık hareketini başlatan Üçüncü Dünya devletleri, kimi konularda iki bloktan birini daha çok

desteklemekle beraber, bütün konularda bir bloku ya da blok liderini aleni biçimde desteklememişlerdir.

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki devletlerin birçoğunun içinde bulunduğu bağlantısızların toplantısı ise Colombo devletleri olarak adlandırılan Sri Lanka, Birmanya, Hindistan, Pakistan ve Endonezya'nın katılımıyla Mayıs 1954'te Sri Lanka'nın başkenti Colombo'da gerçekleşmiştir (Arı T. , 2011, s. 145).

Bağlantısızlık, Asya ve Afrika devletlerinin güvenliklerini sağlamada ve ekonomik gelişmelerini gerçekleştirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu devletler esnek politikalar sayesinde bloklar arasındaki rekabetten faydalanmakta ve bu şekilde her iki bloktan da yardım almayı başarmaktadırlar. Hatta söz konusu blok devletlerinin bu ülkelere yardım etmede rekabete giriştikleri bile görülmektedir (Arı T. , 2011, s. 149). Bununla beraber bu devletlerin farklı siyasal ve ekonomik yapılara sahip olmaları, iç politikalarındaki istikrarsızlıklar ve aralarında kriz denecek ölçüde çıkar çatışmalarının olması genellikle birlikte hareket etmelerini engellemektedir.

2.3.4. İttifak

İttifaklar dış politika konusunda en fazla konuşulan kavramlardan biridir. İçinde bulunduğumuz dönemde izolasyon politikasını benimseyen ülke sayısı oldukça azdır. Birçok devlet diğer devletlerle ittifak ilişkileri kurmak istemektedir (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 423). Kurulan ittifaklar yoluyla devletler ulusal güceniklerini korumaktadırlar. Devletler güvenliklerini tek başına sağlayamayacak veya destek alması gereken durumlarla karşılaştıklarında ittifak kurmaya yönelmektedirler. Bu duruma örnek olarak 19. yüzyılın başlarında İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya devletlerin Fransa karşısında birleşerek "Dörtlü İttifak" oluşturması ve Napolyon Fransa'sına karşı ortak mücadele etmesi gösterilmektedir (Bal, 2006, s. 198-199).

Ortak düşman karşısında birleşmek devletlerin daha güçlü olmasına neden olmuştur. Bazı durumlarda devletlerin uluslararası bir problem karşısında öz kaynakları sorunu çözmeye yetse dahi ittifak kurdukları da görülmektedir. Bu

durumun sebebi uygulanmak istenen politikanın meşruluğunu sağlamlaştırmak veya maliyeti azaltmak ya da her ikisi birden olabilmektedir.

Devletler yaptıkları eylemleri meşrulaştırmak amacıyla da ittifak arayışına girebilmektedirler. 1950 yılında ABD, Güney Kore'ye saldıran Kuzey Kore'yi durdurmak için savaşa katılmış ve bu faaliyeti BM bayrağı altında yapması da bu duruma meşruiyet kazandırarak sorumluluğun paylaşılmasına da yol açmıştır (Bal, 2006, s. 199). Yine aynı şekilde Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına katılmadan önce İngiltere'ye beraber müdahale teklifi götürmesi de meşruiyet amaçlı ittifaka örnek verilebilmektedir. Maliyet ve faydaların ittifak üyelerince paylaşılması ittifakın niteliğini etkileyen unsurlar arasındadır. Eğer bir üye ittifaka ye olarak kazandığı faydanın maliyete oranla daha az olduğuna kanaat getirir ve söz konusu zararın telafi edilmesi için uzun süreler geçeceğini hesap ederse bu ittifakın o üye için herhangi bir anlam ve önemi kalmayacak ve muhtemelen üye ittifaktan ayrılacaktır (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 433).

George Lika ittifakın varlıklarının yarar/maliyet değerlendirmelerinin neticesine bağlı olduğunu dile getirmektedir. Bu duruma örnek olarak güvenlik amacıyla ittifakta, izolasyonuz veya bağlantısızlık tarzında bir dış politikaya sahip olan ülkeler ne ölçüde güvenlik konusunda kazanım sağlayabileceklerine inanıyorlarsa o ölçüde ittifak sağlamlaşmaktadır (Liska, 1962, s. 30).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak gören Batı Avrupalılar bu tehditten korunmak için Amerika'nın da içinde yer aldığı bir ittifakta bulunmanın gerektiğine inanmaktaydılar. Bundan dolayı NATO, ilk dönemlerinde oldukça sorunsuz bir şekilde işlemiştir (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 433).

Soğuk Savaş dönemine bakıldığında Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da etkin olmaması için NATO çalışmalar yürütmekte ve hem üyeler hem de üye olmayıp Sovyetler Birliği'nin faaliyetlerinden hoşnut olmayan ülkeler bu çalışmalara destek vermekteydi (Sönmezoğlu F. , 2012, s. 434-435).

Devletler uluslararası arenada faaliyetlerini geliştirmek ve itibarlarını güçlendirmek için de ittifaklarda yer almaktadırlar. Bu durma örnek olarak Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye'nin uluslararası alanda itibarının artması ve NATO'ya kabul edilmesi gösterilebilmektedir

2.4. Türk Dış Politikasında Temel İlkeler

Tarihsel açıdan ele alındığında Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok özelliğini devraldığını görmek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu, kurulduğu tarihten itibaren Avrupa güç dengelerinin ciddi bir parçası olmuş ve varlığını yüz yıllar boyunca devam ettirmiştir (Oran, 2004, s. 23).

Türkiye varlığını sürdürdüğü coğrafi konum itibariyle pek çok devlet açısından önem teşkil etmektedir. Uygulanan dengeci dış politika aynı konum üzerinde kurulmuş olan Bizans ve Osmanlı'nın zayıfladıktan sonra dahi varlıklarını daha uzun süreler devam ettirmelerine neden olmuştur. Türk dış politikasının temel ilkeleri ilk kez Oral Sander tarafından dile getirilmiş sonrasında ise Baskın Oran son hali şekillendirilmiş ve bu politikanın temel ilkeleri "Statükoculuk" ve "Batıcılık" olarak ikiye ayrılmıştır (Sander O. , 2006, s. 76-77).

2.4.1. Statükoculuk

Kurulu düzen manasına gelen statükodan (statusquo) türemiş olan statükoculuk var olan düzeni koruma politikası olarak ifade edilmektedir. Bu politikayı Türkiye uzun yıllar boyunca devam ettirmiş ve neticesinde de olumlu geri dönüşler almış ve barış antlaşması imzalamasına neden olmuştur. Batılı devletler ile uzun süreli barış sağlamayı başaran Türkiye, çözülemeyen sorunları da Lozan Antlaşması'ndan sonra çözüme kavuşturmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Lenczowski şu sözleri dile getirmiştir (Sander O. , 2006, s. 79): "Türkiye, dev bir Rusya ile ortak sınıra sahip 16 milyonluk bir ülkeydi ve Akdeniz'e egemen olan büyük denizci devletlerinin etkilerine de açıktı. Belki de Atatürk'ün ve onun izinde yürüyenlerin en büyük değeri bu sınırlamaları açıkça anlamaları ve buna uygun olarak ılımlı ve gerçekçi bir dış politika izlemeleriydi."

Türk dış politikası açısından statükoculuk, var olan dengeleri devam ettirme ve mevcut sınırları devam ettirme olarak ikiye ayrılmaktadır. Var olan sınırları sürdürme; mevcut sınırlardan hoşnut olma, bu sınırları değiştirmek istememe olarak tanımlanabilmektedir. Bunun neticesinde de dış azınlıklarla alakalı olarak "irredantizm politikası" güdülmemektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" söylemi ve 1 Aralık 1921'de TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında da dile getirdiği var olan sınırları koruma ve devam ettirmeye dair statükoculuğunun sebepleri ele alındığında Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nın ardından dışarıdan bir tehdit gelmedikçe dışa yönelecek bir halinin olmaması olduğu görülebilmektedir (Lenczowski, 1980, s. 121).

Bahsi geçen savaş sonrası dönem rejimin ve devletin kalıcılaştırılması, güçlendirilmesi gerek bir dönem olduğundan dolayı içte kalıcı reformlar gerçekleştirmek, ayaklanmaları bastırmak gerekmekteydi. Ayrıca Doğu Blok lideri olan SSCB'de Türkiye'nin dış politikası açısından önem teşkil etmekteydi. Türk azınlıklarının en fazla bulunduğu yer olan SSCB ile 1927'de yapılan antlaşma gereğince Sovyetlerin Türkiye'de komünizmi, Türkiye'nin de Sovyetlerde Turancılığı teşvik etmeyeceği yönünde taraflar birbirine garanti vermiştir (Oran, 2005, s. 47). Türkiye Lozan Antlaşması ile hedeflediği sınırları büyük ölçüde elde ettiğini düşündüğünden dıştaki azınlıklarından da bulundukları yerde mutlu bir şekilde yaşamalarından başka bir şey talep etmemiştir. Son olarak Atatürk'ün esas amacının fetih olmaması var olan ulus devletini güçlendirme amacında olması da bu politikanın izlenmesindeki en önemli nedenlerdendir (Sevim, Öztoprak, & Tural, 2006, s. 551).

1919 - 1923 dönemi ele alındığında bu dönemin ve Kurtuluş Savaşı'nın tam manasıyla revizyonizm dönemi olarak ifade edilmesi mümkündür (Okman, 2004, s. 13). Söz konusu dönemin revizyonist faaliyetlerine bakıldığında silaha ilk sarılan Anadolu hareketi olmuştur. Fakat Anadolu hareketi Kurtuluş Savaşı sonrasında revizyonizmi devam ettirmemiş Lozan'dan sonra statükocu bir politika izlemiş ve bu durum günümüze kadar gelmiştir.

Var olan düzeni bozmamak ve dengeleri devam ettirmek de statükoculuk kapsamında değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında türlü denge politikaları

açığa çıkmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye'nin Batıcı bir stratejisi olmasına karşın coğrafi konumundan dolayı hem Batı hem de Batı'nın karşısında yer alan ülkeler arasında denge kurmaya çalışmasıdır. İkincisi ise söz konusu dengenin aynı sebeplerden dolayı Batı'yı meydana getiren unsurlar arasında da kurulmaya çalışılmasıdır.

Bu iki denge türünden ilkini kurmak Batı'nın gücünü her geçen gün artırmasından dolayı çok kolay olmamıştır. Türkiye ilk tür denge politikasını 1929'dan başlayıp 1939 ve 1945, 1960-1980 dönemlerinde Sovyetler Birliği'ni kullanarak uygulamıştır. İkinci denge türünü de Batı Avrupa ülkelerini birbirleri arasında dengede tutmak için 1919'dan başlayıp 1939 ve 1939-1945 dönemlerinde kullanmıştır (Sander O. , 2006, s. 80).

1950'lerden itibaren Türkiye'ye Amerika tarafından yapılan yardımlar yeterli gelmemiştir. Bu durumun neticesinde ise 1955'ten sonra Türkiye Amerika'ya tepki olarak diğer müttefikleriyle yakınlaşmıştır. Amerikan yardımları, 1970'lerde dünya genelinde etkisini gösteren ekonomik sıkıntının da nedeniyle Türkiye'ye iyice yetersiz gelmiştir. Söz konusu bu dönemde Amerika'nın politikası ise kendi yanında bulunan ülkelere destek vererek karşısında yer alan ülkelerin Amerika'nın boşluğunu doldurmasının önüne geçmektir (Oran, 2004, s. 98).

Bütün bu politikalar neticesinde 29 Mart 1980 yılında Amerika ve Türkiye Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nı imzalamışlar ve bu yıllarda dengecilik politikasında Avrupa-Amerika yönlü olarak bir zayıflama meydana gelmiştir.

12 Eylül darbe dönemi ele alındığın dış politikada Avrupa'dan uzaklaşıldığı Amerika'ya yaklaşıldığı görülmektedir. Türkiye söz konusu dönemde demokrasi, insan hakları, hukuk devleti gibi kavramlara uzak kaldığından dolayı Avrupa ile olan ilişkiler güçsüzleşmiş ve Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliği 1981 yılının Mayıs ayında insan hakları değerinin ihlal edildiği belirtilerek askıya alınmıştır. Bu hamleye karşılık olarak Türkiye, Avrupa karşısında önemli bir avantaj sağlamak adına elinde tuttuğu kozu Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönme isteğine destek olarak

kaybetmiştir. 1980 darbesi Amerika tarafından sorun olarak görülmemiş ve yardımlarını kesmeyeceğini ifade etmiştir (İşyar, 2009, s. 37).

Tüm bu bilgiler ışığında neticede Türk statükoculuğundan üç sonuç çıkmaktadır. Söz konusu sonuçlar ise şu şekildedir:

- Var olan düzende Batı'nın yeri çok önemli olduğundan Batıcı ve statükocu politikalar birbirinin muadilidir.

- İki tür dengenin de kurulmasının mümkün olduğu dönemlerde statükocu politikayı yürütmek daha kolay gelirken tam tersi bir durumda ise daha zor hale gelmiştir.

- Her iki denge türünde de Türkiye'nin dıştaki özerkliği göreceli olarak artarken bu dengeler kurulamadığında ise azaldığı görülmüştür (Oran, 2008, s. 46-49).

2.4.2. Batıcılık

Batı uygarlığının altyapısı kapitalizme dayanırken üstyapısına bakıldığında ise insan aklının üstünlüğüne dayandığı görülmektedir. Türkiye esasen Avrupa'da oldukça küçük bir toprak parçasına sahip bir Ortadoğu ülkesidir. Böyle bir ülkenin Batı'ya olan şiddetli eğiliminin nedenleri arasında:

- Anadolu'nun dinsel, coğrafi vb. yapıları İmparatorluk kurulmadan dahi Türkleri her zaman Batı'ya doğru ilerletmiştir.

-Türkiye'yi kuran kadroya bakıldığında bu kadronun milliyetçi ve Batıcı olduğunu görmek mümkündür.

-Hem sınıfsal olarak hem de tercih ettiği kalkınma modeli Türkiye'nin Batı'ya yönelmesine neden olmuştur (Oran, 2008, s. 51).

Kültürel anlamda Batı'nın Türkiye üzerinde önemli bir etkisi vardır. Ayrıca Türk insanı da çoğunlukla Doğulu değil Batılı olarak tanımlanmak istemektedir.

Statükoculuk Osmanlı'dan günümüze kadar gelmiş olan bir devlet stratejisi olup Türkiye için ise genellikle Batıcılık manası taşımaktadır. Türk dış politikası için Batıcılık "Avrupalılaşmak" veya çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak olarak kabul edilmektedir. Tarihsel açıdan incelendiğinde Batıcılığın Türk dış politikasındaki yerinin oldukça eskilere dayandığı görülmektedir (Bozkurt V. , 2001, s. 257).

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan farklı olarak bağımsızlısını ve toprak bütünlüğünü koruma noktasında büyük devletlerden garanti almak için çok fazla gayret göstermemiş ve Milletler Cemiyeti'ne giren ilk, Milletler Cemiyeti dağıldıktan sonra da Birleşmiş Milletler' in kurucularından olan devlet olmuştur. Sovyetler Birliği'ni tehdit unsuru olarak gören Türkiye, bu sebepten dolayı NATO'ya üye olmak istemekteydi. NATO'ya 1951'de üye olan Türkiye bu hamlesiyle Sovyetler Birliği'ne karşı kendini güvence altına aldığını zannetmiştir.

Günümüzde Avrupa Konseyi, OEEC ve OECD gibi pek çok kuruluşa üye olan Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği için ise görüşmelere devam etmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çabaları Navision'ın da belirttiği "Batı yanında ittifaklarda yer alma isteği Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan miraslardan bir diğeridir" ifadelerini haklı kılmaktadır (Davison R. H., 2000, s. 296).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında kalan dönemde Türkiye politikalarını ittifak üzerine kurmuş ve yine bu dönemde gerçekleştirdiği devrimler ülkeyi Batıya yakınlaştırmıştır. İlk önce iç politikalarda kendini hissettiren Batıcılık, 1930'lardan sonra ise uluslararası politikada da kendini hissettirmiştir.

Türkiye'nin Batıya olan eğilimini anlamlandırabilmenin üç faktöre bağlı olduğunu dile getiren Oran, bu unsurları şöyle sıralamaktadır (Oran, 2004, s. 184).

- Mustafa Kemal Atatürk'ün yarattığı dış politikanın temelleri ve Kurtuluş Savaşı'nın sahip olduğu özellikler,

- Türkiye'nin uluslararası alandaki yeri ve yer aldığı stratejik coğrafi konumundan kaynaklı açığa çıkan güvensizlik hissi,

- Bahsedilen iki unsurun yaratmış olduğu siyasal iklimde ekonominin getirileridir.

Davison'un işaret ettiği üzere; Türkiye, 1918'de yenik uluslar arasında ve bir iki yıl içinde kendi aleyhine verilen kararı değiştirip yeni bir barış antlaşması için müttefik devletlerle eşit bir statüde görüşmelere giden tek ulustur. Kendisine olumlu bir uluslararası ortam yaratmaya yönelik Türk mücadelesi yabancı denetimi başarıyla üzerinden atan Müslüman halklar arasında bile tektir (Davison R. H., 2000, s. 172).

Türkiye'nin dış politikasında Batı'nın öne çıkmasının bir başka nedeni ise Ortadoğu'da yaşanan olaylar olmuştur. Ortadoğu'daki Arap-İsrail savaşı, Lübnan bunalımı, 1956 Süveyş Saldırısı, hükümetlerin çok sık değişmesi gibi unsurlardan dolayı daha güven veren Batı'ya yönelme gerçekleşmiştir (Sander O. , 2006, s. 52).

Türkiye Batı ilişkilerinin kuvvetlenmesi için çaba sarf edilmesinin bir diğer nedeni ise Türkiye'nin çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmek istemesidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün sahip olduğu bazı özellikler de bu duruma zemin hazırlamıştır. Osmanlı'nın Batı'ya açılan yüzü olan Harbiye'den mezun olan Atatürk, Avrupa'yla uzlaşmaya gitmiş ve Batı'yı her yönüyle benimsek arzusunda olmuştur.

2.4.3. Sevr Sendromu

Sevr Sendromu Batıcılık ve Statükoculuk politikaları kadar Türk dış politikasına etki etmiştir. (Çakmak, 2008, s. 33). SSCB'nin dağılmasının Türkiye açısından getirdiği çok önemli bir değişiklik Türkiye'nin tehdit algılamasında olmuştur. Doğu Blok'unun dağıldığı yıllar olan 1990'ların ilk yarısı, Türkiye'de PKK tehdidinin fazlasıyla ciddileştiği, Ermeni tasarılarının Batılı ülkelerce durmadan gündeme getirildiği, Batı'nın hoşgörüyle karşıladığı İslamcılık akımının iktidara koalisyon ortağı olacak denli güçlendiği bir döneme denk gelmektedir.

Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'de Sevr Sendromu da denilen bir parçalanma algılaması başlamıştır. Türkiye'yi yönetenler, bir yandan Batılı müttefiklerin, bir yandan da komşuların Türkiye'yi parçalamak üzere işbirliği

yaptıkları ve Sevr Antlaşması'nın tekrar yürürlüğe sokulmaya çalışıldığı, Ortadoğu ülkelerinin Ankara'yı vurabilecek nitelikte füzelere sahip olduğuna yönelik yorumlar yapmaya, demeçler vermeye başladılar. Bu psikoloji medya ve kamuoyu tarafından da geniş ölçüde paylaşılıyordu (Oran, 2004, s. 235-236).

Sonuç olarak Sevr Sendromunun Türk dış politikasını uzun süre etkisi altına aldığı görülmektedir. Hatta günümüzde de bunun yansımaları olduğu açıktır. Örneğin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye, kendisine getirilen önerileri "içişlerine karışma" şeklinde algılamakta ve "Avrupa'yı içişlerine karıştırmamak" konusunda hassasiyet göstermektedir. Tüm bu hassasiyetin Sevr Sendromunun bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

2.5. Tarihsel Süreçte Genel Olarak Türk Dış Politikası

2.5.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi

Türk – Rus İlişkileri: Osmanlı'nın 18. yüzyılda gücünü kaybetmeye başlamasıyla beraber Ruslar Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'na sahip olup açık ve sıcak denizlere inme hayallerini gerçekleştirme planları yapmaya başlamışlardır (Gürtuna, 2006, s. 16). Açık denizlere inmeyi başarırlarsa daha fazla ticaret yapabileceklerinin ve refah seviyelerinin artacağını düşünmekteydiler. 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Büyük Kuzey Savaşı'nda İsveç'i yenen ve yine aynı dönem Polonya'yı işgal den Rus İmparatorluğu topraklarını hem batıdan hemde kuzeyden güvence altına almıştır (Özer, 2008, s. 5).

Osmanlı-Rusya ilişkilerine bakıldığında Osmanlı Veziri Baltacı Mehmet Paşa'nın Çar Deli Petro yönetimindeki Rus ordusunu Put nehri kıyısında yok etmeden, savaşı anlaşma imzalayarak bitirmesi ileriki dönemler sorun yaratmıştır. Rus ordusunun yok edilmemesinin yarattığı sorunların en önemlisi ise 1768-1774 yılları arasında Rusların Osmanlı ile oldukça şiddetli çatışmalar yaşaması ve ardından Küçük Kaynarca Antlaşması'yla beraber Kafkasya'da üstünlük sağlaması olmuştur (Özer, 2008, s. 8). Söz konusu anlaşmayla Ruslar:

- Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da daimi olarak elçi bulundurma hakkını, - Karadeniz'de serbest bir şekilde ticaret yapma hakkını,

- Boğazlar aracılığı ile Akdeniz'e kolay bir şekilde inme hakkını elde etmiştir.

Ayrıca bu anlaşma sonrasında Moldavya, Gürcistan ve Eflak Rusya tarafından işgal edilmiştir (Davison R. , 1976, s. 463-474).

Fransız İhtilali ile 1789'da milliyetçilik ve liberalizm bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Bu akımlar kısa sure içinde Osmanlı himayesinde bulunan her milletten insanı da etkilemiştir (Sander O. , 2007, s. 168). Fransız ihtilalinden sonra Rusların balkanlardaki Slav ırkını bir bayrak altında toplama hayali canlanmıştır. Sonrasında ise onları destekleyerek Osmanlıya karşı kışkırtan Ruslar 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kars ve Erzurum gibi kritik şehirleri işgal etmişlerdir (Kara, 2005, s. 117-122). Osmanlı-Rus savaşında yaklaşık olarak 130.000 kişi yaşamını yitirmiş olup savaştan sonra 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması, Ruslara Tuna Nehri ve Kafkasya'nın Karadeniz kıyısının kontrolünü verirken Yunanistan ve Sırbistan ise özerklik kazanmıştır. Ayrıca Osmanlı bu anlaşmayalı Ruslara 15 milyon duka altını tazminat vermiştir (Fry, Goldstein, & Langhorne, 2002, s. 134).

Söz konusu dönemde Osmanlı Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın isyanıyla oldukça güç duruma düşmüş ve bir savunma ittifak anlaşması niteliği taşıyan 1833 tarihli Hünkar İskelesi Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma doğrultusunda bir savaş olduğu takdirde Osmanlı Boğazları yabancı gemilere kapatacağını taahhüt etmiştir (Fry, Goldstein, & Langhorne, 2002, s. 135). Osmanlı ve Rusya açısından önemli bir ittifak olan bu anlaşma Avrupa'nın tedirgin olmasına sebebiyet vermiştir (Woodward, 1997, s. 234).

Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki Osmanlı politikalarının temelinde üç esas faktör yer almaktadır. Bu faktörler Boğazlar, Balkanlar ve Ermenistan'dır. Tüm bu faktörler içerisinde İstanbul ve Çanakkale Boğazları en önemli konular arasında yer almaktadır. Sıcak denizlere inmeyi ve bu sayede ticaretini geliştirerek kalkınmasını hızlandırmayı hedefleyen Rusya bu hedeflerini gerçekleştirmek için Osmanlı'nın

İttifak Blok'unda savaşa girmesini sağlamıştır. Ancak bu durum Balkan ülkelerinin toplu bir biçimde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'na saldırı düzenlemelerine neden olmamıştır (Aslanova, 2008, s. 62-72).

Kurtuluş Savaşı 1919'da başlamış Rusya ile Türkiye ortak düşmana karşı savaşmaya başlayarak birbirlerine yakınlaşmışlardır. Türk-Sovyet Dostluk Anlaşması 16 Mart 1921'de imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Türkiye doğu sınırlarını güvence altına almıştır. Söz konusu bu anlaşmanın ilk maddesine bakıldığında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tanımadığı herhangi bir anlaşmanın Sovyet Hükümeti tarafından da tanınmayacağı ifadeleri görülmektedir. Ayrıca bu iki devletten birine uluslararası bir belge zorla imzalatılırsa o belge diğer devlet tarafından kabul edilmeyecektir. Aynı anlaşmada "Türkiye" ifadesinin Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan bölgeyi ifade ettiği ve bu bölgeye Kars ile Ardahan'ın da dahil olduğu belirtilmektedir. Anlaşmanın ikinci maddesinde ise Batum'un Sovyet Gürcistan'ına bırakılması ve Batum Limanı'nın Türkiye tarafından serbestçe kullanılması kararlaştırılmıştır. (Gönlübol, 1973, s. 15-22). Yapılan bu anlaşma ile TBMM ilk kez büyük bir devlet ile aynı koşullar altında anlaşma yaparak Misak-ı Milli sınırlarını tanınmasını sağlamıştır.

1929-1939 yılları arasına bakıldığında ise Türk-Rus ilişkilerinin daha sakin ve dostluk içinde geçtiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Boğazlar üzerindeki hedeflerine ulaşamayan Rusya, Boğazlar'da ayrıcalık kazanarak gemilerinin Akdeniz'e çıkmasını garantiye almak ve yabancı gemilerin Karadeniz'e girmesini engellemek istemiştir. Rusya'nın bu ayrıcalık talepleri doğrultusunda İngiltere'nin önerisi ise Boğazların bütün devletlere kapatılması olmuştur (Burçak, 1946, s. 56).

4 Aralık 1922 tarihinde Boğazlar konusu Lozan'da görüşülmeye başlamış ve bu ilk oturumda Sovyet delegesi Çiçerin, Boğazların tüm devletlere kapatılması gerektiğini dile getirmiş ve bu talep İngiliz delegesi Lord Curzon'da bile şaşkınlık yaratmıştır (Gürsel, 1968, s. 193).

İtalyan Tehdidi: İtalya, Lozan'dan sonra Türkiye'nin uzlaşamadığı devlettir. 1928'de imzalanan dostluk anlaşmasına karşın Türkiye, İtalya'ya güvenmemiştir. 1939'da Arnavutluk'u işgale başlayan İtalya bu hareketiyle Balkanlar'da hâkimiyet kurma eğiliminde olduğunu açık etmiş ve Türkiye de bunu tehdit olarak algılamıştır. Ayrıca Türk toprakları üzerinde ciddi planlar yapan tek ülke de İtalya olarak görünmekteydi.

Mussolini'nin yaptığı konuşmalarda Akdeniz'den bahsederken Mahre Nostrum (Bizim Denizimiz) ifadesini kullanması, İtalya'nın esas hedefinin Asya ve Afrika olduğunu belirtmesi (Ataöv, 1965, s. 135-136), On İki Adalar'da yapmış oldukları oldukça fazla olan askeri yığınak gibi sebeplerden dolayı Türkiye İtalya'yı tehdit olarak görmekten vazgeçmemiştir. Bunların yanı sıra 1937'den beri Akdeniz'de Türk karasularına yakın bölgelerde ticaret gemilerine karşı yapılan korsan saldırılar için de işaretler İtalya'yı göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'den istediği toprakları alamayan İtalya'nın bu hedefine ulaşmak için yeniden harekete geçmesi beklenildiğinden dolayı Türkiye, tarafsız kalmaktan vazgeçerek Müttefik Devletler yanında yer almaya başlamıştır.

Alman Tehdidi: Almanya, Güney Rusya'yı işgal edip Kafkaslar üzerinden Basra'ya indiği ve Afrika'da Süveyş Kanalını eline geçirdiği takdirde Türkiye her taraftan sarılmış olacaktı. Ayrıca, bu devletin 1933 yılından sonra Versay Anlaşmasının zincirlerini kırmağa başlaması Müttefik Devletleri endişelendirirken, Milli Mücadeleyi ve Sevr anlaşmasını unutmayan Türkiye'de büyük bir korku yaratmamış ve hatta Türkiye bu devletin 1939 Mart'ına kadar izlediği "bir millet bir devlet" politikasını haklı bulmuştur. Ancak, 1939'da Almanya'nın, halkı Alman olmayan Çekoslovakya'yı ilhak etmesi ve böylece "Hayat Sahası" politikasına başlaması, Türkiye'yi uyandırmış, endişelendirmiş ve onu Batı ile anlaşma yolunda politikalar üretmeye zorlamıştır (Esmer & Sander, 1996, s. 137). Bunun sonucu olarak Türkiye İngiltere ve Fransa ile Üçlü İttifak Antlaşması yapmış ve böylece İtalya ve Almanya'dan gelebilecek her türlü saldırı karşısında kendini güvenceye almıştır.

2.5.2. Soğuk Savaş Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye Batı ile ilişkilerini geliştiren Doğu Blok'u ve bağlantısızların tepkisini çekmiştir. Sovyetler Birliği 19 Mart 1945'te Türkiye'ye nota vermiş ve 7 Kasım 1945'te süresi dolacak olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk - Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenileme taraftarı olmadığını dile getirmiştir. Türkiye her ne kadar orta yolu bulmaya çalışsa da Sovyetlerin istekleri karşısında söz konusu uzlaşmanın mümkün olmayacağı belli olmuştur. Sovyetlerin istekleri şu şekildedir (Soysal, 1999, s. 22).

- 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması'yla belirlenen Türk - Sovyet sınırının Sovyetler Birliği'nin lehine olarak yeniden düzenlenmesi,

- Boğazların savunmasında Türklerin yanı sıra Sovyetler Birliği'nin de söz hakkına sahip olması ve Boğazlarda kara ve deniz üsleri verilmesi,

- Montrö Sözleşmesi'nde değişiklikler yaparak Boğazların yönetiminde Sovyetlere de söz hakkı verilmesidir.

Bahse konu bu isteklerin Türkiye tarafından kabul edilmesi mümkün olmadığından Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında gerginlik çıkmış ve Sovyetler Birliği 1945'in ortalarından sonra Türkiye'ye karşı siyasi baskılar uygulamıştır. Sovyetler basınında Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye bırakılacağı konusunda haberler ortaya çıkmış ve Türkiye bu durum karşısında toprak bütünlüğüne karşı bir tehdidin açığa çıkması durumunda karşılık vereceğini dile getirmiş, aynı zamanda da İngiltere ve ABD'den destek alma arayışlarına girmiştir.

17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihlerinde Potsdam Konferansı'nda toplanan ABD ile İngiltere, bu toplantıda SSCB ile savaş sonrası ilişkilerini geliştirmek istemişlerdir. Söz konusu konferansta Türk Boğazlarının durumu da ele alındığından Türkiye açısından bu toplantının önemi büyüktür.

Bu toplantıda Sovyetlerin Boğazlar meselesini Türkiye ile kendileri arasında olan bir sorun olarak görmesi diğer devletleri memnun etmemiştir. Ayrıca bu konferanstan çıkan bir başka sonuç ise ABD ve İngiltere'nin Montrö rejiminde değişiklik yapılmasına karşı olmadıklarıdır. Fakat boğazların yeni rejiminde ABD de söz hakkına sahip olmak istemiştir. Son olarak SSCB'nin Türkiye'den toprak istemesi konusunda da ABD ve İngiltere sessiz kalarak Türkiye'yi savunmamışlardır (Ökçün, 1964, s. 46).

Sovyetler tehdidi, Yunanistan ilişkileri, ABD ve NATO ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi ve Kıbrıs sorunu Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikasını meydana getiren konulardandır (Gündüz, 1987, s. 52). Soğuk Savaş döneminde gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Terkiye, diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında daha iyi bir durumda olmasına karşın Batı'dan en büyük yardımları almıştır. Döneme Amerikan yardımları damgasını vurmuş, Batı ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmış ve ülkede insan hakları, demokrasi gibi kavramların önemi artmıştır (Gündüz, 1987, s. 53).

Türkiye'nin Batı ile kurduğu yakın ilişkinin sebepleri ise şu şekildedir (Sander O. , 2006, s. 155):

- Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden Sovyetler Birliği'nin varlığı,
- Ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla dış yardımlara ihtiyaç duyulması,
- Batılılaşma politikasını kuvvetlendirme arzusudur.

1945 - 1960 yılları arasında Türkiye kendini yalnız hissetmiş, Sovyetler tehdidiyle karşılaşmış ve bu tehditler de ekonomisini etkilemiştir. Bu gibi durumlar ülkenin dış politikasının Batı'ya göre şekillenmesine neden olmuştur.

Osmanlı'dan beri ittifaklar karşısında yalnız kalan Türkiye Batı ittifakı içinde NATO'ya katılırken hiç tereddüt etmemiştir. Söz konusu dönemler Türkiye'nin

uygulamış olduğu dış politikalar arasında muhalefet tepkisi çeken tek konu Kore savaşına TBMM'nin onayı dışında asker gönderilmesi olmuştur.

Kore Savaşı ve NATO sonrasında ülkede ekonomik ve siyasal açıdan kötüleşme başlamıştır. 1949'da Asya Devletleri Kongresi'ne katılmamış, Kıbrıs'ta İngiltere'yi desteklemiş, 1955'te Bağdat Paktı'nı oluşturarak birçok Arap ülkesinin düşmanlığını kazanmış, ABD'nin isteği ile Bandung'a giderek bahse konu ülkenin çıkarlarını savummuş ve bu hareketiyle az gelişmiş ülkelerin desteğini kaybetmiştir. 1958 yılına gelindiğinde Beyrut'a asker çıkarabilmesi amacıyla ABD'ye NATO üslerini kullandırmış, kabul ettiği askeri üslerle ve özel olarak 1960 yılında U-2 olayıyla Sovyetlerin tepkisini çekmiştir (Sander O. , 2006, s. 156).

1945-1960 yılları arasındaki dönem dışa bağımlı niteliktedir. Menderes dönemine bakıldığında Türk dış politikasının temel taşlarından olan Batıcılık politikasının izlendiği görülmektedir. Fakat yine bu dönemde diğer temel taşlardan olan statükoculuk ve dengecilik politikalarından da uzaklaşmalar görülmüştür. Bu dönem yalnızca ABD'ye bağlılığın arttığı ve gözetildiği bir dönem olmuş, ihtiyat ve meşruiyet unsurları ikinci plana atışmıştır (Sander O. , 2006, s. 53).

1950-1960 yılları arasında bozulan Doğulu devletlerle olan ilişkileri düzeltmek için 1960'lardan sonra çalışmalara başlanmıştır. Söz konusu bu ilişkileri düzelmek amacıyla yapılanları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Asya-Afrika konferanslarına gidilmesi,

-Sömürge altından çıkan ülkelere destek verilmesi,

-Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin düzeltilmeye çalışılması,

-Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu finansmanın bir bölümünü Sovyetlerden karşılamak istemesidir (Berber, 2009, s. 307-308).

1960 - 1980 dönemine bakıldığında bu dönemin dış politikasının biraz daha özerk bir hal aldığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye Amerika'nın Vietnam'a ilişkin politikasına Birleşmiş Milletler 'de karşı çıkılmış ve yine Amerika'nın oldukça istekli olduğu Çok Taraflı Nükleer Güç'e katılmayı istememiştir. 1967 Savaşı'nda ise Türkiye Araplara ilk kez destek olmuş ve bundan sonra da İsrail'e karşı mesafeli davranmıştır.

1970'lere gelindiğinde ise Amerika'ya rağmen Ege'de Yunanistan ile çatışmalar yaşamıştır. 1974 yılında Amerika'nın da isteği üzere ekimi yasaklanan haşhaş tekrar serbest bırakılmıştır. Yine aynı dönemde dış politikada etkin role sahip güçlere rağmen Kıbrıs'a başarılı bir harekât düzenlemiş ve Amerika'nın Kıbrıs harekâtından dolayı koymuş olduğu silah ambargosu karşısında ise güçlü bir duruş sergilemiştir. 1975 yılında Amerika'nın ambargoyu kaldırmaması üzerine OSİA feshedilmiş ve üslerin kullanımını durdurmuştur. Bu hamleler Amerika'nın silah ambargosunu ilk olarak kısmen 1977'de sonrasında ise tamamen 1978'de kaldırmasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye, Batı'dan nispeten uzaklaşarak 1967'den beri SSCB'yle yakın ilişkiler kurmuştur.

1980 - 1990 arası döneme bakıldığında tüm dünyanın küreselleşme akımıyla birlikte kapitalizm etkisinde hareket ettiği ve bu durumun da Amerika'nın daha çok güç kazanmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde ABD ve SSCB ile olan ilişkiler genellikle sakin ve sorunsuz olmuştur. 1980'de gerçekleşen darbeye dış dünyadan ilk başta tepki gelmese de daha sonraları Avrupa, insan hakları ihlalleri sebebiyle Türkiye'den uzaklaşmaya ve aynı şekilde kendinden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Amerika için ise insan hakları ihlallerinin bir önemi olmadığından dolayı ABD darbe karşında bir yaptırım uygulamamıştır. Yalnızlaşan Türkiye'nin yanında ABD kalmış ve daha önceki konularda ABD'ye karşı direnmiş olduğu konularda imtiyazlar vermek veya geri adım atmak zorunda kalmıştır

2.5.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Türkiye'nin borçları arttıkça özelleştirme, döviz geliri, dış borç, yabancı sermaye gibi uluslararası kaynaklara yönelmekten başka yolu kalmamıştır. Borç yükü

altındayken söz konusu bu kaynaklar tek acil çözüm yöntemi olarak görülmüş ve IMF'nin de koşul öne sürmesiyle birlikte yabancı sermayeyi teşvik etmeye yönelik tedbirler alınmıştır (Oran, 2008, s. 219-225).

Türkiye Avrupa Birliği'ne 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Özelikle 1980'li yıllar Avrupa ve Türkiye ilişkilerinin ilerlemediği bir dönem olarak da ifade edilmektedir. Bu dönemde Türkiye ile ABD yakınlaşmış ve sonrasında da bu ilişki devam etmiştir. SSCB'nin 1990'da dağılmasından sonra SSCB'den kalan boşluklar ABD tarafından Türkiye ile doldurulmak istense de bölgedeki Rus etkisinin gücü anlaşılınca bu düşüncenin anlamsız olduğu görülmüştür. Türk dış politikasına bakıldığında SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya yokmuş gibi davranmak yapılan en önemli hatalardan biri olarak belirtilmektedir (Kalaycıoğlu, 1994, s. 414-415). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme çalışmaları Amerika tarafından desteklenmiştir. Ayrıca insan hakları konusunda Türkiye Amerika tarafından hiçbir zaman baskı altına alınmamıştır (Oran, 2008, s. 219).

Türkiye'nin önemli bir sorunu olan PKK konusunda da Türkiye ile ABD işbirliği yapmışlardır. Abdullah Öcalan'ın Kenya'da bulunduğunu tespit ederek Türkiye'ye teslim etmiş olan ABD 15 Şubat 1999'da ise Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Oran, 2008, s. 224).

ABD, Avrasya'yı denetimi altında tutabilmek ve NATO'nun etkinliğinin sürmesini sağlamak için bölgede oldukça önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Türkiye'ye yakın durmak gerektiğine inanmaktaydı. Ayrıca Ortadoğu'daki Saddam tehdidinin kontrol altında tutulması ve o bölgeye güvenilir üslerden uçuşların gerçekleştirilmesi için de Türkiye'ye ihtiyaç bulunmaktaydı (Eralp, 2002, s. 235-254).

Türkiye açısından bakıldığında ise hayati bir problem olmadığı sürece ABD ile ters düşmek neredeyse imkânsızdı. Ülke ekonomik açıdan oldukça ciddi bir süreç geçirmekte olduğundan dolayı IMF'nin atacağı her adım Türkiye için önem taşımaktaydı. Bu faktörlerin üzerine Avrupa'dan dışlanan ve Sovyetlerin dağılmasıyla bölgedeki stratejik öneminin azaldığını düşünen Türkiye doğal olarak ABD ile yakınlaşmaktaydı. Amerika'nın uluslararası alandaki tüm faaliyetleri Türkiye

tarafından desteklenmekteydi. Örneğin Bosna'ya uçak ve askerin sevk edilmesi, Kosova'ya asker gönderilmesi Afganistan saldırısında Amerika'ya hava sahasını açması Türkiye'nin ABD'ye vermiş olduğu desteklerdir (Harris, 2002, s. 23).

Ekonomik açıdan bağımsızlığını tam anlamıyla kazanamayan Türkiye günümüzde dahi birçok isteğini Amerika karşı çıktığı için gerçekleştirememektedir. Soğuk savaş sonrasında jeopolitik önemin Amerika yardımıyla kazanılması ülke açısından olumlu bir gelişme olsa da dışa bağımlılığın artması ileride Türkiye'nin yapmak istemeyeceği şeyleri yapmasına neden olacaktır.

2.5.4. AKP Dönemi

AK Parti iktidara 2002'de gelmiş olup söz konusu tarihten sonra ülkenin dış politikası oldukça hareketli geçmiştir. Türkiye dış politikasında Dış İşleri Bakanlığı'na uluslararası ilişkiler profesörü olan Ahmet Davutoğlu'nun getirilmesi ülkeye oldukça önemli aşamalar kaydettirmiştir. Ahmet Davutoğlu ile sıfır sorun politikası izlenerek bu yolla küresel alanda söz hakkı sahibi olmaya çalışılmıştır.

Ak Parti'nin başa gelmesiyle birlikte Türkiye ayrıca Ortadoğu'da da etkin olmayı hedeflemiştir. Bu dönemde İslamiyet'in demokrasiye ve gelişime engel olmadığı kanıtlanmak istenmiştir.

Ak Parti'ni politikasına bakıldığında sadece bölgesel değil süper güç olma arzusunda olunduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni ise hükümetin sadece kendi bölgesinde olan sorunlara değil komşusundaki veya dünyadaki bütün sorunlara, konulara karşı kendini sorumlu hissetmesidir (Balcı & Miş, 2008, s. 389).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dış politikayla alakalı olarak söylediği sözler ise şöyledir:

"… Bugünkü Türkiye başı dik bir Türkiye'dir. Dünya ile açık ve net konuşan, caydırıcılığı olan, vazgeçilmezliğini güçlendiren bir Türkiye'dir. Artık bölgemizde, Orta Doğu'da, Asya'da, Avrupa'da Türkiye'ye rağm encilik yok. Türkiye artık bu

çözüm çalışmalarında muhakkak masanın bir yanında yerini alacaktır ve almaya da başladı. İşte bunlar milletimizin duruşuyla alakalıdır, ülkemizin duruşuyla alakalıdır… Türkiye'ye bu saygınlığı kazandıran siyasi irademizdir, siyasi iradenizdir." Ortadoğu'da Türkiye'nin benimsemiş olduğu roller esasen Arap Baharı ile bir testten geçmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye'nin politikaları, bölgesel güç ve süper güç kavramlarına bakışı, diğer ülkelerin Türkiye'nin bölgedeki etkinliğiyle alakalı fikirleri gibi unsurlar arasında kimi zaman çatışmalar yaşansa da bu noktada ya yeni stratejiler geliştirilmiş ya da küresel ortak kamuoyu doğrultusunda kararlar alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK ALGISI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

3.1. Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Bağlamında Genel Durumu

3.1.1. Jeopolitik ve Jeostratejik Konum

Türkiye'nin jeopolitik konumu ekonomik, tarihi, kültürel ve stratejik olarak ele alındığında oldukça önemli ve başka hiçbir ülkenin elinde olmayan avantajlara sahiptir. Bölgenin tarihine bakıldığında medeniyetin doğduğu yer olmuş, doğu-batı, kuzey-güney, İslam-Hristiyan, gelişmiş-azgelişmiş kavgalarının ortasında kalmıştır. Bölgenin önemi hiçbir zaman değerini yitirmemiştir. Jeopolitik bakımdan deniz ve kara merkezlerinin kilit noktasında yer alan Türkiye coğrafyası, Batı Asya, Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa'yı sıcak denizlere ve Afrika Kıtası'na bağlamakta, Boğazlardaki hâkimiyete sahip olmakta ve bahsi geçen bölgeler ile petrol zengini Orta Doğu ve Hazar Bölgesi arasında köprü kurmaktadır (Budak, 2006, s. 28).

Jeopolitik açıdan oldukça önemli bir bölgede yer alan Türkiye, bu konumdaki yerini koruyabilmek için bölgedeki köprü vazifelerini iyi üstlenmeli, kontrolü her daim elinde tutmalıdır. Aksi takdirde bölgenin cazibesinden dolayı gelişmiş ülkeler bu kontrolü sağlamak isteyeceklerdir (Budak, 2006, s. 29).

Çevresindeki kritik bölgelere kolay giriş sağlayan ve buralardan çıkışı engelleme gücüne de sahip olan konumuyla jeopolitik mihver olarak da adlandırılan Türkiye böylece jeostratejik oyuncu olma şansını yakalamaktadır. Türkiye Mackinder'in "Kara Hâkimiyet Teorisi"ne göre "merkez bölgeyi kontrol eden iç ya da kenar kuşak denilen bölgede yer alır ve "Merkez'deki gücün (SSCB) Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan dünya adasını ele geçirmek amacıyla yayılmasını önler." (Usluer, 1990, s. 5)

Türkiye'nin yer aldığı bölge itibari ile kontrol edilebilmesi oldukça zor olup bölgede her ne kadar barışçıl politikalar izlense de her daim savaşlar ve stratejilere

açık bir yerdir. Bölgede daha önce kurulmuş diğer devletlerle kıyaslandığında Cumhuriyet döneminde çok büyük savaşların yapılmadığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde Türkiye daha çok çevre bölgelerle ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bunun nedeni Türkiye'nin sınırları dışında da politikalar üretmeye mecbur olmasıdır (Budak, 2006, s. 9).

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin soğuk olması Türkiye'nin işbirliği yapabilmek için yeni devletler arayışına girmesine neden olmuştur (Bal İ. , 2006, s. 851). Batı'nın Türkiye ile alakalı olarak temelde iki hedefi bulunmaktadır (Budak, 2006, s. 629):

a) Türkleri her konuda geriye atmak,

b) Türklerin güçlenmesini engellemektir.

Müttefik olan Batı'nın Türkiye açısından hassas olarak nitelendirilebilecek konularda Türkiye'ye destek vermemesi de söz konusu hedefleri destekler mahiyettedir. Bu duruma örnek olarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Batı'dan herhangi bir destek görmemiş aksine eleştirilmiştir. Öyle ki harekâttan dolayı Amerika Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır (Armaoğlu, 1991, s. 788-791).

Türkiye sahip olduğu 7000 km deniz ve 2753 km kara sınırı ile güvenlik açısından her ne kadar olumlu olarak değerlendirilebilecek özelliklere sahip olsa da Trakya tarafından her dönem tehditlere açık bir konumda olmuştur. Ayrıca Boğazlar da diğer devletlerin iştahını kabartan unsurlardandır. Osmanlı'nın en güçsüz zamanlarında dahi Boğazların kontrolünü elinde tutuyor olması ona büyük bir avantaj sağlamıştır (Günel, 2002, s. 1-2).

Boğazlar uluslararası alanda da oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bunu Çar Petro'nun Boğazlara sahip olamazlarsa kendi evlerinin de sahibi olamayacaklarını dile getirmesinden anlamak mümkündür (Özkan, 1995, s. 232).

Kıbrıs adası açısından ele alındığında ise; "Tarih boyunca Ortadoğu'ya açılmak ve deniz ticaret yollarını kontrol altında tutmak isteyen devletler için vazgeçilmez bir üs olarak görülmüştür. Genel olarak adayı elinde bulunduran güç, Türkiye, Mısır, Lübnan ve İran dörtgeni içerisinde kalan bölgeyi kontrol altında tutma avantajına sahip olmuştur. Bununla birlikte Ortadoğu'ya, Anadolu üzerinden açılamayan sömürgeci devletler, Kıbrıs Adası'nı, amaçları doğrultusunda ileri karakol pozisyonunda kullanmışlardır. Bu nedenle ada, Ortadoğu hatta Asya bölgesinde çıkarı bulunan tüm ülkelerin daima iştahını kabartmış ve zaman zaman üzerinde büyük olaylar sahnelenmiştir. Yüksek değerdeki stratejik ve jeopolitik konumu ile günümüzde de aynı öneme sahip ada, ne yazık ki siyasi bir çözüme susamış sorunlar yumağı halindedir." (Cural, 1998, s. 64). Türkiye siyasi açıdan Avrupa ülkesi olarak görülse de coğrafi olarak daha çok bir Ortadoğu ülkesi gibidir. Ortadoğu Jeopolitik dinamikleri ise şöyle ifade edilebilmektedir (Özdiker, 1999, s. 30):

a) "Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan karayolu (İpek Yolu) Ortadoğu'dan geçmektedir

b) Avrupa-Afrika karayolu Ortadoğu'dan geçmektedir.

c) Hac yolu Ortadoğu'dan geçmektedir.

d) Uzakdoğu Havayolu Ortadoğu'dan geçmektedir.

e) Kuzey Avrupa (Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri) ve Afrika arasında yer alan havayolu Ortadoğu'dan geçmektedir.

f) Uzakdoğu denizyolu Ortadoğu'dan geçmektedir.

g)İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Babür Mendep Boğazı (Aden Boğazı), Süveyş Kanalı ve Hürmüz Boğazı Ortadoğu'dan geçmektedir.

h) Büyük dinlerin yayıldığı yerdir.

ı) Birçok farklı dil, din ve ırka ev sahipliği yapan bölge kozmopolit bir yapıdadır.

i) Birçok farklı yönetim şekli barındırmaktadır.

j) Ortadoğu bölgesinde tarih boyunca hiçbir dönemde barış ve refah olmamıştır.

Akdeniz ve Karadeniz arasındaki dengeyi temsil eden ve bunu da sahip olduğu Boğazlar sayesinde yapan Türkiye, bu konumundan dolayı çoğunlukla hassas konuların muhatabı olmaktadır. Sahip olunan jeopolitik konum her ne kadar değerli ve avantajlıysa bir o kadar da dezavantajlıdır.

3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Küreselleşme

"1980 ortalarından itibaren ekonomik dış politika uygulama çabası içindedir. Bunun anlamı YDD'ye göre az gelişmiş ülkelerin daha dikkat ettikleri askeri siyasal konuların oranını azaltıp, gelişmiş ülkelerin daha dikkat ettikleri ekonomik, teknolojik ve siyasal konular üzerinde yoğunlaşmaktır... Türkiye'nin şanssızlığı, 1945 yılında dünya yeni bir ekonomik sisteme doğru adım atıyorken, Türkiye'nin bir endüstri devleti olarak, bu yeni sistemin planları arasında yer almayışı idi. Sovyetler-Batı uyuşmazlığı ile Türkiye'ye Truman yardımı gelmiş ve bu yardım askeri harcamalara ayrılmıştır. 1948 yılındaki Marshall Planı'nda da Türkiye, endüstri devletleri arasında düşünülmemiştir. Kore'deki başarısı karşısında Türkiye, 1952' de NATO'ya alınmıştır. Kendisine orta derecede kalkınmış, ileri karakol rolü verilmiştir. Ekonomik programları uygulayacak müteşebbisi olmayan Türkiye, soğuk savaş süresince askeri ve ekonomik yardım almaya devam etmiştir (Budak, 2006, s. 19).

İlk olarak bir teknolojik devrim neticesinde ortaya çıkan küreselleşme sonraları ise siyasal alanda gerçekleşmiştir. Teknolojik devrim ise ilk olarak telefon ikinci olarak ise bilgisayar devrimidir. SSCB'nin çökmesinin ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde bütün dengeler yeniden kurulmuştur. Savaş bittikten sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan ile Boğazlar 'da üs talep etmeleri Türkiye'yi

aslında savaşta yer almamasına karşın Batı İttifakı'na itmek durumunda bırakmış ve oldukça etkilemiştir (Kongar, 2001, s. 18-21).

1989–1991 yılları arasında Türkiye'nin dış politikası Moskova merkezli yürütülmüş ve Sovyet Cumhuriyetlerinde yer alan milliyetçi faaliyetlerden kaçınmıştır. 1991-1993 yılları arasında ise söz konusu devletleri tanıyan ilk devletlerdendir. Birlikten ayrılan devletlere rol model olmak için liderlik örneği göstermeye çalışan Türkiye o dönemde Rusların etkisini hafifletmek için büyük gayretler göstermiş, fakat bu gayretler plansız ve programsız yürütüldüğü için bir etkisi olamamıştır.

Soğuk Savaş bittiğinde Türkiye Batı dünyası tarafından ödüllendirileceğini düşünse de beklediği destek hiçbir zaman tam olarak verilememiştir. Körfez Krizi'nde ABD'ye tereddütsüz yardım eden Türkiye sonrasında uğradığı zararları gidermede beklediği seviyede bir yardım görememiş ve tek başına kalmıştır. Türkiye'nin kayıplarının giderilmesi açısından sunulan şeyler ise şöyledir:

- Amerika, 282 milyon dolar değerinde ek kotayı Türkiye'nin tekstil ürünleri için tahsis etmiştir.

- Arap devletleri Türkiye'ye kredi vermeleri için ikna edildiler.

- 40 adet F-16 Mısır tarafından Türkiye' den satın alındı (Köni, 1993, s. 48-49).

Türkiye'nin Batı ile olan ilişkisinin zarara uğramaması için ABD'nin gerekli gayreti göstermesi gerektiği Amerikalı uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması İslamlaşma sürecini hızlandırarak Batı için tehdit olarak algılanmasına neden olacaktır. Özellikle Avrupa'nın güvenlik çıkarlarının korunması için Türkiye'nin Batı'ya yakın durması ve radikal İslam hareketlerine dahil olmaması gerekmektedir (Demir A. , 1996, s. 83).

Soğuk Savaş döneminden sonra Türkiye'nin politikasına bakıldığında dengeyi sağlamak, gerginliklerin giderilmesine yardım etmek ihtilafları engellemek ve hukuka

saygıyı teşvik ederek daha barışçıl bir ortam yaratılmasını sağlamak üzerine olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye'nin ulusal güvenlik hedeflerinin ekonomiyi güçlendirmek, ülke içinde huzur ortamı yaramak, çevre bölgelerde barışın sağlanmasına katkıda bulunmak, istikrar ve demokrasi kavramlarını ön plana çıkarmak olduğu belirtilmektedir.

3.1.3. Stratejik Bağlantılar

Her ülke gibi Türkiye de dışarıdan gelebilecek tehlikeler karşısında kendisini savunmakla mükelleftir. Bu amaçla birçok kuruluşa üye olunmuş, birçoğunun da kuruculuğu üstlenilmiştir. Bu kuruluşlar aşağıda sıralanmıştır (Budak, 2006, s. 10-11):

a) NATO: NATO sayesinde ABD ve Doğu Atlantik ile ilişkiler kurulmuştur.

b) İslam Konferansı Örgütü

c) ECO genişletilmiş, Afganistan'ın ve 6 Orta Asya ülkesinin güçlenmesine destek olunmuştur.

d) Karadeniz Ekonomik İşbirliği

e) Türkiye tarafından öncülüğü yapılan Türk Zirveleri düzenlenmiştir.

ECO Asya'ya doğru ilişkiler geliştirmiş, bu Rusya'yı, KEİ'yle yapılanlar ise İran'ı rahatsız etmiştir. Bu kuruluşların Türkiye için temel amacı kendisini güvence altına almaktı.

Türkiye'nin ulaşmak istediği hedefler Dünya ilişkilerinde söz sahibi olmak ve Atatürk'ün koymuş olduğu hedeflere ulaşmak olmuştur. Ancak bu politikalar bu hedefler için yeterli olmamıştır. Türkiye Avrupa Birliği'ne tam üyeliği gerçekleşene kadar BAB içerisindeki haklarını korumalıdır (Tezkan, 2000, s. 44).

15 Mayıs 2001 tarihinde AB üyeleri ve NATO ülkelerinin savunma ve dış işleri bakanlarının katılımıyla bir toplantı düzenlenmiş ancak bir ilerleme sağlanamamıştır.

Türkiye, Avrupa yeni güvenlik mimarisi için vazgeçilemez bir konumdadır. AB'nin bir parçası olacağı yahut yürüteceği operasyonlara Türkiye'nin katılımı için en önemli husus, planlama ve karar alma süreçlerin de katılımıdır. Örneğin, Kore savaşına asker gönderen Türkiye, bu sayede 1952'de yılında NATO'ya katılabilmiş ve Sovyet tehdidine karşı kendisini güvenceye almıştır.

NATO ile Doğu Bloku ülkeleri arasındaki ortak sınırların %37'si Türkiye sınırlarıdır. Bu sebepten dolayı ABD ve Avrupa için Türkiye bir kanat ülkedir (İnan, 1995, s. 12).

Türkiye faktörü, Balkanlar, Ortadoğu ve Doğu Avrupa'daki bazı ülkelerle olan sıkıntıların aşılabilmesi için çok önemli olduğu gibi, Türkiye-ABD ilişkileri NATO küresel ve bölgesel amaçlar için çok önemli bir araç, ayrıca NATO'nun dışındaki bölgeler için Amerikan stratejik çıkarlarının korunmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir. ABD-İsrail Türkiye ekseni, aynı zamanda da Avrupa ülkelerinin bunun dışında kalan ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme çabaları, Hazar petrolleri ve Orta Asya ilişkileri iki ülke arasındaki ilişkilerin etkileşim alanları olarak sıralanabilir (Kirişçi, 2000, s. 75). AB, eğer ki doğuya doğru genişlemeyi sürdürürse, kuzeyden güneye Rusya, Ukrayna ve Türkiye'ye uzanacak doğu sınırlarına sahip olacaktır. Bu gerçekleşirse AB doğu sınırları konusunda, ABD'nin NATO üyesi olup AB üyesi olmadığı da göz önüne alınırsa, ABD'yi ittifakla ilgili politikalarda benzer tavırlar almaya sevk edebilir. Türkiye uzun yıllardır NATO'nun ve ABD'nin en güvenilir müttefiki olarak görev yapmasına karşın, şu anda dar ufuklar ve iç politik hesaplarla Avrupa'dan koparılmaya çalışılmaktadır. Şu anki durumda, Türkiye'nin elindeki en iyi kartlardan birisi, halen tek global süper güç olan ve Avrupa'yı stratejik açıdan dengeleyebilecek durumdaki ABD ile stratejik açılımları geliştirmesi olarak gözükmektedir (Yılmaz, 2002). Türkiye-NATO ilişkilerinde Türkiye açısından en kritik yön, NATO'nun yeniden yapılanmasında alacağı roldür. Zira, NATO üyesi ülkelerin birçoğu Türkiye'yi bir stratejik ortak olarak görmektense gerektiğinde ucuz insan gücü olarak kullanılabilecek bir kaynak olarak görmektedir. Bu da Türkiye'nin Avrupa içinde değil, Ortadoğu operasyonlarında kullanılmasını doğurmaktadır (NATO, 1999). Açık olarak görülmektedir ki, Türk yetkililer, NATO konusundaki bazı yeni eğilimlerle ilgili olarak pek rahat değillerdir. Ana rahatsızlıklar; ittifakın yeni

üyelerin kabulüyle genişlemesi, yeni işlevler ve sorumluluklar üstlenmesi, ayrıca anlaşmadaki 5. Maddenin kapsamında olmayan krizlere müdahale edilmesi ihtimalidir (Larrabee, 2001, s. 44).

İttifakın genişlemesi NATO makamları tarafından gündeme getirildiğinde, Türk yetkililerin rahatsızlık nedenleri şunlardı: Öncelikle, NATO, ciddi oranda genişlemesi sonucu, sadece önemli batı ülkelerinin üye olduğu ayrıcalıklı bir kulüp olma özelliğini kaybedecek, bu da Türkiye'nin NATO üyesi olarak kazandığı batı ittifakının ayrıcalıklı üyesi pozisyonunu sona erdirecekti. İkinci olarak, genişleyen ittifakta Türkiye daha geniş bir sorumluluk bölgesine sahip olacaktı. Üçüncü sebep, yeni üyelerin öne çıkarak Türkiye'nin Batı gözündeki önemini gölgeleme ihtimaliydi. Son olarak, NATO'nun genişlemesine karşı olası Rus itirazlarının önüne geçmek amacıyla, ABD'nin, Rusya'yı Kafkasya ve Orta Asya politikalarında daha rahat bırakması ihtimaliydi (Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 2001, s. 309-310). Bu sebeplerden dolayı, Türkiye, eğer AB üyeliği gerçekleşmezse, NATO'nun genişleme planlarının önünde durabileceğini açıklamış, ancak ardından NATO'nun ABD'nin talep ettiğinden de fazla genişlemesi için AB üyeleriyle birlikte hareket etmiş, bu da önemli bir çelişkiye sebep olmuştur (Davutoğlu, 2001, s. 236). Yeni oluşan ülkelerin ardından, Türkiye, bir anda dünyadaki en fazla komşuya sahip olan ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin dış politika ve ulusal güvenlik gündeminde, Kasım 1990'da Paris'te imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasının (AKKA) uygulanmaya başlaması ve yeni güvenlik ortamına uyarlanmaya başlamasının doğurduğu sorunlar ile NATO ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi konuları, en tepedeki konumlarını korumuşlardır (Özcan, 2000). Soğuk Savaş sonrası bir diğer önemli gelişme de NATO'nun, bazı eski Doğu Bloku ülkelerini kendi güvenlik sistemine eklemlemek amacıyla Barış İçin Ortaklık (BİO) projesini başlatmasıdır. Ayrıca NATO-Rusya arasında Rusya ile Karşılıklı İlişkiler Hakkında Kurucu Yasa, NATO-Ukrayna arasında ise Özel Ortaklık Şartı imzalanmıştır. Bunlar Türkiye'de de yankı oluşturmuştur; Türk yetkililer, Avrupa'nın yeni güvenlik yapısının artık şu temel taşlar üzerine oturtulmuş olduğuna inanıyordu: BİO projesi, NATO, Batı Avrupa Birliği (şu anki Avrupa Birliği), Avrupa

Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (Beyaz Kitap, 1998, s. 1-33).

Amerika Birleşik Devletleri'nin de bölgeye olan ilgisi artmıştır. Orta Asya devletleri de bunun sonucu olarak, bağımsızlıklarını kuvvetlendirme konusunda çeşitli ABD yardımları alabileceklerini umuyorlardı. Bu iki sebepten dolayı, Türkiye, iki tarafın birbirine ulaşması konusunda önemli roller alabilir. Türkiye'nin en önemli kozu her iki tarafla da yakın ilişkiler içinde olmasıdır. Türkiye'nin bu konuyla ilgili olarak en önem verdiği husus Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin NATO'nun Barış İçin Ortaklık projelerine katılmalarıdır. Bunun sağlanması için, Türkiye de gerekli rolleri almaya hazırdır (Beyaz Kitap, 1998, s. 33). NATO'nun ABD güdümünde sıklıkla yaptığı, insancıl amaçlarla yapıldığı belirtilen müdahaleleri bir model haline getirilip sürekliliği sağlanırsa, Türkiye'nin bu türdeki operasyonlardan uzak kalması, o yönde arzu gösterse bile, bir hayli zor hale gelecektir. Bunun en önemli sonucu, Türkiye'nin iç dış politikalarının ABD'ninkilerle endekslenme aşamasına gelmesi olacaktır. Bunun uzun vadedeki sonucu, Türkiye'nin global güçlerin uydusu haline gelmesi olasılığıdır. Aynı zamanda dış güçlere büyük bir ekonomik bağımlılık gösteren Türkiye, çaresiz durumlarla karşılaşıp gerçekleştirmek istemeyeceği eylemlere yardımcı olmak ya da direkt olarak bu eylemleri gerçekleştirmek durumunda kalabilecektir (Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 2001, s. 242). Türk Savunma Bakanlığı'nın hazırladığı Beyaz Kitap'ta yeni Türk politikası açıkça anlatılmıştır. Kitap, NATO alanı dışındaki barışı koruma ve insani amaçları olan operasyonlara katılmayı Türkiye'nin savunma politikasının temel boyutlarından biri olarak ifade etmiştir (Beyaz Kitap, 1998, s. 25).

3.1.4. Güvenlik Sistemi Kapsamında Temel Sorunlar

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, halkın katılımıyla ve bir liderin önderliğinde kurulmuştur ve bu süreçte kurduğu stratejiler topraklarını savunma, sınır güvenliği gibi politikalar ışığında oluşturulmuştur (Demir M. F., t.y., s. 52). Türkiye'nin bulunduğu bölgede ve genel olarak dünyadaki rolü beş başlıkla sınırlanabilir (Demir M. F., t.y., s. 53-57):

A) Liderlik Rolü: Liderlik, ülkemiz için kökenini tarihsel birikimler ve bölgesel tecrübelerden almış bir kavramdır. Bu kavram, asli karakterimiz ile de örtüşmektedir. Liderlik, suni olmayan bir olgudur ve bu sebeple uzun süreçlerin ardından ortaya çıkar. Ülkemiz için bu doğal özelliğin varlığı, jeopolitikten gelen yetenekler, jeokültürden gelen çeşitlilik ve etkinlik, jeoekonomiden yaratılan fırsatlar ve aynı zamanda insanımızın genelinde bulunan değerli özellikler olan algılama ve pragmatiklik sayesinde önemli emareler vermektedir. Türkiye'nin liderlik yaklaşımı, bu tanımlar sonucunda üç alt başlıkta sıralanır; a) Politik Liderlik b) Ekonomik Liderlik c) Diplomatik Liderlik.

B) Ortaklık Rolü: Türkiye için uygun olan tanımlama, yapılması gereken ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal projelerin gerçekleştirilmesi için, kendi coğrafyasının dışında kalan ülkeler ve bölgedeki diğer etkili ülkeler ile beraber, aranılan ortak olmaktır. Ülkemizin diplomatik liderlik yeteneği ile birlikte, geçmişte parçası olduğu uluslararası kurumlar içinde gösterdiği yüksek performansı, bölgesel ve aynı zamanda global ortaklıklar için son derece önemlidir.

C) İşbirliği Rolü: İşbirliği rolü, çevre sağlığından insan sağlığına, kültürel yapının korunmasından tarihi değerlerin geleceğe taşınmasına, sınır problemlerinden iç siyasi kaygılara kadar bütün sorunları kapsar. Bahsedilen konularda halihazırda var olan ya da herhangi bir zaman çıkabilecek problemlerin çözümü için, Türkiye, etkilenenlere yardım edebilir, birlikte proje geliştirebilir, sosyal ya da siyasi destek verebilir, daha da genel olarak diplomatik sınırlar içerisinde kalan her türlü ilişkide bulunabilir. Bunlar, Türkiye'nin işbirliği rolünü özetler.

D) Katkı Rolü: Karşılaştığı iç sorunların çözümünde geliştirdiği mücadele yöntemleri, çözüm yapıları, başarı kayıtları ve kazanımlarının insani boyuttaki sonuçlarını, benzer dış sorunlar oluştuğunda uluslararası yapının hizmetine sunar. Elde ettiği tecrübeleri, gerektiğinde, bölgesel ya da uluslararası refah ve barışa katkı sağlamak için kullanmak amacındadır.

E) Kuvvet Rolü: Türkiye, şu anda bulunduğu dönemde, kendi bölgesi başta olmak üzere küresel ölçekte bir jeopolitik kayma sebebiyle ortaya çıkan, krizlere açık

bir süreç içerisindedir. Bu sürecin askeri, aynı zamanda politik yönleri mevcuttur. Etrafı sorunlarla çevrili bir pozisyonda olan Türkiye, hem sorun çözmeye katkı sağlamak hem de anavatanının güvenliğini sağlamak için önemli bir askeri kuvvet bulundurma ve bunu sürekli geliştirme zorundadır.

Türk güvenlik sistemi esas alındığında görülen en temel sorunlar şöyledir (Cizre, 2005):

a) İç ve dış güvenlik birimlerinde görev alanları net çizilmemiştir. Son yıllarda jandarma faaliyet alanı ve fonları polis karşısında güç kazanmaktadır,

b) TSK, devletin bekasını koruma bahanesiyle yeniden tanımladığı hakim ideolojiyle iktidar ve siyasete müdahale gücünü halen taşımaktadır,

c) TSK'nın, "Milli güvenlik" kavram ve kurulunu araç olarak kullanarak, yine devletin bekasını korumak amacıyla, modernleşmenin beklenmedik sonuçlarını kontrol altına alma işlevini üzerine almış olması,

d) AB ile bütünleşmenin önündeki en önemli engelin iki tarafın güvenlik anlayışları arasındaki farklılıklardan kaynaklanması.

Türkiye'ye yönelik tehditler sınıflandırıldığında, iç, dış, sınır aşan ve diğer olarak dört ana başlık ortaya çıkar.

Türkiye'de dört yıl civarı bulunmuş bir Amerikalı gazeteci, Türk toplumunun hassas noktaları konusunda şunları söylemiştir: "Türk toplumunun derinliklerinde üç fay hattı vardır. Türkler ile Kürtleri ayıran etnik hat, Sünnilerle Alevileri ayıran dini hat ve kamu yaşamında dine yer olduğuna inananlarla bunu reddedenleri ayıran siyasi hat" (Kınzer, 2002, s. 43).

3.1.5. Güvenlik, Stratejik ve Savunma Yapılanması

Strateji, ülkemizde geçmişte daha çok askeri anlamda değerlendirilirken zamanla farklı ihtiyaçlar ortaya çıktıkça farklı anlamlar kazanmıştır. Geçmişten günümüze kadar gelen süreçte stratejinin, artık etkisi iyice azalan askeri alanla sınırlı kalamayacağı, esas zaferlerin her zaman masada kazanılacağı, hatta gelişen iletişim teknolojileri de hesaba katıldığında, askeri zaferlerin iletişim zaferlerine bağlı olduğu kabul edilmelidir. Türkiye, uluslararası ilişkilerde kendi stratejisini geliştirmek ve doğru zamanda doğru hamlelerle bunu uygulamak istiyorsa, belirleyeceği strateji başta askeri, siyasi, kültürel, tarihi ve ekonomik olmak üzere her türlü unsuru bünyesinde bulundurmalı ve her bir unsurda kazanılacak zafer amaca ulaşılmasında rol oynamalıdır (Budak, 2006, s. 63).

Her devletin, öz varlığına kasteden iç ve dış tehditlere cevap olarak, bir Milli Güvenlik Siyaseti tespit etmesi ve bunu uygulaması zorunludur. Milli Güvenlik Siyasetinin tespiti için ulusal, bölgesel ve uluslararası değişimler, aynı zamanda da milli menfaatler ve milli hedefler dikkate alınmalıdır (TSK, 1994, s. 73). Milli güvenlik siyaset belgesinde yer alan esasları belirleyenler, Genel Kurmay Başkanlığı, Bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşlarıdır. Bunların her biri, kendi faaliyet alanlarına ilişkin strateji dokümanlarını hazırlar ve bunu her türlü çalışma ve uygulamalarında göz önünde bulundururlar. Zira Ulusal Strateji, ulusal politikanın uygulanmasıdır (Mütercimler, 2001, s. 18). Türkiye' nin Milli Savunma Politikasının üzerine inşa edildiği askeri prensipler şunlardır (Onay, 2002);

a) Diyalog ve işbirliği

b) Kolektif güven

c) Caydırıcılık

d) İleriden savunma

e) Kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesine askeri katkıda bulunma

f) Yeniden yapılanma ve kuvvet oluşturma. Ulusal güvenlik sisteminin karar alma mekanizmasının zirvesinde, Anayasanın 118. maddesine göre, Cumhurbaşkanı tarafından başkanlık edilen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Bakanlar kurulu yer alır (Milli Güvenlik Akademisi, 2001, s. 3). Geçmişte dış politikada üç kuvvetten meydana gelen "sacayağı" modeli, 1980'lerde Cumhurbaşkanının dördüncü güç haline gelişmesiyle 1980'lerin başından itibaren değişmeye başlamıştır. Bunun kısmi sebebi Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini artıran 1982 Anayasası'nın sonucudur. 1983'te, bir diğer kanun, MGK'nın başkanı olmasını sağlayarak Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini artırmıştır. Dış politikanın belirlenmesinde Cumhurbaşkanı'nın rolü 1989-1993 Turgut Özal ve 1993-2000 yıllarında daha da belirgin bir şekilde görülmüştür (The Washington Institute for Near Policy, 2002, s. 6).

Türkiye'nin bölgesel güç konumuna gelmesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin büyük katkısı mevcuttur. Bu sebepten ötürü, Türkiye'nin, bölgedeki çıkarlarını, anavatanda olduğu gibi ilgi gösterdiği alanlarda da hızlı, kararlı, savunma stratejisi ve ekonomik çıkarlarına uygun olarak koruması için silah gücünü sürekli yenilemesi gerektiği bir gerçektir .

3.2. Türk Dış Politikasında Güvenlik Unsuru

3.2.1. Devlet Merkezli Anlayış

Geleneksel olarak, Türkiye'nin güvenlik politikası "devlet"in savunulması temeli üzerine kurulmuştur. Devlet güvenliği kavramı ise 'ulusal bağımsızlık' ve 'toprak bütünlüğü' olarak görülmüştür. En önemli öz değer olarak bunların görülmesi, ulusal güvenlik politikasını etkilediği gibi dış politikayı da belirlemiştir. Bu sebepten dolayı Türkiye dış politika geleneği statükocu ve savunmacıdır. Statükonun korunması ilkesi gereği, hem mevcut sınırların, yani toprak bütünlüğünün korunması, hem de ulusal bağımsızlık ve uluslararası dengenin korunması esas alınmıştır. Ali Karaosmanoğlu'na göre, savunmacı ve statükocu dış politika geleneği 1699 Karlofça Anlaşması'na kadar gider. Karaosmanoğlu, bu tarihe kadar sağlanan Osmanlı-Avrupa askeri dengesinin bu tarihten sonra yerini Avrupa üstünlüğüne bıraktığını, bu sebeple de, bu tarihe kadar süregelen saldırgan reel-politiğin yerine savunmacı reel-politiğin

egemen olduğunu belirtmektedir (Karaosmanoğlu A. L., The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey, 2000, s. 201).

Osmanlı İmparatorluğu bugünkü anlamda bir ulusal güvenlik politikası tanımına sahip değildi. Buna rağmen, eldeki tüm askeri ve diplomatik kaynakların, son yüzyılda iyice hızlanan toprak kayıplarının önüne geçebilmek ve İmparatorluğun bekasını sağlamak için kullanılmış olduğu da açıktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin savunmacı, statükocu ve dengeci diplomasi geleneği de kökünü bu mirastan alır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ele alındığında da bu diplomasi tarzı uygulanabilecek en doğal alternatif olarak görünmektedir. Baskın Oran, Türk dış politikasının en temel ilkelerinden biri olarak gördüğü statükoculuğun kökenini Osmanlı'nın Avrupa karşısında denge politikasıyla çok uzun süre ayakta kalmış olmasına bağlar (Oran, 2008, s. 23). Bütün bunlar ışığında, Türkiye açısından ulusal güvenliğin ana amacı her zaman için toprak bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığın korunması kaygılarıydı ve ulusal güvenlik politikası da bu kaygıları temel almıştır. Türkiye yıllarca çok ciddi güvenlik sorunlarıyla yüzleşmiştir. Bundan dolayı da ulusal güvenlik politikasının temeli realisttir, güvenliğin insan ve toplum üzerindeki etkilerine çok fazla dikkat edilmemiştir.

3.2.2. Tehdit Algılamaları

Yukarıda açıklandığı üzere Türk ulusal güvenlik politikasında devlet merkeze alınmıştır. Bu sebepten dolayı, ana ulusal güvenlik tehditleri de devletler olmuştur. Ülke içi ayrılıkçı hareketler de Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş yıllarından günümüze dek görünüm değiştirerek süregelmiştir ve bunlar da farklı birer tehdit unsurudurlar. Bunların sonucu olarak Türk siyasi elitleri yaygın olarak ülkenin iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğunun düşünür. Haluk Ülman'a göre dış politikamız için en önemli etkenlerden biri coğrafi konumumuzdur. Türkiye, geçmişin iki süper gücünden biri SSCB ile sınır komşusudur, yine bu devlet için Akdeniz'e çıkış açısından büyük öneme sahip olan Boğazlara sahiptir, son olarak da bütün uluslararası güçler için sürekli savaş alanı olan olan Ortadoğu'ya komşudur. Bütün bu sebepler

Türkiye'nin güvenliğini etkilemekte, aynı zamanda dış güvenlik politikasına da yön vermektedir (Ülman, 1968, s. 256).

Emekli General Şadi Ergüvenç tarafından yakın zamanda yazılmış olan bir diğer makalede ise, Türkiye'nin zorlu komşuluklarının dünyaca ünlü olacak seviyede olduğu belirtilmiştir (Ergüvenç, 1998, s. 32). Bütün bu düşüncelerin gerçek temelleri vardır. Türkiye'nin komşuları farklı rejimler ya da ideolojilerle yönetilmektedir ve aynı zamanda farklı ulusal kimliklere ve dış politika yaklaşımlarına sahiptir. Bunun yanında komşu ülkelerin bir çoğu geçmişte Osmanlı egemenliğindeyken Türklere karşı bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Bu sebepten dolayı, bu halklar ve ülkeler için Türkler 'öteki'dir. Komşu olduğu devletlerin bu durumu, Türkiye tarafında haklı bir güvensizliğe sebep olmaktadır. Ulusal güvenlik söylemlerinin ve istenilen politikaların meşrulaştırılmasının temelinde bu duygu bulunmaktadır.

3.2.3. Batıcılık ve Uluslararası Denge

Türkiye, toprak bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığını iç ve dış tehditlere karşı korumak amacıyla devlet merkezli bir tanıma sahiptir ve bu da ulusal güvenlik tanımının temelini oluşturur. Savunmacı dış politika geleneğiyle birleştiğinde, devlet, güvenliği için, Batıcılık ve uluslararası dengelerden yararlanma yolunu seçmiştir. Karaosmanoğlu Batılılaşma eğiliminin Türk ulusal güvenlik politikasına etki eden en önemli unsurlardan biri olduğunu belirtir (Karaosmanoğlu A. L., 2009, s. 200). Batılılaşma geleneği, Osmanlı döneminden beri, Avrupa devletler sisteminin bir parçası olmak hedefi olarak özetlenebilir. Bu hedefin bir yönü de bir kimlik sorunsalıdır ve maddi olmayan güvenlik sorunları da bu sorunsalı besler. Özetle, Türkiye kendisini Avrupa'ya Avrupalı olarak kabul ettirdiği ölçüde kendisini güvende hissetmektedir.

3.2.4. Silahlı Kuvvetler

Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikasının bir diğer ana etkeni de ordunun güçlü tutulması ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkin olmasıdır, bu da ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için önemlidir. TSK'nın siyasal hayata etki etmesinin

kökleri Osmanlı dönemine kadar gider. Osmanlı geleneğinde asker ile devlet sıkı bir şekilde bağlıdır, asker bürokrasisi devlet yönetiminde de en etkili gruplardan biridir (Narlı, 2005, s. 230). Bu gelenek, cumhuriyetin Osmanlı'dan aldığı miraslardan biridir. Bir diğer durum ise, yukarıda değinilen savunmacı reel-politiğin bir sonucu olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün reform girişimlerinde orduya öncelik vermesi, yönetim için ıslahat yapılması ve ordunun güçlendirilmesi her zaman en önemli konu olmuştur (Hale, 2003, s. 5-6).

Her zaman ordudan başlayan reformların bir sonucu olarak, ordu elemanları her zaman için iyi eğitimli, reformcu ve ilerici olmuş, aynı zamanda bunlar siyasal seçkin sınıfı oluşturmuş ve reformları ileriye taşımışlardır (Karaosmanoğlu A. L., 2009, s. 204-206). Ordu Kurtuluş Savaşı zamanında ve Cumhuriyetin ilanı ve yaşatılmasında çok etkin rol oynamıştır. Bunun sonucu olarak TSK, doğal görevi olan toprak bütünlüğü ve siyasal birliğin sağlanmasının yanı sıra, cumhuriyet ve seküler rejimi iç ve dış düşmanlara karşı koruma görevini de üstlenmiştir (Karaosmanoğlu A. L., 2009, s. 213). TSK siyasal yaşamda yüksek etkinliğe sahiptir. Bunun yanında sözü edilen coğrafi gerekliliklerin sonucu olarak, ve buna karşılaşılan ağır askeri güvenlik sorunları da eklendiğinde realist güvenlik yaklaşımları ulusal güvenlik yaklaşımına temel olmuş, güçlü ordu Türkiye için her zaman bir zorunluluk olmuştur. Türkiye'nin elinde NATO'nun ABD'den sonraki en büyük askeri gücünü bulundurmaktadır. Buna geçmiş zaferler de eklendiğinde TSK'nın halk gözündeki itibarı hayli yüksektir. Bu itibar ve getirdiği güç TSK'yı, doğal olarak uygulayıcısı olduğu ulusal güvenlik politikalarının uygulanmasında olduğu kadar belirlenmesinde de etkili kılmıştır. Güvenlik politikalarının ana uygulayıcısının silahlı kuvvetler olması doğal ve zorunludur. Fakat doksanlardaki örneklerde görülebileceği gibi bu politikaların oluşturulmasında sivil aktörlerin etkinliğinin silahlı kuvvetlerin etkinliğinin gerisine ulusal güvenliğin tanımının çok genişlemesine yol açtığı gibi sorunların daha da karmaşıklaşmasına da sebep olabilmektedir.

3.3. Türkiye'nin Uluslararası Örgütlerle İlişkisi

3.3.1. NATO

Türk Dış Politikası, kurulduğu günden bu yana, iktidarlar tarafından gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda uluslararası düzlemde meydana gelen her türlü değişiklik sürekli değerlendirilmeye çalışılmış, doğru tespit edilemeyen her gelişme tehdit olarak algılanmıştır; (Gözen, 2006, s. 2-3). Ülkenin dış politika vizyonu 2002'de AKP önderliğinde teorik olarak yenilenmiş ve bu doğrultuda güvenlik politikası da şekillenmiştir. Hem devletin hem de halkın güvenliği sivil toplumcu anlayış baz alındığı için ihmal edilmemiştir (Gözen, 2006, s. 4). Ak Parti'nin izlediği bu yenilikçi politika sayesinde, Türkiye başta NATO olmak üzere uluslararası düzlemdeki saygınlığını artırmış, dış ülkelerle ilişkilerini kuvvetlendirmiştir. Soğuk Savaş Dönemi boyunca uluslararası bakımdan oldukça büyük bir itibara sahip olan NATO'ya bakış, savaş sonrasında değişmeye başlamış, meşruiyeti sorgulanmaya başlanmıştır. Bunun farkında olan NATO üyeleri, örgütün meşruiyetini yeniden kazanması için yenilenmesi gerektiği kanısına varmış ve siyasi düzlemdeki sorumluluklarını güncelleyerek örgütü bir başka yapıya dönüştürmüştür. NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması'nda ifade edilen görevlerine yenilerini ekleme gereksinimi duymuş bu doğrultuda; kriz yönetimi, dünya barışını koruma ve işbirliğine dayalı şekilde güvenliği sağlama gibi misyonlar edinmiştir (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 159).

NATO, büründüğü yeni yapıyla beraber uluslararası saygınlığına yeniden ulaşmıştır, bunu, yukarıda belirtilen gelişmelere ek olarak, üye sayısını artırmasına, füze savunma sistemleri geliştirmesine ve küresel düzeydeki güvenlik problemlerine çözümler aramasına da borçludur (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 159). NATO'nun dönüşüm sürecinde Türkiye Cumhuriyeti, onunla sürekli etkileşim halinde olmuş ve gerek küresel gerekse bölgesel bakımdan barışın sağlanması için elinden geleni yapmıştır. NATO'nun alan dışı faaliyetlere başlamasında 1991'de Roma'da gerçekleştirilen zirvenin önemi büyüktür. Washington'da 1999 yılında gerçekleştirilen toplantıda ise güvenlik politikalarına olası risklere karşı mücadele tutumunu eklemiştir (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 161-162). Türkiye 1990'larda Kosova ve Bosna Hersek'te alan dışı faaliyetlerini yürütmek üzere bulunan NATO'ya büyük bir askeri destek

sağlamıştır. Ayrıca, Acil Mukabele Kuvveti'ne katılarak 2000'lerde Libya ve Afganistan'da faaliyetlerini sürdüren NATO'ya verdiği desteği sürdürmüştür (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 163).

Afganistan ve Libya'daki gelişmelerin küresel dünya barışına zarar vereceği iddiasıyla yola çıkan NATO'ya destek olmak için Türk Silahlı Kuvvetleri oradaki güvenlik güçlerini eğitmekle görevlendirilmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin talimatları doğrultusunda Kuzey Atlantik Antlaşması neticesinde kurulan NATO'nun gerek genişlemesinde gerekse stratejik ortaklıklar oluşturmasında büyük etki sahibi olmuştur. NATO tarafından oluşturulan Barış İçin Ortaklık Projesi'ne katılan Türkiye, projede yer alan diğer ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmiştir. Bu amaç doğrultusunda, NATO'ya olan desteğini artırmak için kriz yönetimi, sivil asker işbirliği sınır yönetimi ve barışı destekleme hareketi gibi birçok kolda kendi askerini eğitmiştir (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 167-168). 2010'da Lizbon'da gerçekleştirilen zirvede "Aktif Angajman Modern Savunma" sistemini destekleyen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Balistik füzelerin yaygınlaşmasıyla oluşması muhtemel olan güvenlik krizlerini azaltmak için alınan bu önlemler sayesinde Türkiye NATO'da daha önemli bir konuma gelmiştir (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 175). Türkiye bu yeni oluşuma katılarak kendi milli balistik füze sistemi olmasa da NATO'ya olan desteğini sürdürmüştür (Erdurmaz, 2016, s. 1-3).

Sonuç olarak Türkiye, füze tehdidi olan ülkelere yakın olması dolayısıyla önemini katbekat artırmıştır (Kibaroğlu, 2012, s. 184). Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından NATO'yla ilişkilerini bozmadan devam etmeye çalışan Türkiye, örgütün birçok projesinde aktif olarak yer alarak stratejik konumunu güçlendirmiştir. Yaşanan değişiklikler sonrasında, NATO, büyük bir dönüşüm geçirerek sadece üye ülkelerin değil aynı zamanda Avrupa-Atlantik bölgesinin de güvenliği için önemli bir güç olmuştur. Bu dönüşümden akılcı politikaları sayesinde olumlu yönde etkilenen Türkiye, NATO'yla stratejik ortaklıklarını hemen her alanda sürdürerek bölgenin refahı için çalışan ve güçlü dostları olan bir ülke konumuna yükselmiştir (Purtaş, 2005, s. 19-20).

3.3.2. Avrupa Birliği

Başlangıçta yalnızca ekonomik bazlı yardımlaşma esas alınarak kurulan Avrupa Birliği (AB) Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından ortaya çıkan değişiklerin sonucunda dönüşüm geçirerek siyasi işbirlikleri de oluşturmaya başlamıştır (Gençalp, 2015). 1948'de imzalanan Brüksel Anlaşması Sovyet tehdidine karşı birlik olmayı, Almanya'nın aşırı silahlanmasının önüne geçmeyi ve Avrupa'nın Avrupalı olanlar tarafından savunulması ilkelerini içeriyordu. Ancak, NATO'nun kurulması, bu anlaşmanın saf dışı kalmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Almanya ve İtalya'nın da içerisinde bulunduğu Batı Avrupa Birliği (BAB) 1954'de kurulmuştur. Sonuç olarak Avrupa Birliği yalnızca ekonomik bir işbirliği olmaktan çıkıp siyasal bir kimlik kazanmıştır (Gençalp, 2015). Avrupa birliği bu gelişmelere ilaveten ortak bir güvenlik planı oluşturmak için de girişimlerini sürdürmüştür. Bu girişimlerin sonucu olarak Avrupa Savunma Topluluğu Projesi (Plaven Planı) harekete geçirilmiş ancak Fransa bu projeyi veto etmiştir. Devam eden süreçte girişimler devam etmiş ve Fouchct Planı ve Avrupa Siyasi İşbirliği Projesi harekete geçirilmiştir. Bu girişimler Maastricht Antlaşması'na kadar hız kaybetmeksizin devam etmiştir. 1922'de imzalanan bu antlaşma sonrasında, Ortak dış ve Güvenlik Politikası yürürlüğe konulmuş; böylelikle Avrupa Birliği iyiden iyiye siyasi bir kimlik kazanmıştır (Özgöker & İba, 2010, s. 509).

Avrupa Birliği'nin NATO'dan ayrışma çabaları, aday ülke Türkiye'yi olumsuz etkilemiş, stratejik öneminin azalmasına sebep olmuştur. BAB'a 1992 yılında üye olan Türkiye, saf dışı kalma endişesiyle NATO ile AGSP'nin ayrışmasına hoş gözle bakmamıştır (Oğuzlu, 2010, s. 528). Sonuç olarak Avrupa Birliği ile NATO Türkiye söz konusunda anlaşmazlığa düşmüş, bu durum Türkiye-NATO ilişkilerine olumsuz yönde yansımıştır. Bu anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için İngiltere, ABD ve Türkiye arasında Ankara Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakat sayesine anlaşmazlık çözülmüş, sağlanan oybirliği sayesinde Türkiye'ye NATO'nun Avrupa Birliği'yle ortak yürüttüğü faaliyetlere katılma hakkı verilmiştir. Avrupa Birliği tarafından düzenlenen faaliyetlere ise, Türkiye örgüt tarafından davetiye alması durumunda organizasyonlara katılabilmiştir (Oğuzlu, 2010, s. 528). Bununla birlikte barış gücü adı altındaki işbirlikleri sadece askeri alanda sınırlandırılmış olup NATO,

Türkiye'ye yakın bir bölgeye müdahale etmek zorunda kaldığında, Türkiye'ye söz hakkı tanınması ve Türkiye'nin NATO üyelerine karşı silah kullanmaması karara bağlanmıştır (Özgöker & İba, 2010, s. 511).

Avrupa Birliği güvenlik politikaları, ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırıları sonucunda güncellenmiştir. Avrupa İmkan Eylem Planı ve Hızlı Müdahale Güçleri, Avrupa Birliği tarafından güvenlik tehditlerini azaltmak ve ortadan kaldırılmak için kurulmuştur. Bununla birlikte Avrupa Güvenlik Stratejisi belirlenerek terörizme destek veren ülkelerle kitle imha silahlarıyla mücadele edilmesi onaylanmıştır (Özgöker & İba, 2010, s. 511). 11 Eylül saldırı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni, Avrupa Birliği'nin jeostratejik ve jeopolitik bakımdan Türkiye'nin ne kadar önemli bir konumda olduğunu anlamasına yol açmış ve Türkiye'nin AGSP kapsamındaki rolünü artırmıştır. Avrupa Birliği'nin İyi komşuluk Politikası göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bölgede önemli bir güç olduğu ve örgütün savunma ve güvenlik politikalarında yer alan müdahale girişimleri için vazgeçilmez bir statüye yükseldiği söylenebilir (Özgöker & İba, 2010, s. 519). Bununla birlikte, Berlin Plus düzenlemeleri esas alındığında, Türkiye NATO-AB arasındaki işbirliğini savunmuş, Avrupa Birliği ise bu görüşe karşı çıkarak, anlaşmanın sadece NATO'nun askeri gücünü devreye sokması durumunda geçerli olacağını belirtmiştir. Bu restleşmenin sonucu olarak Türkiye'yle Avrupa Birliği arasındaki ilişki özellikle AGSP alanında zarar görmüştür (Oğuzlu, 2010, s. 530). Buna ek olarak Avrupa Birliği Türkiye'nin yakınlarında gerçekleştirdiği askeri müdahalelerde Türkiye'yi bilgilendirmemesi de başka bir sorunu doğurmuştur (Oğuzlu, 2010, s. 530).

Türkiye bu konumda dahi Avrupa Birliği'ne çeşitli operasyonlarda tam destek vermiştir. Türkiye'nin bu desteği Avrupa Birliği'nin Kosova, Bosna Hersek ve Makedonya'da gerçekleştirdiği barış gücü hareketlerine bakıldığında görülebilir (Çomak, 2008). Dolayısıyla Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde belirtilmiş olan güvenlik risklerinin önlenmesinde Türkiye çok önemli bir misyon edinmiştir. Gerek coğrafi konumu ve askeri yapısı gerekse dış politikada izlediği yenilikçi politikalarla Türkiye, Avrupa Birliği için de çok önemli olduğunu kanıtlamıştır (Uluslararası Hukuk ve Diplomasi Kulübü, t.y., s. 25). AGSP'ye girmek isteyen Türkiye, Ak Parti hükümeti döneminde, Avrupa Birliği'yle olan ilişkilerini proaktif politikalarla kuvvetlendirmeye

çalışmıştır. Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olmamasına rağmen Avrupa Birliği'nin edindiği barış misyonunda, faaliyetleriyle büyük pay sahibi olmuştur. Türkiye Avrupa Birliği'ne dahil olma sürecinde, AB-NATO ilişkilerinde önemli bir konumda kendine yer edinmiş, bununla birlikte AGSP'den dışlanmamaya çalışarak AB'nin NATO'dan bağımsız olarak hareket etmesine engel olmaya çalışarak bu doğrultuda yararına olacak tüm politikaları desteklemiştir. Avrupa Birliği uluslararası güvenliği sağlamak için izlediği politikaların temeline insan haklarını ve demokrasiyi koymuştur (Karaosmanoğlu A. , 2001, s. 66). Gerek Soğuk Savaş Dönemi'nde gerekse 11 Eylül Saldırısının ardından Türkiye'nin bölge refahını sağlamak için çok önemli bir konumda olduğunu gören Avrupa Birliği özellikle NATO destekli şekilde Türkiye'yle sürekli olarak stratejik işbirlikleri yapmıştır.

3.3.3. Birleşmiş Milletler

Türkiye jeostratejik konumu sebebiyle, Dünya'daki küreselleşme hareketlerinden birçok ülkeden daha fazla etkilenmiştir. Kuzey-Güney-Doğu-Batı çemberinin tam merkezinde yer alan Türkiye, Karadeniz'in, Balkanlar'ın, Ortadoğu'nun, Orta Asya ve Balkanlar'ın kesişme noktasında konuşlanmıştır (Bayar, 2008, s. 32-34). Ak Parti hükümeti döneminde, dünyada meydana gelen küreselleşme hareketlerine kayıtsız kalmayan Türkiye, birçok siyasi ve ekonomik örgütle iş birliği yapmış, dış ilişkilerini çok boyutlu şekilde sürdürmüştür. Gerek bölgesel gerekse küresel anlamda uluslararası refahın sağlanmasında önemli bir misyon edinen ülke Birleşmiş Milletler içerisinde de kendine yer bulmayı bilmiştir. Komşu ve diğer devletlerle tehditkâr ilişkiler kurmaktansa, ticarî ilişkiler temelinde Konstraktivistler'in savunduğu gibi iyi bağlantılar kurmaya çalışan Türkiye, Ahmet Davutoğlu'nun önderliğinde bölgede söz sahibi konuma gelmiş; bölgesel ve küresel barışın sağlanmasında birçok defa arabuluculuk rolü üstlenmiştir (Akgün, 2009, s. 1-2).

Türkiye'nin AKP iktidarı döneminde, özellikle bölgesel barışın sağlanmasında aktif olarak rol alma isteği, gerek 2008 gerekse 2009-2010 seneleri arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne geçici olarak üye olmasına bakılarak kolay şekilde anlaşılabilir (Bayar, 2008, s. 34). Birleşmiş Milletler'in farklı bölgelerde barış sağlama

politikalarına paralel olarak hareket eden Türkiye, BM'nin düzenlediği operasyonlara katılarak yeni bir dış politika vizyonu geliştirmiş; güvenlik unsurlarını tehdit eden her türlü yapı ve örgüte karşı mücadele etmiştir. Ak Parti hükümeti döneminde uluslararası düzlemdeki sorumluluklarına aykırı düşecek hiçbir şey yapmamaya çalışan Türkiye, Birleşmiş Milletler'in düzenlemiş olduğu operasyonlara gerek insani gerekse teknik anlamda yardımcı olmaya çaba göstermiş. Bununla birlikte, kendi bölgesi dışında kalan ülkelerle de iyi ilişkiler kurmaya çabalamıştır. Ak Parti bu dönemde Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği avantajlardan daha iyi faydalanması için gerekli hamleleri yapmış; kendi güvenliğini tehdit eden durumları da Birleşmiş Milletler'le paylaşarak olaya uluslararası bir boyut kazandırmıştır (Çınar, 2014, s. 179-187). Bu durumun somut bir örneği olarak Mavi Marmara Olayı gösterebilir. Birleşmiş Milletler, Mavi Marmara Olayı'nı gerçekleştikten kısa bir süre sonra kınamıştır (Çınar, 2014, s. 187).

2002 yılından sonra Birleşmiş Milletler'e verdiği desteği daha da artıran Türkiye, gerek güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak gerekse uluslararası barışın bozulmaması için aktif bir siyasi politika gütmeye devam etmiştir (Çınar, 2014, s. 188). Türkiye bu bağlamda, Birleşmiş Milletler barış gücünün faaliyet gösterdiği Fildişi Kıyısı, Sudan, Afganistan, Haiti, Kongo, Güney Sudan ve Doğu Timor gibi pek çok ülkeye gerek asker gerekse polis yardımı yapmış, uluslararası siyasette aktif olarak rol almak istediğini bir kez daha göstermiştir (Keskin Ata, 2013, s. 792). Ahmet Davutoğlu, Ak Parti dönemindeki Türk dış politikasının şekillenmesinde büyük role sahiptir; bu bağlamda, oluşturulan teorik plana sadık kalınmış ve çalışma sahaları genişlemiştir. İzlenen bu politikayla birlikte, Birleşmiş Milletler'le olan ilişkiler kuvvetlendirilmiş; yerel ve küresel güvenliği sağlamak için uluslararası başka örgütlerle de sürekli etkileşim halinde olunmuştur. AKP Hükümeti yaptığı bu anlaşmalarla, Türkiye'nin bölgedeki öneminin artmasına yol açmış; bölgede barış ve istikrarın sürmesinde arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler'in düzenlendiği pek çok faaliyete aktif olarak katılan Türkiye, kendi iç ve dış güvenlik politikalarını kolektif bakış açısıyla düzenlemiştir.

3.3.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) süreci, 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanması sonucunda başlamıştır. AGİK'in kurulma amacı Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından Avrupa'da kalıcı güvenliğin sağlanmasıdır. AGİK, bloklar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları diplomasi yöntemiyle çözmeye çalışan bir örgüttür. AGİK üyeleri Helsinki Senedi'nde, uluslararası düzeyde güvenliği artırmak için çeşitli projeler tasarlamış; bunun için gerekli olan siyasi, askeri, çevre ve teknoloji alanlarındaki gelişmeleri vakit kaybetmeden uygulamaya koymuşlardır (Evensel, 2000). AGİK üyeleri Helsinki'de imzalanan antlaşma sonrasında, birbirlerine, gerektiği zaman ekonomik/çevre, siyasi/askeri alanlarda işbirliği yapacaklarının sözünü vermişlerdir. Bu anlaşmada, insan hakları ve temel hürriyetlerine saygı, ülkelerin iç işlerine karışılmaması, uluslararası hukuka güven, ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı ve anlaşmazlıkların diplomasi yoluyla çözülmesi esas alınmıştır (Evensel, 2000).

Türkiye AGİT'in kurucu ülkeleri arasında kendine yer bulmuştur ve örgütün kurulduğu günden bu yana yürüttüğü çalışmalarda aktif olarak rol almıştır. AGİT, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından eski Sovyet alanlarında demokrasi kültürünü aşılamaya çalışmıştır. Türkiye bu çalışmalarda yer almış ve 2000'lerde özellikle Orta Asya ve Kafkasya'da faaliyet göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye, AGİT'in Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslararası düzeyde oldukça saygın olan örgütlerle olan bağlantılarından yararlanmıştır (Demir S. , 2010, s. 32).

AGİT Parlamentosu Asamblesi (AGİT Pa), AGİT'in çok önemli alt kurumlarından biridir. Türkiye bu kurumda 8 üye tarafından temsil edilmiştir. Türkiye Millet Meclisi bünyesinde oluşturulan AGİT Pa Türk Grubu sayesinde, Helsinki Nihai Senedi'nde imzalanan kurallar bütününe uymak için gereken çalışmalar başarılı şekilde yürütülmüş; AGİT Parlamentosu'nun düzenlemeleri dikkate alınmıştır (Şahin, 1998, s. 99-100). Türkiye AGİT'in politikalarına terörizm polis faaliyetleri, ekonomi ve çevre konuları ve insan kaçakçılığıyla mücadele gibi çeşitli alanlarda gerek küresel gerekse bölgesel barışı sağlamak amacıyla destek olmuştur. Devam eden süreçte

AGİT'te saygın bir yer edinen Türkiye, geliştirilen güvenlik anlayışı düzleminde işbirliğine devamlı olarak sadık kalarak çalışmalarını sürdürmüş; AGİT'in güvenlik politikasının gelişmesinde önemli bir paya sahip olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye AGİT'in Avrupa, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'da bulunan bazı devletleri de içine alarak genişlemesinde; yani, üye sayısını artırarak faaliyet alanını genişletmesinde önemli role sahip olmuş, benimsediği başarılı dış politikayla AGİT'in işini kolaylaştırmıştır. Terörle mücadeleye desteğini şiddetle artıran Türkiye, AGİT'in içerisinde, 11 Eylül Saldırısı sonrasında kabul edilen 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik AGİT" projesinde aktif olarak yer almış; AGİT'i tehdit eden her türlü unsura karşı işbirliği yapmıştır (Çınar, 2014, s. 195-196).

2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye, yeni ve yenilikçi bir dış politika belirleyerek çalışmalarını bu uğurda sürdürmüş, dış politikada uluslararası yasal ve saygın pek çok örgütle çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Bu örgütlerin arasında sadece siyasi amaçlı kurulmuş örgütler değil çevre, ekonomi amaçlı kurulmuş örgütler de bulunur. Bunların önde gelenleri: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) ve İslam İşbirliği Teşkilatı Örgütü (İİTÖ)'dür. AKP devrinde işbirliğine dayalı güvenlik anlayışını benimseyen Türkiye, askeri odaklı güvenlik anlayışını arka plana itmiştir. Bu süreçte gerek bölgesel gerekse kültürel düzlemde barışın sağlanması için hep aktif rol oynamış, elinden geleni yapmıştır. Türkiye'nin iç ve dış güvenlik politikası bu gelişmeler ışığında gelişmiştir.

3.4. Tarihsel Süreçte Türkiye'nin Güvenlik Algısının Etkileri

3.4.1. 1923-1939 Dönemi

Uluslararası sistemde bir ulus devlet olarak kabul edildiğinden beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleneksel güvenlik algısı; sivil ya da askeri, bürokratik bir elit tarafından üretilmiştir. Bu algı daha sonra da hiç sorgulanmadan iç ve dış politikaları oluşturmuştur (Aktaş, 2011, s. 27). Aslına bakılırsa, uluslararası sisteme yeni bir devlet olarak giren Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenlik meseleleri toplumsal ve bürokratik hafızayla taşınmış, Türkiye Cumhuriyeti de kendi tehditlerini de içine alarak kendisi güvenlik algısını geliştirmiştir (Gül, 2016, s. 308).

Geleneksel güvenlik algısını şekillendiren diğer faktörler ise toprak kaybetme tehdidi, jeopolitik ve jeostratejik konum unsurlarıdır. Bunun sonucunda Türkiye güvenlik anlayışının oluşmuştur. Bu çerçevede oluşan güvenlik algısı birçok çelişkili eğilimle şekillenmiştir, örneğin saldırgan reel politik-savunmacı reel politik, geleneksel-modernite, kozmopolitanizm-milliyetçilik, ulusal birlik-çoğulculuk, laik cumhuriyetçilik-demokrasi (Gül, 2016). Ulusal ve uluslararası güvenlik politikalarını belirleyen, Türkiye için büyük ölçüde toprak kaybetme korkusu ile birlikte jeopolitik-jeostratejik konum unsurları (coğrafi belirlenimlik) olmuştur (Gül, 2016, s. 308-309). Bu iki bileşene bakıldığı zaman Türkiye'nin tarihsel arka planına da bakılmalıdır. Osmanlı Dönemi'nde ilk toprak kayıplarının yaşandığı 1699 Karlofça Antlaşması, 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ve aynı zamanda Sevr Antlaşması'nın Türkiye'nin güvenlik yaklaşımına etkileri yadsınamaz. Vatanın bölünmez ve parçalanamaz olduğunu esas alan bu yaklaşımlar, toprak kaybı ya da egemenlik kaybına yol açma ihtimali olan bütün tehditlerin yok edilmesi esasına dayanır (Gül, 2016, s. 308-309).

Temeli toprak kaybının engellenmesi ve ulus devleti öğelerinin korunmasına dayanan esasların oluşturduğu Türkiye güvenlik anlayışı, iki dünya savaşı arası dönem olan 1923-1939 arasında da ulusal ve uluslararası politikaları etkilemiş, aynı zamanda da güvenlik algısını şekillendirmiştir. Dönemin liderleri bu esasları her zaman gözetmiş, güvenlik algısını geliştirerek ülkenin bölünmez bütünlüğüne tehdit olarak görülen riskleri "güvenlikleştirme politikası" kapsamına alarak bunların da güvenlik meselesi olarak görülmesini sağlamıştır. Bu risklerin incelenmesi ve tehdit varsa yok edilmesi güvenlik politikasının en önemli unsurları olarak görülmüştür.

3.4.2. Soğuk Savaş Dönemi

Türkiye için güvenlik kültürünün temelini tarihsel bağlam ve coğrafi etkenler oluşturur (Aydın & Ereker, 2014, s. 129). Soğuk Savaş Dönemi boyunca da bu etkenler Türkiye'nin güvenlik algısı içerisinde önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş Dönemi boyunca Türkiye'nin komşularıyla ve müttefikleriyle olan ilişkileri, tarihsel bağlamı esas alır. Batılılaşma geleneği tarihsel bağlam sebebiyle bu dönemki politikalarda önemli rol oynar. Batılılaşma sonucu güvenlik politikalarına etki eden 'liberal ve

enternasyonal' etkenlerin de gösterdiği etkiyle, Türkiye, Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı devler sistemi içerisindeki yerini korumaya çalışmıştır ve Batı kurumları içinde yer almıştır. Güvenlik algısı da bunlardan yola çıkarak şekillenmiştir (Aydın & Ereker, 2014, s. 127-131).

Bir diğer deyişle, Türkiye'nin yürüttüğü dış politikası ve güvenlik politikaları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen tarihsel bağlam ve bu bağlamın içerdiği Batılılaşma hedefi ve bunun da içerdiği liberal ve enternasyonal anlayıştan, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih sahnesine çıktığı andan beri etkilenmiştir (Karaosmanoğlu A. L., 2000, s. 200). Soğuk Savaş Dönemi'nde de bu etkinin devamı gözlemlenmiştir. Güvenlik anlayışını şekillendiren ana etkenlerden biri olan tarihsel bağlamın etkisinin yanında Türkiye'nin jeolojik ve jeostratejik konumu da dış ilişkilerini etkilemiş, dolayısıyla bu da güvenlik politikalarını etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen güvenlik anlayışında süper güçlerden biri olan ABD'ye yakınlık kadar boğazlara hakim olması da güvenlik anlayışı için çok önemli bir etkendir. Bu dönemde Türkiye ABD'den sürekli destek alıp SSCB'yi bir tehdit olarak görmüştür. Bu da güvenlik anlayışına çok büyük etki yapmış, diğer ülkelerle etkileşimleri belirlemiştir. Sonuç olarak, Türkiye, Batı eksenli bir ülke olmuş ve Batı savunma platformu içerisinde yer almıştır (Aydın & Ereker, 2014, s. 133).

Sovyetler Birliği'ni düşman ve tehdit olarak görme algısı, Soğuk Savaş Dönemi boyunca devam etmiş ve ülkenin "güvenlikleştirme" kapsamına girmiştir. Bundan dolayı, algılanan bu tehdide karşı aksiyon alınmıştır. Türkiye, Batı Bloku içinde yer alarak Doğu Blokunu tehdit olarak görür, dolayısıyla da güvenlik algısı ABD-Batı eksenindedir. Cumhuriyet kurulduğunda Batı ülkelerini tehdit olarak görüp endişe duyan Türkiye, Soğuk Savaş Dönemi'nde bütün güvenlik kaygısını Sovyetler Birliği üzerinden şekillendirmiştir. Bu sebeple Türkiye, tamamen iki kutuplu olan o dönemki konjonktürde Batı'nın uluslararası örgütlerine dahil olarak kendisini güvenlik endişesi olan SSCB'den korumaya çalışmıştır. Bunun en büyük örneği 1952'deki NATO katılımıdır (Ülman, 1968, s. 244-245). Bu üyeliğin sonucu olarak, Türkiye, başta ABD olmak üzere Batı Blokuyla güçlü stratejik, askeri ve dış politik ilişkiler kurmayı amaçlamış, kendi güvenlik kaygısını diğer üyelerle paylaşarak ortak

tehdide karşı ittifak kurmuştur (Oğuzlu, Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası, 2015, s. 230).

Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan devlet merkezli güvenlik algısı, ilk kuruluştan beri oynadığı önemli rolü Soğuk Savaş Dönemi'nde de kesintisiz sürdürmüş, dönemin güvenlik algısının temeli de 'tek devlet/ tek millet' felsefesi olmuştur. Bu felsefe Türkiye için hem iç hem de dış politikalara hem de güvenlik politikalarının şekillenmesinde büyük bir etken olmuştur (Oğuzlu, Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası, 2015, s. 230-232). Bunun sonucunda, 1961 Anayasası ile kurulan MGK (Milli Güvenlik Konseyi), devlet merkezli realist güvenlik anlayışını sağlamlaştırdığı gibi, güvenliği tanımlayan ana aktörün devlet bürokrasisi olduğu fikrini de kabul ettirmiştir (Oğuzlu, Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası, 2015, s. 233). Bu devlet merkezli güvenlik algısı, aynı zamanda da Batılılaşma çabası birçok değişime sebep olmuştur ve bunlar da Soğuk Savaş Dönemi'nin güvenlik stratejisini oluşturmuştur. Bu dönemde yaygın olan inanç Türkiye'nin Batılı kalmasının ve Batı Bloku içerisinde olabildiğince etkin olmasının Türkiye'yi güvende kılacağı inancıydı (Oğuzlu, Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası, 2015, s. 236).

Tıpkı iki savaş arası dönemde olduğu gibi, Türkiye'nin güvenlik politikası, Soğuk Savaş Dönemi'nde de prensip olarak dengeleri gözetmiş, çatışmadan kaçınmış, statükodan yana olmuş ve yürüttüğü bu politikalar hep uluslararası hukuka uygun olmuştur. Soğuk Savaşın sonlarına kadar, aynı zamanda yumuşama-detente döneminin de etkisiyle birlikte, hem Batı hem de Doğu Bloku ülkeleriyle etkileşim içerisine giren Türkiye, bu sayede hem güvenlik stratejisini dengede tutmaya çalışmış hem de çok taraflı (diğer ülkelerle olan ilişkiler) ve çok boyutlu (siyasi- askeri- iktisadi- sosyal-kültürel) bir şekilde politikasını yürütmeye çalışmıştır (Gül, 2016, s. 311-313).

3.4.3. Soğuk Savaş Sonrası

İki Kutuplu Sistem, Sovyetler Birliği'nin güç kaybederek çökmesiyle sona ermiş; bu durum Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesine yol açmıştır. Bu dönemden sonra tüm dünya kültürel, fikirsel ve ekonomik anlamda dönüşüme uğramış, çok büyük değişikliklere karşı karşıya kalmıştır. Demokratik yönetimlerin Avrupa'da uzun

zamandır baş gösteren Sosyalist rejimlerin yerini alması ve serbest piyasaya dayalı ekonomilerin devlet tekelinde gelişen ekonomilerin önüne geçmesi, bu değişimlerin önde gelenleridir. Dünya ülkeleri 1990'lı yıllarda gerek ekonomik gerekse siyasi bağlamda bu dönüşüm sürecinde saflarını seçmişlerdir, Türkiye de değişen şartlar altında yeni bir güvenlik politikası izleme gereği duymuştur (Demiray & İşcan, 2008, s. 142).

Değişen şartlarla beraber, organize suçlar, yasa dışı göç, insan kaçakçılığı ve terörizm tehlikesiyle mücadele edecek birimler kurulmuş, ulus devletlerin kendi konumlarını korumaları için gerekli önlemler alınmaya başlanmıştır (Kaya, 2013, s. 2). Sonuç olarak, ulus kimliğin koruma altına alınma çabası, iç savaş ve savaş gibi tehditlere karşılık alınan önlemlerin bile önüne geçmiş, bu doğrultuda yeni bir güvenlik politikası oluşturulmuştur (Kaya, 2013, s. 2). Türkiye, İki Kutuplu Sistem'de Batı Bloku'nda kalmayı seçerek, İki Kutuplu Sistem'den olabildiğince az etkilenmeye çalışmıştır. Bu sistem yok olunca, Türkiye güvenlik politikalarını güncellemiştir. NATO Soğuk Savaş Dönemi'nde, Batı Bloku için olmazsa olmaz işlevi görürken, kutupların ortadan kalkmasıyla beraber uluslararası düzlemdeki önemini az da olsa yitirmiştir. NATO'ya bakıştaki bu değişmeler yüzünden Türkiye, Avrupa tarafından arka planda değerlendirilmiştir. NATO'nun saygınlığının zedelenmesi, ABD'nin eleştirilmesine yol açmış ve bu eleştirilerin sonucunda ABD, NATO'ya terörizmle mücadele birimi özelliği kazandırmıştır (Kesgin, 2014, s. 1111-1112).

Değişmeler sonrasında, Türkiye yine, tıpkı Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi Sovyet tehdidi altına girerken buna bir de ekonomik istikrarsızlık riski eklenmiştir. Türkiye, bu sürecin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ulus devletlerle yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır (Kesgin, 2014, s. 1116-1117). Türkiye'nin terörizmle mücadelede önemli bir rol oynamasının sebebi olarak, 11 Eylül saldırıları da gösterilebilir. Çünkü, bu saldırı sonucunda terörizmle savaş artık meşru bir yapıya bürünmüştür. Türkiye coğrafi konumu olarak gerek çatışma alanlarına gerekse Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan Rusya'ya yakınlığıyla, hep yüksek risk altında bulunmuş ve bu durum, Türk siyasî hayatına büyük ölçüde yansımıştır. Türkiye, bulunduğu bölgede güç kazanmak için NATO'yla bağını güçlendirmeye

çalışmış ve Avrupa Birliği'ne dahil olmak isteyerek bölgenin istikrarı ve güvenliği için çok önemli bir siyasi güç olmayı sürdürmüştür (Kesgin, 2014, s. 1126-1127).

Turgut Özal'ın siyasi anlayışının üç boyutu, yönettiği dönemde dış politikada aldığı kararlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu boyutlar, Kemalist ideoloji ile bir çatışma içerisine girmesi, siyasette ekonomiyi ön planda tutması ve pragmatist bir politika benimsemesi olarak sıralanabilir. Turgut Özal'ın siyasi anlayışında esas olan nokta reformlardır. Özal, değişimi ve reformu hedeflemektedir. Reformun gerçekleşmesinde ise değişim yaşamayı istemeyen resmi devlet ideolojisini, bir diğer deyişle Kemalizm'i bir engel olarak görmektedir. Kemalist ideoloji, geleneksel Türk dış politikasında, statükoculuk ve Batıcılık temelli bir politika gütmüştür (Oran, 2004, s. 48). Bu iki temel ilkeden Özal'ın karşı olduğu, statükoculuktur. Batıcılık konusunda Özal'ın herhangi bir muhalif tarafı bulunmamaktadır. Özal, Kemalist dış politika anlayışının sorumlusu olarak da Mustafa Kemal Atatürk'ü değil İsmet İnönü'yü görmektedir. Bu nedenle Özal'ın İnönü politikalarının karşısında yer aldığı söylenebilir. Mehmet Barlas'ın kaleme aldığı Turgut Özal'ın hatıralarında, Atatürk'ü değişime ve yeniliğe açık bir lider olarak görmesi dikkat çekmektedir. Dışişleri Bakanlığının güttüğü politikaları ise İsmet İnönü'den kalan bir miras olarak açıklamaktadır. Turgut Özal, statükocu anlayışın karşısında, aktif dış politika anlayışını savunmuştur. Bu aktif dış politika anlayışında yöneticiler, değişen koşullara ayak uydurabilmeli, gerektiği durumlarda risk almaktan kaçınmamalıdır. Burada devletlerin karşılarına çıkan fırsatları değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Turgut Özal, ekonomiyi devlet içerisinde çok önemli bir unsur olarak görmüştür. Öyle ki dış politika, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için bir araç konumundadır. Özal'ın anlayışında dış politikanın araçsallaştırıldığı görülmektedir. Özal'ın, 1973 yılında Süleyman Demirel'e hitaben kaleme aldığı ve Türkiye'nin önemli sorunlarına ilişkin çözüm önerilerini dile getirdiği mektubunda "Türkiye'nin dış politikasının, iktisadi kalkınmanın istikametine getirilme zarureti vardır" cümlesi dikkat çekmektedir (Barlas, 2001, s. 131). Bu yaklaşım, 2. Özal Hükümeti programında da yer almıştır. Programda: "İktisadi gelişmemizin ve milli savunmamızın güçlendirilmesi, dış politikamızın ana hedefleri arasında yer almaktadır" denilmiştir (Girgin, 1993, s. 98).720 Özal'ın savunduğu anlayıştaki ekonomi ve dış politika arasındaki ilişki farklı biçimlerde kendini gösterebilmektedir. İlk olarak Özal, çeşitli ülkelerle ilişkilerin

geliştirilmesini, Türkiye'nin küreselleşmesini sağlayacak bir araç olarak görmüş, bu amaçla da yurtdışındaki seyahatlerine birçok iş adamı ile birlikte katılmayı tercih etmiştir. Özal'ın amacı buralarda iş sahaları kurmak, ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirmek ve kalkınmayı hızlı bir biçimde sağlamaktır. Kendisine sorulan, yurtdışı gezilerine neden işadamları ile beraber katıldığı ile ilgili sorulara, Avrupa'daki uygulamalara göndermede bulunarak cevap vermiştir. Özal, "Eğer Avrupalılaşmak istiyorsak, Avrupalılar gibi hareket etmek zorundayız. Bugün İngiltere Başbakanı başını örtüp Suudi Arabistan Kralının önüne giderek, İngiliz işadamlarının dertlerini çözmek için tavassutta bulunmaktadır. Çünkü İngiliz işadamlarının dertlerini çözdüğü zaman İngiltere'ye döviz gelecektir. İngiltere daha zengin olacaktır" demektedir. Özal'a göre devletlerarasındaki siyasi problemler, ancak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesiyle bir çözüme kavuşabilecektir. Özal, bu yaklaşımını şu sözlerle ifade etmektedir: "Aralarında sorun bulunan ülkeler, ekonomik ilişkiler kurmak suretiyle bir çeşit 'karşılıklı bağımlılık' yaratırlar ve sorunlarını çözmeye bu alandan başlarlar, ardından da siyasi çözüm gelir. İnsanlar serbest biçimde ticaret yapabilirlerse, savaş ihtimali düşer." (Laçinok, 2007, s. 555) Turgut Özal, bir ülkenin uluslararası arenadaki gücünün ekonomik gücü ile doğrudan ilişkili olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de dış politikayı, ekonomik geliştirilmesi için bir araç olarak kullanmayı tercih etmektedir. Bu şekilde, ülkenin siyasi etkinliğinde de bir artış yaşanacaktır. Turgut Özal, bir gazete röportajında sorulan "sizi eleştirenler, dış politikayı ekonomi ağırlıklı olarak yönlendirdiğinizi iddia ediyorlar. Sizce, uluslararası ilişkilerde ekonomik kararlarla, siyasi tercihler arasındaki etkileşim nasıl olmaktadır?" sorusuna, "ekonomisi dışarıya el açmayı icap ettiren bir ülkenin siyasi ağırlığı da olmayacağına inanıyoruz. Ekonomisi kuvvetlenen ülke siyasi ağırlığa sahip olur. Bir ülkenin dış siyasetinde benim kanaatim, ekonomi yüzde 80 ağırlıktadır. Bütün ülkelerin, sefirleri, bakanları, başbakanları bugün artık mal satmak için uğraşıyorlar" (Güneş Gazetesi, 1984) demektedir. Bu sözler, Özal'ın yaklaşımını da yansıtır niteliktedir. Özal'ın dış politika anlayışında etkili olan üçüncü unsur, pragmatizmdir. Özal'a göre devletlerarası ilişkilerde duygusal ve ideolojik bir politika güdülmemeli, akılcı davranılmaya özen gösterilmelidir. Buna göre çıkar odaklı hareket etmeyi başaran bir ülke, Özal'ın temel hedefleri arasındadır. Batılı bir diplomat, Özal'ın bu özelliğinin politik tercihleri üzerinde bıraktığı etkiyi, şu sözlerle ifade etmektedir: "Turgut Özal

pragmatik bir insandır. ‘Aklı’ Batı’da, ‘gönlü’ Doğu’dadır. ‘Aklı Batı’dadır’, zira sermaye, teknoloji oradadır. ‘Gönlü Doğu’dadır’, çünkü İslami kimliğini, kültürünü orada görür” (Cemal, 2004, s. 199). Özal’ın dış politikadaki bu pragmatik anlayışı, Türkiye’nin faklı coğrafyalardan, faklı kültür ve inançlara sahip birçok ülke ile ekonomik ve siyasal ilişki kurmasına neden olmuştur. Geleneksel dış politika, hapsolduğu kalıplardan kurtulup çıkar odaklı bir dış politika yaratılmıştır.

1983-1993 dönemi Türk dış politikasında Turgut Özal’ın etkisi büyüktür. Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı görevlerini yürütmesinden dolayı bu dönemki politikaların biçimlendirilmesinde Özal, doğrudan doğruya söz sahibi konumundadır. Bu etki, özellikle 1990 ve 1991 yılında yapılan hamlelerle doruk noktasına ulaşmıştır. Geleneksel Türk dış politikasının iki temel ilkesinden birisi olan Batıcılık, Özal döneminde de etkisini devam ettirmiştir. Bu dönemde Türkiye, ABD ve AT gibi Batılı aktörlerle ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bununla beraber, bu ilişkilerin, güvenliği öncelik kabul eden bir içeriğe sahip olduğu söylenemez. İlişkilerin odak noktası, Türkiye’nin ekonomik kalkınması olmuş, ekonomik problemler ele alınmıştır (Uzgel, 2006, s. 52). SEİA’nın uzatılması sırasında izlenen politika ve AT’ye tam üyelik başvurusu hamlesi bu yaklaşımın yansımalarıdır. Orta Doğu devletleriyle güçlü ilişkilerin kurulması da Batıcılığa zıt bir politika olarak görülmemiştir. Pragmatik bir anlayışla, bölge ülkeleri ile geçmişten süregelen olumsuz ilişkiler düzeltilmeye çalışılmış, İran-Irak Savaşı gibi bölgesel gelişmelerden de ekonomik anlamda yararlanılmaya çalışılmıştır. Turgut Özal’ın Körfez Krizi sırasında aldığı kararlar ve Yeni Osmanlıcılık yaklaşımı, geleneksel Türk dış politikası anlayışına meydan okuyan bir nitelik taşımaktadır. Bu politikaların oldukça aktif ve içerisinde risk barındıran yönleri olduğu söylenebilir. Bu dönemde Özal, bölgesel ve küresel anlamda meydana gelen gelişmeleri, Türkiye’nin uluslararası siyasi ve ekonomik konumunda büyük atılımlar yapabilmesi için bir fırsat niteliğinde görmüş, bu doğrultuda çeşitli hamleler yapmıştır. Fakat Özal’ın yaptığı bu hamleler, Türkiye için hedeflediği sonuçları elde etmesini sağlayamamıştır (Amerikan Kıskacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası , 2000, s. 122-123).

3.4.4. AKP Dönemi (2002-2017)

2002 yılında Türkiye'de yapılan genel seçimlerde oyların %34'lük kısmını elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi, uzun aradan sonra tek başına iktidar olan parti sıfatını kazanmıştır. 2002 yılında iktidara gelen AKP, bu tarihten itibaren dış politikada önemli süreçlerin yaşanmasını sağlamıştır. Bu kapsamda göz ardı edilmemesi gereken kişilerin başında AKP genel başkanı ve 2003-2014 yılları arasında başbakanlık yapan Recep Tayyip Erdoğan yer almaktadır. Bu dönemde dış politikaya yön veren bir diğer isim de Dış İşleri Bakanlığı, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı gibi görevleri üstlenen Abdullah Gül'dür. Bu iki ismin haricinde Dışişleri Bakanlığı ve Dış Politika Danışmanlığı gibi konumlarda yer alan Ahmet Davutoğlu da dış politikada göz önünde bulundurulması gereken isimlerdendir.

AKP'nin iktidara gelmesinin ardında ülkenin dış politikasında üstlendiği geleneksel roller terk edilmiştir. Geleneksel rollerin yerine yeni rol algıları benimsenmeye başlanmıştır. Bu rollerin şekillenmesinde AKP yönetiminde yer alan idarecilerin üstlendikleri Muhafazakâr Demokrat 68 kimliğin önemli rolü bulunmaktadır. AKP döneminde dış politikada Muhafazakâr Demokrat kimliği çerçevesinde hareket eden Türkiye, Ortadoğu'da yeni rol algılarını üstlenmiştir (Ak, 2012, s. 39).

AKP iktidarında Ortadoğu'da düzen kurucu ve aktif rol üstlenme çabasında olan Türkiye, bölge genelinde süren sorunlara çözüm getirmeyi hedeflemiştir (Köse, 2011, s. 635). Bu rolün yanı sıra komşu ülkelerle olan ilişkilerin sorunsuz biçimde sürdürülmesini amaçlayan Türkiye, Suriye ile olan ilişkilerin problemsiz sürdürülebilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Bu süreçte Türkiye aynı zamanda İsrail-Suriye arasındaki sorunların giderilmesi için arabulucu rolünü üstlenmiştir. Türkiye'nin dış politikada attığı bu olumlu adımlara rağmen İsrail'in 2010'da Gazze'ye gerçekleştirdiği saldırı sonucunda Türkiye'den Gazze'ye yardım malzemeleri götüren Mavi Marmara adlı gemiye İsrail'in sert müdahalesi bu çabaların uzun sürmemesine neden olmuştur (Köse, 2011, s. 634-645). Bu saldırının ardından Türkiye'nin söylemi giderek sertleşmeye başlamış, Filistin yanlısı tavırların sergilenmesi hız kazanmıştır. Mavi Marmara gemisine yapılan saldırı Türkiye

cephesinde şiddetli tepkilerin oluşmasına neden olmuş, bu durum Türkiye-İsrail ilişkilerinin büyük zarar görmesine neden olmuştur (Dal, 2012, s. 249). Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerinin zedelenmesi Batı ülkelerince de hoş karşılanmamıştır. Mavi Marmara olayı sonucunda Türkiye-İsrail ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler 28 Haziran 2016'da yapılan antlaşmayla düzeltilmeye başlamıştır. Yapılan antlaşma kapsamın Gazze Ablukasının genişletilmesi veya tamamen kaldırılması konusunda da iki ülke uzlaşıya varmıştır.

Tarihler 27 Ağustos 2014'ü gösterdiğinde Dışişleri Bakanlığı görevini de yürüten Ahmet Davutoğlu, AK Parti'nin 1. Olağanüstü Büyük Kongresi'nde AK Parti'nin ikinci genel başkanı olarak seçilmiştir. Kongrenin hemen ardından Recep Tayyip Erdoğan'ın köşke çıkmasıyla birlikte Davutoğlu'na, hükümeti kurma görevi verilmiştir. Davutoğlu, dışişleri bakanlığı sürecinde sürdürdüğü politikaları, başbakanlık koltuğunda da devam ettirdi. "Yeni Osmanlıcılık" olarak isimlendirilen bu politika, Türkiye'nin, bölgenin ana aktörü olmasını amaçlayan niteliktedir. Fakat bu politika sonucunda uluslararası alanda itibar kaybına uğrayan, başka devletler tarafından güvenilir bulunmayan bir Türkiye ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu dönemde Türk Dış Politikası, gerçekçilikten uzaklaşarak hayalci hamleler peşinde gitmiştir. Günümüzde, Türkiye'nin bölge ülkeleri ile özellikle son 10-12 yılda kurduğu iyi ilişkiler zayıflamış, dış politikada bir güvensizlik ortamı hâkim olmaya başlamıştır. Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya'daki Türkiye'nin imajı dönemlik hayaller peşinde gidilerek hızla kan kaybetmiştir. Türkiye, Amerika'dan Uzak Doğu'ya kadar çok geniş bir coğrafyada uluslararası krizlerle karşı karşıya kalmış, siyasi gerilimlerin sonucunda ekonomik anlamda da çeşitli sorunlar yaşamaya başlamıştır.

Uluslararası ve bölgesel krizler, Türkiye'ye taşmış, iç politikada da çeşitli sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Özellikle, komşu ülke Suriye'de yaşanan kriz ve Türkiye'ye gelen sığınmacılar, Türkiye'nin iç huzurunu bozacak, istikrarı ortadan kaldıracak bir nitelik taşımaktadır. Zaten etnik ve dinsel anlamda birçok farklı unsuru içerisinde barındırmakta olan Türkiye, sığınmacılar ile birlikte, ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak çok daha büyük olayların tehlikesi altındadır.

Türkiye'nin dış politikada önemli sorunlar yaşadığı bir diğer ülke de Rusya'dır. 24 Kasım 2015'te Türkiye hava sahasını ihlal eden Su-24 tipi Rus uçağının Türkiye'ye ait F-16 uçağı tarafından düşürülmesi iki ülke arasındaki gerilimi had safhaya çıkartmıştır. 24 Kasım'da gerçekleşen bu olayın öncesinde Rusya'ya ait savaş uçakları 3-4 Ekim 2015 tarihlerinde de Türk hava sahasını ihlal etmiş, bu durum sonucunda iki ülke arasında beş farklı toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantılarda Türkiye, hava sahasının ihlal edilmesi halinde angajman kurallarına başvurulacağını Rusya'ya net biçimde iletmiştir. Uçağın düşürülmesinin ardından başta Putin olmak üzere birçok Rus yetkili Türkiye'ye yönelik sert tepkilerde bulunmuş, Türkiye'ye karşı bazı yaptırımların uygulanmasına karar verilmiştir (Taşçı, 2015, s. 13).

İki ülke arasındaki ilişkiler, Haziran 2016'da normalleşmeye başlamıştır. Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlamasında ticari ve ekonomik faktörler önemli rol oynamaktadır. Özellikle 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen darbe girişiminde en hızlı reaksiyon gösteren ülkelerden birisi olan Rusya, bu süreçte Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiştir. Bu dönemden sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin onarılması hız kazanırken, ilişkilerin sorunsuz biçimde ilerlemesinin iki ülkenin de yararına olacağı konusunda uzlaşıya varılmıştır (Bağdaşlıoğlu, 2014, s. 162).

Türkiye'nin dış politikada ses getiren bir diğer olay ise Fırat Kalkanı Harekâtı'dır. 24 Ağustos 2016'da başlayıp 31 Mart 2017'de sona eren bu harekât, Suriye sınırına yöneliktir. Bu dönemde karşılaşılan bazı güvenlik risklerin Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasını mecbur kılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yanı sıra Özgür Suriye Ordusunun da katıldığı bu Fırat Kalkanı Harekâtı başarıyla tamamlanmıştır (Kasapoğlu, 2017).

Türkiye'nin iç ve dış politikasını ciddi derecede etkileyen bir diğer olay da 15 Temmuz darbe girişimidir. 15 Temmuz 2016 akşamı Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yer alan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensupları tarafından düzenlenen planlı saldırı Türkiye'yi bölmeyi amaçlamaktaydı. 15 Temmuz Cuma akşamı saat 22 sularında başlayan darbe girişimi kapsamında Boğaz Köprüsünün bir bölümü trafiğe kapatılmış, askeri uçaklar alçak uçuşlar yapmıştır. Saat 00:37'de Cumhurbaşkanı

Recep Tayyip Erdoğan'ın halkı darbe girişimine karşı koymaları için sokaklara davet etmesi, darbe girişiminin bastırılmasında önemli katkısı bulunmaktadır. FETÖ mensubu bireyler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan bu darbe girişimi, hedefine ulaşamamıştır fakat Türkiye bu girişim neticesinde dış politikada yeni adımlar atmaya başlamıştır. Darbe girişiminin ardından Türkiye ABD'den Fethullah Gülen'in iadesini talep etmiş ancak bu talep henüz karşılık bulamamıştır. Aynı zamanda Türk yetkililer darbe girişimi sırasında Batı ülkelerinden yeterince destek göremediklerini sıkça dile getirmektedirler (Övür, 2016).

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde 2017 yılında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle PYD ve YPG konularında iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlıklar ülke ilişkilerini etkilemiştir. Türkiye YPG'yi terör örgütü olarak nitelendirirken ABD'nin YPG'ye yaklaşımı bu şekilde olmamıştır. ABD'nin PYD'ye olan gereğinden fazla güveni, Türkiye ile olan ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir (Kılıç & Hannon, 2017, s. 9).

Türkiye'nin son dönemde dış politikada attığı önemli adımlardan birisi de Rusya'dan alınan S-400'lerdir. Dünyanın en gelişmiş hava savunma sistemlerinden olarak kabul edilen S-400'leri Rusya'dan temin etmek için anlaşmaya varan Türkiye, 2.5 milyar dolar ödeme yapmayı kabul etmiştir. Bu anlaşma Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Anlaşmanın ardından Amerikan yönetimi yaptığı açıklamada bu anlaşma nedeniyle Türkiye'nin NATO teknolojisine bağlanmasına onay çıkmayacağı ve F-35 savaş uçaklarının alınmasının bu durumdan olumsuz biçimde etkileneceğini belirtmişlerdir (Gençalp, 2015).

Türkiye'de 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa Referandumu Avrupa Birliği tarafından hoş karşılanmamıştır. Referandum içeriğinde yönetim sisteminin parlamenter sistemden Türkiye'ye özgü bir başkanlık sistemine dönüştürülmesi yer almaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin isteği olan parlamenter sistemin sürdürülmesi referandum oylamasında karşılık bulmamış, sandıktan yaklaşık %51'lik oranda evet oyu çıkmıştır (Eralp N. , 2017, s. 27).

Türkiye ile Rusya arasındaki 2017 yılındaki ilişkiler incelendiğinde ise durumun uçak düşürme olayından önceki dönemle benzerlik taşımaktadır. Mart 2017'de Moskova'da gerçekleştirilen Üst Düzey İşbirliği Konseyi'ne katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'den gönderilen tarım ürünlerine yönelik sınırlamaların ortadan kaldırılması, Türk iş adamlarına uygulanan vize rejiminin değişmesi gibi birçok konuda uzlaşıya varmıştır (Kılıç & Hannon, 2017, s. 12).

SONUÇ

Güvenlik kavramı, global sistemdeki aktörlerin algılarına dayandırılması sebebiyle algı üzerinden şekillendirilen bir durum olarak irdelenmiş ve ilerleyen araştırmalarda kapsamı genişletilerek bir disiplin dalı haline gelmiştir. Spesifik bir süreci barındıran ve değişken nitelikte olan güvenlik algısının global bir tanımı olmamasına rağmen, küresel sistemdeki aktörleri etkilemiş ve politikalarını şekillendirmiştir. Önceleri devlet güvenliği ve askeri güvenlik konularını ele alan güvenlik çalışmaları, ilerleyen dönemlerde kimlik, ideoloji, çevre, birey, ekonomi ve toplumsal yapı gibi etkenleri de içerisine alarak yoluna devam etmiştir. Bu bağlamda, küresel bir aktör olan Türkiye, güvenlik anlayışını genişleyen güvenlik etkenleri etrafında şekillendirmiştir.

Türkiye, bir ulus devlet olarak küresel sistemde yer almasından beridir, jeopolitik- jeostraejik konumu ve tarihi arka planları etrafında güvenlik anlayışını oluşturmuş, topraklarını kaybetme kaygısı ve coğrafi belirlenimlik (jeolojik ve jeostratejik konum) içerisinde maruz kaldığı tehdit unsurları çerçevesinde güvenlik algısını biçimlendirmiştir. Bu çerçevede, iki dünya harbi arasında geleneksel güvenlik anlayışı etrafında güvenlik politikalarını biçimlendiren Türk siyasi liderler, dış politikalarına ülkenin güvenliğini ön planda tutarak milli amaçları ve menfaatleri gözeterek yön vermiş ve güvenlik anlayışını buna göre şekillendirmişlerdir. İkinci Dünya Harbi zamanında dış politikasını statükoculuk ve batıcılık anlayışlarıyla şekillendiren Türkiye, bu unsurlar çerçevesinde güvenlik anlayışında bulunan tehdit unsurlarına karşı mücadele vermiştir. Soğuk Savaş dönemi Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye, ortak tehdit anlayışıyla Batı Bloku ile ilişkilerini arttırmış ve bu blok içerisinde bulunan tehdit unsularını güvenlikleştirme kapsamına sokmuştur. Bu bağlamda entegrasyonel ve liberal anlayışın güvenlik algıları içerisine dahil olmasıyla, güvenlik perspektifinin içerisine iktisadi, toplumsal, çevre benzeri faktörleri dahil eden Türkiye, güvenlik anlayışının kapsamını genişletme sürecine girmiştir.

Türkiye, Yumuşama Dönemi'nde çok boyutlu ve çok aktörlü bir dış politika gütmüş, Doğu ve Batı Blokları arasındaki dengeyi gözetmiş ve güvenlik politikalarına bu çerçevede yön vermiştir. Ek olarak kolektif güvenlik anlayışını benimseyerek dönemin uluslararası örgütlerine üye olmuş, o dönemin ortak tehdit unsurları olarak kabul gören insan kaçakçılığı, terör, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, illegal göçler ve siber suçlar gibi unsurlara karşı mücadelesini sürdürmüştür. Doğu Blokunun yıkılmasının ardından meydana gelen yeni dünya düzeniyle belirsizleşen tehdit unsurlarıyla mücadelesini sürdürmeye çalışan Türkiye, güvenlik politikalarına yine batıcılık ve statükoculuk anlayışı çerçevesinde yön vermiştir. 2001'deki 11 Eylül saldırısıyla küresel terörizme karşı yürütülen mücadele meşrulaşmış ve Türkiye, bu süreçte önemli bir rol oynamış ve güvenlik anlayışını NATO'nun yeni misyonu çerçevesinde oluşturmuştur. Ak Parti'nin 2002'de tek başına iktidar olmasıyla beraber Türkiye'nin teorik anlamda değişen güvenlik anlayışı, pratik alana dökülmüş ve gerek güvenlik politikalarında, gerekse dış politikalarda kendini göstermiştir.

Ak Parti'nin iktidar olmasıyla beraber, Ahmet Davutoğlu tarafından geliştirilen yeni dış politika vizyonu ışığında hareket eden siyasi liderler, bu yeni vizyon ışığında Türkiye'nin güvenlik anlayışını şekillendirmişlerdir. Ak Parti, ülkenin bulunduğu jeopolitik konumu, sahip olduğu tarihi mirası ve kültürel değerleri, askeri yapısı, evrensel değerler etrafında örtüşen politikaları ışığında yumuşak güç algısını güçlendirerek, dış politikalarına bu etkenler üzerinden yön vererek Türkiye'nin güvenlik anlayışını belirlemiştir. Bu bağlamda kültürel etkileşim çalışmaları, dış politikada barışçıl bir yol izleyen ülkenin arabuluculuk faaliyetleri, iktisadi ve insani yardımlar ile yumuşak gücünü artırarak Türkiye'nin güvenliğini tahsis eden Ak Parti Hükümeti, çözüme odaklı bir güvenlik anlayışı ve dış politika anlayışıyla Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecek sorunları ortadan kaldırma gayreti içerisine girmiştir.

Komşu ülkeler ile "sıfır sorun" politikası güden Ak Parti Hükümeti, demokrasi ile güvenlik arasındaki dengeyi gözeterek oluşturduğu güvenlik anlayışıyla, konstrakivist anlayışın hüküm sürdüğü bir güvenlik politikası yürütmüştür. Bu bağlamda çok aktörlü ve çok boyutlu bir dış politika yürüten Adalet ve Kalkınma Partisi, karşılıklı bağımlılığın arttırılması yöntemiyle ülkeler arasındaki çatışma alanlarının ortadan kalkacağına inanarak bu yönde politikalar gütmüş, oyun kurucu bir

rol üstlenmek suretiyle ülkenin uluslararası arenada yaşanan sorunlarda aktif bir biçimde rol almasına imkan vermiştir.

Ek olarak, küresel sistemde barışı koruma operasyonları çerçevesinde NATO, BM, AGİT gibi küresel sistemde var olan uluslararası örgütler ve Avrupa Birliği içerisinde bulunan AGSP gibi ulus üstü örgütlenmelerde aktif bir biçimde yer almış ve tarz operasyonlara desteğini esirgememiştir. Yumuşak gücün yaygın bir biçimde kullanıldığı Ak Parti döneminde "sıfır toplamlı çatışmacı model" yerini "sıfır toplamlı olmayan uzlaşmacı modele" bırakmış, böylece çözüm odaklı bir güvenlik anlayışı yerleşmiştir. Bu algılar neticesinde küresel alandaki aktörler ile ilişkilerini sürdüren Ak Parti Hükümeti, güvenlik politikalarına çözüme odaklı ve kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde yön vererek, ülke dış politikasının çıkmazlarından olan Suriye, İran, Irak Ermenistan, İsrail, Kıbrıs, Yunanistan, Rusya gibi Türkiye'nin güvenliği açısından tehdit yaratan faktörlere karşı çözüme odaklı bir güvenlik anlayışı ile hareket etmiş ve bu aktörler ile ilişkilerini değişik alanlarda ilerleterek güvenlik odaklı politikaların yürütülmesi anlayışını geride bırakmıştır. Bu sayede Türkiye güvenliğine tehdit yaratan iç ve dış faktörleri Ahmet Davutoğlu'nun teorik çerçevesini çizdiği yeni dış politika ve kolektif güvenlik vizyonu ışığında bertaraf etmeye çalışmıştır.

Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle büyük bir ivme kazanan Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci özellikle 2009 yılından itibaren, hem Türkiye, hem de AB'den kaynaklanan sebeplerle askıya alınmıştır denilebilir. Bu durumun ortaya çıkışında 2009 yılından itibaren Ak Parti Hükümeti'nin Batıyla iktidara ilk geldiği zamanlarda gözlemlenen uyumunun yok olması ve bunun bir sonucu olarak partinin kullandığı söylem metodunun da değişime uğraması büyük oranda etkili olmuştur. Ek olarak, Ak Parti iktidarının ilk yıllarında, 1990'larda Türkiye'yle İsrail arasında kurulan yakın ilişkiler büyük oranda devam ettirilmeye çalışılmış; fakat özellikle 2009 yılından itibaren -Bu süreçte İsrail'in Filistin politikasının etkisi büyüktür- Türkiye - İsrail ikili ilişkilerinde dev krizler dönemi başlamıştır. Dönemin Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın bu süreçte sessiz kalmayarak yüksek tonda eleştirilerini yöneltmesi, Türkiye'nin bölgesel ve global konjonktürde yalnız kalmasına zemin hazırlamıştır.

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimi ülkenin dış politikasında bazı değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Girişim öncesinde bulunan sorunlarda da artış yaşanmıştır. Ülke genelinde birçok alanı doğrudan etkileyen darbe girişimi, PKK-PYD ve DAEŞ gibi birçok terör örgütüne elverişli ortam hazırlamıştır. Aynı zamanda uçak düşürme olayı ile başlayan Türkiye-Rusya krizi de Türkiye ekonomisine önemli zarar vermiş, başta turizm olmak üzere pek çok sektör bu krizden olumsuz yönde etkilenmiştir.

FETÖ'nün başında yer alan Fethullah Gülen'in yaşamını oldukça elverişli imkânlar altında ABD'de sürdürmesi, Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu gibi etkenlerin yanı sıra Avrupa ülkelerinin de çeşitli sebeplerle 15 Temmuz darbe girişiminin önemini kavrayamamalarına neden olmuş, Türkiye bu ülkelerden beklediği desteği alamamıştır.

Türk dış politikasında yer alan başlıca sorunlar arasında Mavi Marmara baskını nedeniyle İsrail ile gerilen ilişkiler, Kıbrıs sorunu ve Ermeni diyasporasının dünya genelinde yürüttüğü soykırım tanıtım faaliyetleri yer almaktadır. 15 Temmuz öncesi ve sonrasında ülke gündemini sıkça meşgul eden bu durumların çözüme kavuşturulması için Türk hükümeti birçok karar almış ve bu kararları uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda Rusya ile gerilen ilişkiler normale dönmeye başlamış, uçak kriziyle patlak veren Türkiye-Rusya ilişkileri iki ülkenin yoğun çabaları sonucunda sağlıklı şekilde sürmeye başlamıştır. Özellikle Rus lider Putin'in 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde Türkiye'ye verdiği destek, iki ülke arasındaki ilişkilerin onarılmasına önemli katkıda bulunmuştur.

DAEŞ, PKK-PYD gibi terör örgütleriyle mücadele edilmesi için başlatılan Fırat Kalkanı operasyonu, Türkiye tarafından düzenlenen en kapsamlı dış askeri faaliyetlerden birisi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu harekât kapsamında Türkiye'nin Suriye ve Irak sınırları terör unsurlarından temizlenmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin İran ve Rusya ile olan müzakerelerde barışçı politika sürdürmesi de terör örgütleri ile olan mücadelede önemli aşamaların geçilmesini sağlamıştır.

Türkiye, dünya genelinde yaşanan tüm ekonomik ve siyasi gelişmelerden direkt olarak etkilenmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında ülkenin jeopolitik konumu yer almaktadır. Bu nedenle Türk dış politikası son derece önem taşıyan bir husustur.Türkiye'nin son zamanlarda dış politikada sergilediği yapıcı ve olumlu tavırlar, bölge ülkeler ile olan sorunların azalmasına neden olmuştur. Böylece bu ülkeler, FETÖ ile mücadelede Türkiye'nin yanında yer almaya başlamışlardır.

KAYNAKÇA

Ak, Ö. (2012). *Dış Politika Teorileri Bağlamında TÜrk Dış Politikasının Analizi.* (E. Efegil, & R. Kalaycı, Dü) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Akgün, B. (2009). Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi Üyeliği: Amaç, Süreç ve Beklentiler. *Selçuk Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Serisi(No: 1)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Aktaş, A. (2011). Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm. *Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(2), 7-47.

Altıntaş, N. (1998). Soğuk Savaşın Yaşayan Mirası Tehdit Değerlendirmesi. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*.

Andren, N. (1984). Sweeden:Neutrality,Defence and Disarmament. H. Thalberg, & H. (. Neuhold içinde, *The European Neutrals in International Affairs* (s. 39-58). Viyana: Braumüller.

Arenas, J. F. (2008). From Homer to Hobbes and Beyond: Aspects of Security in the European Tradition. H. G. Brauch, O. U. Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Dunay, N. C. Behera, . . . P. H. Liotta (Dü) içinde, *Globalization and Environmental Challenges* (s. 263-277). Berlin: Springer.

Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika.* Bursa: Mkm Yayıncılık.

Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika.* Bursa: Mkm Yayıncılık.

Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkileri Teoerileri.* Bursa: MKM Yayıncılık.

Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Armaoğlu, F. (1991). *Siyasi Tarih.* Ankara: İş Bankası Yayınları.

Aslanova, S. (2008). 20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ataöv, T. (1965). *Turkish Foreign Policy 1939-1945.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aydın, M., & Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 11*(43), 127-156.

Bagby, L. M. (2002). *Political Thought.* Toronto: Wadsworth Publishing Company.

Bağdaşlıoğlu, A. (2014). Soğuk Savaş Sonrası NATO Politikaları ve Türkiye'nin Rolü. Y. Y. Türkiye'nin Dış Politikası Yeni Eğilimleri içinde, *Demir, İ.* (s. 159-176). Bursa: Dora Yayın.

Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi,* 35-50.

Bal, İ. (2006). Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi. İ. (. Bal içinde, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası.* Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi.

Bal, İ. (2006). *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler.* Ankara: Lalezar Kitaevi.

Balcı, A., & Miş, N. (2008). Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy? *Turkish Studies, 9*(3), 387-406.

Baldwin, D. A. (2004). Güvenlik Kavramı. K. Kasım, & Z. A. Bakan (Dü) içinde, *Uluslararası Güvenlik Sorunları* (Ç. Şahin, Çev., s. 1-36). Ankara: ASAM Yayınları.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(32), 25-34.

Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler, 5*(18), 69-85.

Berber, E. (2009). Hiçbir Uluslararası Oluşum AB'ye Alternatif Değildir. H. (. Özdal, O. Bahadır, & M. Yeğin içinde, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası.* Ankara: USAK Yayınları.

Beyaz Kitap. (1998). *Savunma 1998.* Ankara: Milli Savunma Bakanlığı.

Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 149-169.

Birleşmiş Milletler. (2018, 04 01). *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü.* Türkiye Büyük Millet Meclisi:

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf adresinden alınmıştır

Birleşmiş Milletler. (2018, 04 01). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.* Türkiye Büyük Millet Meclisi: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf adresinden alınmıştır

Bissel, R., & Gasteyger, C. (1990). *The Missing Link West European Neutrals and Regional Security.* Durham: Duke University Press.

Bozkurt, E. (2007). Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması. *Anayasa Yargısı Dergisi, 24*, 501-523.

Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye.* Bursa: Alfa Yayınları.

Brauch, G. (2018, 04 01). *The Three Worldviews of Hobbes, Grotius and Kant.* AFES Press: http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Brauch_Worldviews.pdf adresinden alınmıştır

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler, 5*(18), 1-47.

Brown, C., & Ainley, K. (2007). *Uluslararası İlişkileri Anlamak.* İstanbul: Yayın Odası.

Budak, Ö. (2006). *Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasyadaki Yeri.* Ankara: Bilge Yayınları.

Burçak, R. (1946). *Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941).* İstanbul: Ayyıldız Matbaası.

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations.* New York: MacMillan.

Cevizci, A. (2000). *Aydınlanma Felsefesi Tarihi.* Bursa: Asa Kitabevi.

Cizre, Ü. (2005, Haziran 5). *Güvenlik Reformu Ama Nasıl?* Nisan 28, 2018 tarihinde http://www.radikal.com.tr: http://www.radikal.com.tr/radikal2/guvenlik-reformu-ama-nasil-872668/ adresinden alındı

Cural, A. (1998, Nisan). S–300 Füze Krizi ve Düşündürdükleri. *Silahlı Kuvvetler Dergisi, 117*(356), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

Çakmak, H. (2008). *Türk Dış Politikası (1919 – 2008).* Ankara: Platin Yayınları.

Çam, E. (1975). *Siyaset Bilimine Giriş.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çaşın, M. H. (1993). Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetinkaya, Ş. (2011, 09 27). *Feminizm Teorisi ve Güvenlik Kavramına Yaklaşımı*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü: http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2011/10/27/6347/feminizm-teorisi-ve-guvenlik-kavramina-yaklasimi adresinden alınmıştır

Çetinkaya, Ş. (2013). Güvenlik Algılaması ve Uluslararası ilişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*(2).

Çınar, Y. (2014). Aktif Orta Boy Devlet Modeli Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası'nda Uluslararası Örgütler. İ. Demir içinde, *Türkiye'nin Dış Politikası Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları.* Bursa: Dora Yayınları.

Çomak, H. (2008, Mart 5). *Türkiye'nin AB Üyeliği Avrupa ve Dünyada Barış ve Güvenliği Ne Yönde Etkileyecek?* Nisan 30, 2018 tarihinde http://www.bilgesam.org: http://www.bilgesam.org/incele/830/-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyeligi-avrupa-ve-dunya%E2%80%99da-baris-ve-guvenligi-ne-yonde-etkileyecek-/#.WwxOB0iFNPZ adresinden alındı

Dal, E. P. (2012). The Transformation of Turkey's Relations with the Middle East: Illision or Awakening? *Turkish Studies, 13*(2), 245-267.

Davison, R. (1976). Russian Skill and Turkish Imbecility.The Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered. *Slavic Review, 35*(3), 463-483.

Davison, R. H. (2000). Osmanlı Diplomasisi ve Bıraktığı Miras. L. (. Brown içinde, *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası* (G. Çapalı Güven, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik.* İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji.* İstanbul: Derin Yayınları.

Demir, A. (1996). S.S.C.B.'nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Azerbaycan İlişkileri. F. (. Sönmezoğlu içinde, *Değişen Dünya ve Türkiye.* Ankara: Bağlam Yayınları.

Demir, M. F. (t.y.). *21.yy'de Türkiye için Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti Stratejik Öneriler Belgesi.* Ankara: Yüksek Strateji Belgesi.

Demir, S. (2010). Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6*(11), 27-52.

Demiray, M., & İşcan, İ. H. (2008). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 141-170.

Denk, N. (2000). *21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi.* İstanbul: Hak Yayını.

Dönmez, S. (2010). Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve Nato. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elman, C. (2008). Neorealism: Walt's Theory of International Politics. P. D. Williams (Dü.) içinde, *Security Studies: An Introduction.* New York: Routledge.

Eralp, A. (2002). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği. A. Makovsky, & S. (. Sayarı içinde, *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri* (s. 235-254). İstanbul: Alfa Yayınları.

Eralp, N. (2017). *Nevi Şahsına Münhasır Bir Ortalık: Türkiye-AB İlişkileri.* İstanbul: Özgürlük Araştırmaları Derneği.

Erdurmaz, A. S. (2016). NATO Balistik Füze Savunma Sistemi İçinde Türkiye'nin Yeri. *Savunma Bilimleri Dergisi, 15*(1), 1-29.

Ergin, F. (2008). *Uluslararası Politika Stratejileri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yyınları.

Ergüvenç, S. (1998). Turkey’s Security Perceptions. *Journal of International Affairs, 3*(2).

Erkan, S. (2010). Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010*(22), 93-115.

Erkiner, H. H. (2012). Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve PostGrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18*(3), 4-140.

Esmer, A., & Sander, O. (1996). İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası. M. (. Gönlübol içinde, *Olaylarla Türk Dış Politikası* (s. 137-185). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Evensel, A. (2000, Kasım 27). *AGİT Nedir?* Nisan 30, 2018 tarihinde http://arsiv.ntv.com.tr: http://arsiv.ntv.com.tr/news/46899.asp adresinden alındı

Frankel, J. (1979). *Inernational Relations In A Changin World.* Oxford University Press.

Fry, G., Goldstein, E., & Langhorne, R. (2002). *Guide To International Relations and Diplomacy.* New York: CPI Bath.

Gençalp, E. (2015). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve Türkiye’nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü.* Nisan 30, 2018 tarihinde http://www.ayk.gov.tr: http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GEN%C3%87ALP-Ebru-AVRUPA-G%C3%9CVENL%C4%B0K-VE-SAVUNMA-POL%C4%B0T%C4%B0KASI-AGSP-VE-T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99N%C4%B0N-AVRUPA-G%C3%9CVENL%C4%B0%C4%9E%C4%B0NDEK%C4%B0-ROL%C3%9C.pdf adresinden alındı

Gilpin, R. (1972). *Has Modern Technology Changed International Politics.* The Free Press.

Ginsburg, N. (1957). *Natural Resources And Economic Development.* New York: Oxford University Press.

Gökbaş, S. (2018, 04 01). *Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde "Güvenlik" Algısı.* Kamu Diplomasisi: http://kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf adresinden alınmıştır

Gökçe, O. (2002). Tehdit Algılaması. *Ulusal Strateji, 4*(30), 79-81.

Gönlübol, M. (1973). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1939).* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gözen, R. (2006). *Türk Dış Politikası Barış Vizyonu.* Ankara: Palme Yayıncılık.

Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*(1), 303-320.

Gündüz, A. (1987). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar İle İlgili Temel Metinler.* İstanbul: Beta Yayınları.

Günel, K. (2002). *Coğrafyanın Siyasal Gücü.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Güner, A. U. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Değişen Güvenlik Algılamaları ve Bir Güvenlik Sorunu Olarak Başarısız Devletler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsel, H. (1968). *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri.* İstanbul: Ak Yayınları.

Gürtuna, A. (2006, Ocak). Turkish-Russian Relations In The Post Soviet Era: From Conflict To Cooperation? *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: ODTÜ SBE.

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası: 1774-2000.* (P. Demir, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Harris, G. (2002). ABD – Türkiye İlişkileri. A. Makovsky, & S. (. Sayarı içinde, *Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Holsti, K. (1974). *International politics: A Framework for Analyses* (2nd Edition b.). London: Prentice Hall.

İnan, K. (1995). *Hayır Diyebilen Türkiye.* İstanbul: Timaş Yayınları.

İşyar, Ö. (2009). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Politikası.* Bursa: Dora Yayınları.

İzci, R. (1998). Uluslararası Güvenlik ve Çevre. F. Sönmezoğlu (Dü.) içinde, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar.* İstanbul: Der Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (1994). Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası. F. (. Sönmezoğlu, & F. Sönmezoğlu (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikasının Analizi.* İstanbul: Der Yayınları.

Kara, A. (2005). 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis, 8*(14), 117-122.

Karaosmanoğlu, A. (2001). Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk. Ş. Çalış, İ. D. Dağı, & R. Gözen içinde, *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik* (s. 63- 67). Ankara: Liberte Yayınları.

Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey. *Journal of International Affairs, 54*(1), 199-216.

Karaosmanoğlu, A. L. (2009). Turkish Security Culture: Evolutionary or Carved in Stone. P. Volten içinde, *Perceptions and Misperceptions in the EU and Turkey: Stumbling Blocks on the Road to Accession.* Groningen: The Centre of European Security Studies.

Kardaş, T. (2007). Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl? Z. Dağı (Dü.) içinde, *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye* (s. 125-152). İstanbul: Alfa Yayınları.

Kasapoğlu, C. (2017). *Aljazeera*. http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/02/operation-euphrates-shieldprogress-scope-170201133525121.html adresinden alınmıştır

Kaya, A. (2013). *Mali Sürdürebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması.* İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Kesgin, S. (2014). Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Ulusal Güvenlik: Değişenler ve Değişmeyenler. *Uluslararası Güvenlik Kongresi* (s. 1111-1127). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

Keskin Ata, F. (2013). Uluslararası Örgütlerle İlişkiler BM'de Türkiye. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2001-2012* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kibaroğlu, M. (2012). NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 9*(34), 183-204.

Kılıç, B., & Hannon, J. (2017). *Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi.* Ankara: SETA.

Kınzer, S. (2002). *Hilal ve Yıldız.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kirişçi, K. (2000). Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya. *Avrasya Dosyası, 6*, 68-89.

Kıyıcı, H. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Kavramı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kongar, E. (2001). *Küresel Terör ve Türkiye.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köni, H. (1993). *Gulf Savaşı Sonrasında Orta Doğunun Durumu.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Köse, T. (2011). Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi. B. Duran, K. İnat, & M. Özcan içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010* (s. 621-664). Ankara: SETA Yayınları.

Larrabee, F. S. (2001). *Türk Dış Politikası ve Güvenlik Politikası: Yeni Boyutlar, Yeni Güçlükler.* (I. Kuşçu, Çev.) Ankara: ASAM Yayınları.

Lenczowski, G. (1980). *The Middle East in the World Affairs.* Ithaka: Cornell University Press.

Liska, G. (1962). *Nations in Alliance.* Baltimore: Johns Hopkins Press.

Mabee, B. (2003). Security Studies and the "Security State: Security Provision in Historical Context. *International Relations, 17*(2), 135-151.

Mark, N. (2004). Pitfalls of Emancipation and Discourses of Security: Reflections on Canada's "Security with a Human Face". *International Relations, 18*(1), 109-123.

Meray, S. (1965). *Devletler hukukuna Giriş* (Cilt 2). Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Milli Güvenlik Akademisi. (2001). *Milli Güvenlik Kavramları, Milli Güvenlik Siyaseti ve Milli Güvenlik Planlama Süreci.* Ankara: Milli Güvenlik Akademisi.

Morgenthau, H. (1985). *Politics Among Nation.* New York: Knopf Press.

Müller, H. (2005). Security Cooperation. W. Carlsnaes, T. Risse-Kappen, & B. A. Simmons (Dü) içinde, *Handbook of International Relations* (s. 369-391). Londra: SAGE.

Mütercimler, E. (2001). Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler. *Savunma ve Strateji*(97).

Mütercimler, E. (2001). Değişen Güvenlik Kavramı ve Küresel Stratejiler. *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*(Mayıs).

Narlı, N. (2005). Civil-Military Relations in Turkey. P. H. Fluri, G. E. Gustenau, & P. I. Pantev içinde, *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism.* Physica-Verlag Heidelberg.

NATO. (1999). *NATO'yu Etkileyen Uluslararası Kuruluşlar.* İzmir: NATO Yayınlar.

Oğuzlu, T. (2010). Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve AGSP. C. Yenigün, & E. Efegil içinde, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (s. 523-538). Ankara: Nobel Yayınları.

Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig*(72), 223- 250.

Okman, C. (2004). Turkish Foreign Policy: Principles, Rules, Trends, 1814-2003. İ. (. Bal içinde, *Turkish Foreign Policy In Post Cold War Era.* Florida: Brown Walker Press.

Onay, Y. (2002). Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğe Yansıması ve Tehdit Farklılaşması. *Jeopolitik*(3).

Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 2). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (2001). Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi. *Türk Dış Politikası.* içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (2004). Türkiye Kabuk Değiştirirken Ak Parti'nin Dış Politikası. *Birikim*, 184-185.

Oran, B. (2005). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savasından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt Cilt II: 1980-2001). İstanbul: İletişim Yayınlar.

Oran, B. (2008). 1939-1945: Donemin Bilançosu. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savası'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (2008). 1939-1945: Dönemin Bilançosu. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savası'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ökçün, G. (1964). *A Guide To Turkish Treaties (1920 – 1964).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basimevi.

Öke, M. K. (2001). *Küresel Toplum.* Ankara: ASAM Yayınları.

Övür, M. (2016). *Sabah Gaztesi*. Türkiye neden hedefte?: http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ovur/2016/07/29/turkiye-neden-hedefte adresinden alınmıştır

Özcan, G. (2000). Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı. G. Özcan, & Ş. Kut içinde, *En Uzun On Yıl.* İstanbul: Büke Yayınları.

Özdiker, C. (1999, Temmuz). Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Ülkesel Pazarlama. *Silahlı Kuvvetler Dergisi, 118*(361).

Özer, A. (2008, Ağustos). The Ottoman-Russian Relations Between The Years 1774-1787. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Bilkent Üniversitesi SBE.

Özgöker, U., & İba, S. (2010). Türkiye'nin AB Üyeliğinin AB Güvenliğine Katkıları. C. Yenigün, & E. Efegil içinde, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (s. 503-522). Ankara: Nobel Yayınları.

Özkan, İ. (1995). Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Gerçeği. *Türkiye Günlüğü*(33), 228-241.

Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(2), 7-30.

Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Resmi Gazete. (2004, 01 08). *Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği.* KAYSİS (Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi): https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/28996 adresinden alınmıştır

Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih: 1918-1994.* Ankara: İmge Kitabevi.

Sander, O. (2006). *Türkiye'nin Dış Politikası.* Ankara: İmge Yayınları.

Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e.* Ankara: İmge Kitabevi.

Sandıklı, A. (2012). *Teoiler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri.* İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sevim, A., Öztoprak, İ., & Tural, M. (2006). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 4.* İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi.

Soysal, İ. (1999). 1937 Sadabat Paktı. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç.* içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sönmezoğlu, Baklacıoğlu, & Terzi. (2012). *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi.* İstanbul: Der Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi.* İstanbul: Der Yayınevi.

Springborg, P. (2007). *The Cambridge Companion to Hobbes's Leviathan.* Cambridge: Cambridge University Press.

Steans, J., Pettiford, L., & Diez, T. (2005). *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes.* Essex: Pearson Education.

Şahin, M. (1998). Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *Amme İdaresi Dergisi, 31*(4), 97-104.

Taşçı, T. A. (2015). *Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi.* Kayseri: ERUSAM.

Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi.* Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Tayfur. (2010). *Dış Politika: Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar İçinde.* (A. Eralp, Dü.) İstanbul.

Tezkan, Y. (2000). *Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik.* İstanbul: Ülke Kitapları.

The Washington Institute for Near Policy. (2002). *Türkiye'nin Yeni Dünyası - Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri.* (A. Makovsky, & S. Sarı, Dü) İstanbul: Alfa Yayınları.

Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security.* New York: Columbia University Press.

Topakkaya, A. (2008). Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1*(3), 378-396.

Topur, T. (2005). *Milli Güvenlik ve Türkiye.* İstanbul: IQ Yayınları.

TSK. (1994). *Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması.* İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Türkeş, M. (2000). 21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye. G. Özcan, & Ş. Kut (Dü) içinde, *En Uzun On Yıl.* İstanbul: Büke Yayınları.

Uluslararası Hukuk ve Diplomasi Kulübü. (t.y.). *Euroform NATO El Kitabı.* Uluslararası Hukuk ve Diplomasi Kulübü.

Usluer, Y. (1990). Avrupadaki Gelişmelere Göre Türkiye'nin Stratejik Önemi. *M5 Dergisi*(5), 3-17.

Ülman, H. (1968). Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968). *SBF Dergisi, 23*(3), 241-273.

Vasquez, J. A. (1998). *The power of power politics: From classical realism to neotraditionalism.* Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization, 46*(2), 391-425.

Wheeler, N. J., & Dunne, T. (2004). "We the Peoples": Contending Discoursed of Security in Human Rights Theory and Practice. *International Relations, 18*(1), 9-23.

Woodward, L. S. (1997). *The Age of Reform.* New York: Oxford.

Yıldız, Y. G. (2001). *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye.* İstanbul: DER Yayınları.

Yılmaz, S. (2002). A.B.D. ile Türkiye Arasında Stratejik Ortaklık Vizyonu. *Silahlı Kuvvetler Dergisi, 371*(80).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Rasime KIRIŞ

Doğum Yeri ve Tarihi: Kayseri / 02.08.1982

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite-Lise	Yıl
Lisans	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Ankara Üniversitesi	2000 / 2004
Lise	-	Kayseri Lisesi	1996 / 2000

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı	Öğretmen	2006-Halen çalışıyorum

Yabancı Diller:

İngilizce : Orta Seviye

Tarih: 28.05.2018

Rasime Kırış

ORIJINALLIK RAPORU

%8	%4	%2	%6
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	Submitted to Nigde University Öğrenci Ödevi	%2
2	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	%1
3	Submitted to Atilim University Öğrenci Ödevi	%1
4	acikarsiv.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
5	www.turksae.com İnternet Kaynağı	<%1
6	sablon.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
7	Submitted to Kadir Has University Öğrenci Ödevi	<%1
8	nedirler.com İnternet Kaynağı	<%1
9	tarihtarih.com İnternet Kaynağı	<%1